

Benedikt Sveinsson - Stjórnarskrármálið (1890)

Útgáfa 1.0 af rafræna skjalinu

Þetta PDF skjal er hluti afraksturs skönnunar á prentuðu eintaki af téðu riti. Markmið þessarar útgáfu er að veita almenningi færi á að eignast sitt eigið rafrænt eintak af því án endurgjalds.

Skjalið er upprunalega birt á vefnum <https://urlausnir.is>. Þar má finna rafrænar útgáfur hinna bindanna og verða nýrri útgáfur af skjölunum í boði þar.

Takmörkun ábyrgðar

Höfundur skjals þessa afsalar sér allri ábyrgð, að því marki sem lög heimila, vegna beinnar og/eða óbeinnar notkunar skjalsins sjálfs eða afurða sem af því leiðir. Þó að stefnt hafi verið að því markmiði að skjalið endurspegli sem best innihald upprunalegu bindanna er hvorki hægt að tryggja né ábyrgjast að það hafi tekist. Framangreint á einnig við um efnislegt innihald prentuðu eintakanna sem skönnuð voru.

Höfundaréttur

Höfundur skjals þessa álitur að hvers kyns höfundaréttur á prentaða eintakinu sé útrunninn.

Hvers kyns höfundarréttur sem höfundur skjalsins gæti hafa skapað sér til handa með skönnuninni sjálfri eða öðru framlagi sínu til sköpunar þess, skal vera meðhöndlaður í samræmi við Creative Commons Zero höfundaleyfið (CC0 1.0 Universal eða síðari útgáfa þess).

Ábendingar

Séu ábendingar um mögulegar úrbætur á skjalinu er hægt að koma þeim á framfæri við höfund þess.

Athugasemdir um þessa útgáfu

Skannað var eintak í vörslu Landsbókasafnsins (geymsla 2).

Meiriháttar galli á bls. 53.

Höfundur skjalsins: Svavar Kjarrval (svavar@kjarrval.is)

329
Ben

STJÓRNARSKRÁRMÁLID.

EFTIR

ÞENIDIKT SVEINSSON
ALÞINGISMANN.

Viðaukarit við Andvara XVI.

REYKJAVÍK.

PRENTAÐ Í ÍSAFOLDARPRENTSMÍÐJU.
1890.

I.

„Sannleikurinn er sagna beztur“.

Í grein þeirri, sem prentuð er í Andvara 14. árg. 1888, bls. 1—45, gjörðum vjer tilraun til að skýra fyrir lesendum tímaritsins afstöðu stjórnarskrármálsins, bæði yfir höfuð og eins og málið þá horfði við. Vjer sýndum fram á, að hið pólitíska markmið stjórnarinnar í Kaupmannahöfn væri stjórnarskipunarleg innlimun Íslands í Danmörku, byggð á stjórnarframkvæmd, sem eigi hefði lög við að styðjast, er væru skuldbindandi fyrir Ísland, og heldur ekki einu sinni eptir innihaldi sínu heimiluðu þann skilning, sem stjórnin legði í þau til að lögheimila stjórnarfyrríkomulagið, svo sem stöðulögin 2. jan. 1871, sbr. 3. og 6. gr.

Á hinn bóginn leiddum vjer rök að því, að hið pólitíska stefnumið þjóðarinnar á Íslandi væri með endurskoðun stjórnarskrárinnar engan veginn það, að losast úr öllu stjórnar- og viðskiptasambandi við Danmörku (Separatisme), heldur að eins fullkomin þingbundin sjálfstjórn í landinu sjálfu í hinum viðurkenndu *sjerstaklegu* málefnum þess, svo hún að því leyti nyti fullkomins jafnrættis við samþegna vora, Dani; og þetta byggðum vjer hvorki eingöngu nje nokkrum mun fremur, heldur þvert á móti að eins jafnhliða á sögulegum grundvelli og náttúrlegum sjálfstjórnarrætti Íslands, eðl-

isháttum þess, legu á hnettinum, tungumáli, þjóðerni, afstöðu frá Danmörku o. s. frv.

Vjer sýndum og fram á, að frumvarp það til endurskoðaðra stjórnarskipunarlaga fyrir Ísland, sem alþingi 1885 og 1886 samþykkti, samkvæmt ákvæðunum í 61. gr. stjórnarskrárinnar 5. jan. 1874 væri í raun rjettri hið *fyrsta stjórnarskipunarlega fótíál áfram* í sjálfstjórnarbaráttu Íslands, og að það hlyti að búa undir valdboðnum (octroyeret) stjórnarskipunarlögum þangað til sá dagur rynni upp, að stjórnarskipunarlög samþykkt af hinu *löggefandi* alþingi samkvæmt ákvæðum tjeðrar greinar, öðludust staðfestingu konungs vors.

Loks ljetum vjer í ljósi þá fullvissu vora, að þó þessi endurskoðaða stjórnarskrá 1885 og 1886 ekki næði lagagildi, þá hlyti þjóð vorri fyr eða seinna að verða sigurs auðið, svo framarlega sem hún hjeldi málinu stöðuglega og einarðlega fram, og ljeti hvorki bresta ein-drægni, þrek eða þol frá sinni hálfu.

En í þessu tilliti höfðum vjer því miður sorglegt dæmi fyrir oss á alþingi 1887.

Vjer álitum það nú ómaksins vert, að virða fyrir sjer hreinskilnislega og hlutdrægnislaust, hvað gjörzt hefur í þessu allsherjarmáli þjóðarinnar, síðan vjer rituðum grein þessa. — Þetta er að vísu stutt tímabil, tæp 2 ár, en á þeim hafa gjörzt þýðingarmiklir viðburðir fyrir málið, sem þjóðin ekki má láta líða fram hjá í djúp gleyskunnar, án þess að veita þeim nákvæma athygli. Það er þjóðin sjálf, og enginn annar, sem getur unnið henni sigurinn, og því verður hún að hafa ýtarlegar gætur á sínum eigin gjörðum og allra þeirra manna, sem hún felur ályktunarvald fyrir sína hönd. Það er umvarðandi, að hún ekki gylli neitt um of fyrir sjálfri sjer, heldur sjái og viðurkenni hverja vanrækt, hvern óleik, hvert misstigið spor, sem tefur fram-sókn hennar eður leiðir hana á ranga götu. — Hún verður að draga rjetta lærdóma af mótbárum móttstöðu-

manna sinna, og láta þær leiða sig til hygginda og hugrekkis, en villast ekki í net þeirra, þótt þau sjeu kænlega lögð. — Og um fram allt má þjóðin ekki láta það viðgangast, að hún sje skoðuð af fulltrúum sínum sem págu- eða nauðungaraðili í þessu máli, gagnvart stjórninni í Kaupmannahöfn. Það er einmitt stjórnin, sem er skyldug til að fullnægja rjettlætis- og nauðsynja-kröfu Íslands, og rjettlæti og nauðsyn þarf ekki að mæna eptir náð og gjöfum.

Það er nú tilgangur vor með þessari grein, að skýra fyrir almenningi það sem gjörzt hefur í stjórnarskrármálinu þessi tvö ár, 1888 og 1889, og hvaða þýðingu það ætti að hafa fyrir framgang málsins framvegis í sambandi við það, sem áður hefur komið fram. Það sem ritað hefur verið um málið síðan seinasta alþingi var lokið og ritað verður um það framvegis, geta menn svo haft til samanburðar, svo sem opið brjef Jóns alþingismanns Ólafssonar, Þjóðólf o. fl., því það myndi gleðja oss, ef málstaður slíkra rithöfunda yrði sem allra ljósastur.

II.

Með merkisatburði þeim í stjórnarskrármálinu, sem gjörzt hafi árið 1888, meinum vjer fundinn að þingvelli við Öxará 20. ágústmán. það ár. Vera má, að sumir kunni að vera þeir, sem ekki leggja mikla áherzlu á fund þenna, og álíta hann þýðingarlítinn fyrir málið; en þeir menn hirða þá lítið um sögulegan rekspöl málsins og láta sjer nægja að flökta á yfirborðinu. Það er satt, að saga hinnar nýju sjálfstjórnarbaráttu vorrar er ekki löng, en hún er eigi að síður lærdómsrík, ef hún er rakin til róta, og í þessu tilliti er þessi fundur hinn merkilegasti. — Þetta sýna þegar í fljótu bragði tíðindi frá þessum fundi, sem fundarstjóri, ritstjóri Ísafoldar,

Björn Jónsson, á miklar þakkir skilið fyrir, að hann hefur gefið út á prent, svo þau eru almenningi kunnug orðin.

Það mun nú í fyrsta lagi óhætt að fullyrða, að skýrsla sú um kosningarnar til þessa fundar, sem prentuð er á 24. bls. tíðindanna, sýnir, að þessi Þingvalla-fundur var svo vel og tryggilega skipaður, að enginn fundur, sem þjóðin hefur stofnað til á Þingvöllum öll hin seinni ár, getur komið í samjöfnuð við hann.

Það fram fara tvöfaldar kosningar um allt land, samkvæmt hinum lögskipuðu kjörskrá. Öll kjördæmi landsins kjósa fulltrúa, eptir þeirri meginreglu, að þeir skyldu vera jafnmargir og þingmenn, 1 eða 2, eptir því sem skipað er fyrir í kosningarlögum til alþingis, en þó eigi þingmenn sjálfir, og var hvergi vikið frá þeirri reglu, nema í Barðastrandarsýslu einni, enda mætti og ekki sá fulltrúi á fundinum, en þó Vestmannaeyjasýsla sendi engan fulltrúa á fundinn, þá kom það, eins og seinna er upplýst, einungis til af gæftaleysi milli lands og eyja, sem opt kemur fyrir svo mánuðum skiptir, en alls ekki af áhugaleysi þessa kjördæmis á fundinum, eður á máli því, sem var hvötin til hans.

Þó það nú atvikaðist þannig, að hinir kjörnu þjóðfulltrúar, sem mættu á Þingvelli 20. ágústmán. 1888, væru einum 2 færri en hinir þjóðkjörnu alþingismenn, eður að eins 28 að tölu, þá mun þó hver og einn, sem lítur yfir nafnalista þessara fulltrúa á 1. og 2. bls. fundartíðindanna, geta rekið sig úr skugga um það, að menn hljóti að játa, þó með fullri virðingu fyrir hinum þjóðkjörnu alþingismönnum sje, að þessir þjóðfulltrúar standi alls ekki á baki þeim, hvort sem litið er á almenn stjettareinkenni, eður á menntun, drengskap eður aðra persónulega kosti hvers eins, enda fjölmennti og fundinn meiri hluti allra þjóðkjörinna þingmanna (18 af 30), auk 1½ hundraðs manns, að vísu mest úr hinum nálægari hjeruðum, en þó einnig nokkrir merkustu menn

úr hinum fjarlægustu, svo sem Múlasýslum, Eyjafirði, Strandasýslu og Barðastrandarsýslu. Líti menn nú til staðháttanna á Íslandi, til víðáttu landsins og til hinna afarlöngu og torfæru vega, sem sækja þarf að Þingvöllum úr öllum fjórðungum landsins, að þeim einum byggðarlögum undanteknum, sem heita má að liggi í grend við Þingvöll; líti menn á árferðið, sem verið hafði um nokkur undanfarandi ár, og enn viðhjelzt árið 1888, með öllum sínum banvænu áhrifum og afleiðingum á hugi manna og hagi, skepnufelli og stórkostlega hnekki á öllum bjargræðisvegum og atvinnubrögðum landsmanna, og vjer viljum spyrja: Getur það verið nokkuð annað en almennt brennandi áhugamál hinna beztu manna landsins og þjóðarinnar í heild sinni, sem knýr hana til, að sóa hinum langdýrmætasta bjargræðistíma landsmanna, sjálfum heyannatímanum, sem lífsbjörg þeirra er mest komin undir, til þess að sækja slíkan almennan fund á Þingvelli? Hljóta menn ekki að viðurkenna, að eins og undirbúningur og skipun þessa fundar eptir tvöföldum kosningum um allt land samkvæmt hinum lögskipuðu kjörskrám hafi í raun og veru í sjer fölgna engu minni trygging fyrir áreiðanlegu fulltrúavali þjóðarinnar, heldur en hinar lögskipuðu kosningar til alþingis, þannig sje fundur þessi í heild sinni óræk sönnun fyrir því, að þjóðin hafi metið hvötina og ástæðuna til hans á borð við fullnægjugjörð sinna brýnustu lífsparfa? Á hvern hugsanlegan hátt, ef eigi þenna, skyldu menn geta krafist þess, að þjóðin á Íslandi sýndi það og sannaði í verkinu, að henni lægi tilefnið til fundar þessa ríkt á hjarta, að hún hefði eindregin og fastan áhuga á því máli? Eins og vjer þegar höfum gefið í skyn, hikum vjer ekki við að lýsa yfir því álitinu voru, að grundvöllurinn (kosningarnar) til þessa fundar hafi verið svo tryggjandi og að fulltrúar þeir, sem á fundinum mættu, hafi verið þeim kostum búnir, að óhætt sje að setja þenna fund fullkomlega á borð við fulltrúaval

það, sem alþingi skipar, þó hann auðvitað skorti þá lögskipuðu þýðingu og ályktunar-*vald*, sem alþingi er veitt með stjórnarskipunarlögunum. Vilji menn nú, sem og er alveg nauðsynlegt, sannfæra sig um, að þetta sje ekki ofhermt, þá er það hægðarleikur. Menn beri gjörðir þessa fundar saman við hver helzt einstök alþingistíðindi yfir höfuð, og menn munu hljóta að reka sig úr skugga um það, að gjörðir þessa fundar lýsa meira að segja að mun fastari og yfirlitsríkari stjórnlegri stefnu, að mun ápreifanlegri pólitískum proska en tíðindin frá hinum einstöku alþingum.

Fulltrúarnir koma, eins og fundartíðindin sýna, saman á Þingvelli 20. ágústmán., og ganga þegar á fund einni stundu fyrir hádegi þennan sama dag, án þess að hafa átt kost á að eiga með sjer undirbúningsfund, eður að tala sig saman að nokkrum mun fyrir fram, og daginn eptir tæpri stundu fyrir miðaptan er fundinum lokið. Hjer er því naumlega um tvær dagstundir að ræða, og jafnstuttur tími gefur sannarlega ekki mikið ráðrúm til að velja fundarmálefni, íhuga þau, ræða þau og álykta. Eigi að síður er það þó þessi naumi starfstími, sem bezt einkennir stefnu og sanna þýðingu þessa fundar, því þegar maður skoðar hin mörgu fundarmálefni í sambandi við hann, þá sjer maður ljósast, að fundurinn heldur sjer til hinna þýðingarmestu pólitísku mála landsins, sem standa í nánú sambandi við sjálfstjórnarframsókn þess, en lætur ekki uppástungur, umræður og ályktanir um smámál, sem miða sig við hagi og áhuga einstakra hjeraða (hreppapólitík), glepja sig. Í þessu atriði liggur einmitt ljós vottur um pólitískan proska Þingvallafundarins, og þá engu síður í því, að hann metur meira framgang þeirra mála, sem pólitískt sjálfræði landsins veltur á, en smásmuglegan fjársparnað, enda segir það sig sjálf, að meðan þjóðin horfir í að leggja fram nauðsynlegt fje til þeirra mála, sem hún sjer að hennar framfarir eru komnar undir,

þá er það í rauninni ekki annað en mótsögn, sprottin af áhugaleysi og hálfhug, að hafa slík mál á vörunum.

Líti maður nákvæmar á þau mál, sem Þingvalla-fundur þessi lagði áherzluna á, sjer maður, að þetta er ekkert oflof í samanburði við alþing.

1. Fundurinn heimtar, að skipun alþingis sje breytt á þann hátt, að trygging sje fengin fyrir því, að kröfur þjóðarinnar nái fram að ganga, þrátt fyrir mótspyrnu hinna konungkjörnu þingmanna í efri deild, og fundinum vex ekki í augum, þótt þetta hafi talsverðan kostnað í för með sjer, er fjölga varð í sama hlutfalli þingmönnum í neðri deild sem hinni efri, og því eigi færri þjóðkjörnum þingmönnum en 6 alls.

Ályktun fundarins um þetta mál var svolátandi:

Fundurinn skorar á alþingi, að samþykkja lög um breytingu á 15. gr. stjórnarskrárinnar í þá átt, að tekin verði upp 6 ný kjördæmi, svo að í efri deild sitji framvegis 14 þingmenn og í neðri deild 28 (Tíð. bls. 39).

2. Vjer hælum að vísu ekki þeirri ályktun Þingvalla-fundarins, að leggja skyldi niður Möðruvallaskólann, enda varð hún með mjög litlum atkvæðamun, sbr. tíð. bls. 34, en það álítum vjer miklu meiru skipta, að auðsjeð er að fundurinn að öðru leyti litur rjettum augum á menntamál þjóðarinnar yfir höfuð. Það kemur ljóst og greinilega fram í umræðunum, að það vakir fyrir fundinum, að *alþýðumenntunin* eigi að hafa verklega og í þeim skilningi gagnlega stefnu, fremur en óverklega, eður »theoretiska«, og það er einnig auðsjeð, að fundinum pykir það áskorta, að þessa meginatriðis hafi áður verið nægilega gætt, og ætlum vjer að allir hljóti að játa, að þessi bending fundarins hafi ekki verið um skör fram. Á hinn bóginn sjer maður, að fundurinn leggur heldur ekki undir höfuð sjer hina æðri vís-

indalegu og þjóðlegu menntun, sem án efa er hinn eini áreiðanlegi grundvöllur fyrir andlegu og pólitísku sjálfstæði hennar. Ályktanin um stofnun lagaskóla ber ljósan vott um þetta, enda heyrðist engin rödd á fundinum, sem ympraði með einu orði í þá átt, að það væri ísjárvert eða um megn þjóðinni, að leggja fram fje til slíkrar stofnunar, þar sem það hefur jafnan verið viðkvæðið á alþingi, hvort sem ræða hefur verið um æðri almenna vísindalega stofnun, landsskóla eða háskóla, eður sjerstaklega um lagaskóla.

Hjeraðlútandi ályktanir fundarins voru þannig :

Fundurinn skorar á alþingi að styðja alþýðumenntamálið eptir því sem efni og ástæður landsins leyfu (tið. bls. 34).

Fundurinn skorar á alþingi að semja og samþykkja á ný frumvarp um stofnun landsskóla á Íslandi.

3. En eins og fundurinn þannig sjer glögg, hvað gjöra þurfi til þess að fullnægja hinum andlegu þörfum þjóðarinnar og kröfum tímans í því efni, þannig lætur hann sjer engu síður umbugað um atvinnumál þjóðarinnar, enda er það auðsjeð, að fundurinn hefur fyrir augum sjer gagngjörðar umbætur í því efni, en ekkert kák eða hálfverk. Þetta sýna ályktanirnar um búsetu fastra kaupmanna og stofnun sjómannaskóla. Þetta ættu menn ekki að láta sem vind um eyrun þjóta, og þó að hin núlifandi kynslóð daufheyrist við öllum bendingum og röksemdum í þá átt, þá mun þó sú reyndin á verða, að land vort og þjóð komast aldrei úr fjöðrum fátæktarinnar, aldrei á rekspöl verulegra andlegra og líkamlegra framfara og starfsemi, sem einkennir líf meuntaðra og sjálfstæðra þjóða, fyr en verzlunarlöggjöf og verzlunarástand landsins er breytt í það horf, að landið geti átt von á að eignast innlenda

kaupmannastjett í sönnnum skilningi, sem leiddi fram auðsöfn í landinu sjálfu, og hlyti að sjá sinn eigin hag og ábata í því, eigi að eins að efla þær framleiðslugreinar landsins, sem nú eiga sjer stað, heldur jafnframt að auka og margfalda verðmæti þeirra með handiðnum og verksmiðjum, að dæmi allra síðaðra þjóða, eins og líka gefur að skilja, að þá fyrst mættu menn með vissu ætla, að sú ræna gæti vaknað hjá þjóð vorri, að hún tæki starfsaman og sjálfstæðan þátt í viðskiptum sínum við aðrar þjóðir, en ljeti ekki færa sjer, ef svo mætti að orði kveða, allt upp í hendurnar eins og sængurkona.

Ályktanir fundarins er að þessum málum lúta hljóða svo: *Fundurinn skorar á alþingi að semja og samþykkja lagafrumvörp, er geri fastakanpmönnum á Íslandi að skyldu að vera búsettum hjer á landi* (tíð. bls. 22).

Fundurinn skorar á alþingi að koma á stofn sjómannaskóla á Íslandi (tíð. bls. 39).

4. Það er hvort um sig, að Þingvöllur er allra staða bezt fallinn til að minna þjóð vora á glataða sjálfstjórn og sjálfsforræði — eins og allir vita var æðsti dómstóll landsins að lögum á Þingvelli fram að byrjun þessarar aldar — enda leiddi það af hinu almenna pólitíska stefnumiði Þingvallafundarins, að hann ekki gat gengið þegjandi fram hjá þeirri pólitísku óhæfu, að síðustu dómsúrslit íslenzkra mála skuli vera lögð í hendur hæstarjetti í Danmörku. Það hlýtur að vera hverjum manni auðsætt, að þetta mál, dómsvaldið í landinu, er einn meginliðurinn af premur í sjálfstjórnarmáli landsins —, en er orðið formlega viðskila við hinar tvær aðalgreinir þess, löggjafarvald og framkvæmdarvald, sökum hins al-kunna fyrirvara í stöðulögunum 2. jan. 1871 3. gr. um það, að engin breyting verði gjörð á stöðu hæsta-

rjettar í Danmörku sem æðsta dómstóls í íslenskum málum, án þess hið almenna löggjafarvald taki þátt í því, þar sem það er afleiðing af þessum fyrirvara, að þessi breyting ekki getur komizt á nema með lögum, sem bæði alþingi og ríkisþingið í Danmörku samþykkir, jafnvel þó það í eðli sínu sje hreint og beint sjerstaklegt málefni Íslands, en af þessu leiðir þá aptur, að hjeradlútandi lög ekki heyra undir ákvæðin í 61. gr. stjórnskrár 5. jan. 1874, um breyting á henni, því hún nær að eins til hinna viðurkenndu sjerstaklegu málefna, samkvæmt grundvallarákvæði hennar í 1. gr. Að öðru leyti álitum vjer ekki ástæðu til, að fjölyrða meir um þetta mál á þessum stað, heldur að eins tilfæra ályktun fundarins um það, og hljóðar hún svo: *Fundurinn skorar á alþingi, að hlutast til um að dómsvald landsins verði skipað með lögum þannig, að hæstirjettur í Kaupmannahöfn verði eigi lengur æðsti dómstóll í íslenskum málum.*

5. Vjer drápum áður á það, að Þingvallafundurinn sýndi, að hann hefði litið þeim augum á hin pólitísku viðreisnarmál landsins, að eigi væri horfandi í kostnað þann og fjárframlög, sem þau hefðu í för með sjer.

Þess konar yfirlýsingar og hugsunarháttur þjóðfulltrúanna á því árabili, er hart árferði og atvinnuskortur kreppir svo mjög að þjóðinni, er næsta lofsverður og eptirtektaverður. Það er sönn höfuðprýði Þingvallafundarins, að hann hefur rekið af þjóðinni ámæli í þessa átt, — ámæli, sem fulltrúar hennar á alþingi hafa æ ofan í æ gefið allt of mikið tilfærni til, er ræða hefur verið um að framfylgja og gjöra ályktanir um hin mest um varðandi frelsis- og áhugamál þjóðarinnar. Þessi skoðunarháttur Þingvallafundarins sýnir þeim mun ljósar einbeittan framkvæmdaráhuga og kjark þjóðarinnar, sem

það var fulltrúum hennar alveg ljóst, að leggja þurfti ærið fje fram, til að rjetta við tekjuhalla landssjóðsins, eins og þá stóð, svo að eigi var að eins að ræða um tekjuauka til hinna nýju framkvæmda. Ályktun fundarins um þetta mál er svolátandi: *Fundurinn skorar á alþingi, að leitast við að rjetta hag landssjóðs með tollum á óhöfs- og munadurvörum, þar á meðal kaffi og sykri, svo og á álnavörum, glysvurningi og aðfluttu smjöri.*

Þótt fleira mætti nú tilgreina af því, sem fundurinn gjörði að umræðu- og ályktunarefni, svo sem sjer í lagi kvennfrelsis málið, þá ætlum vjer þetta nægja til að sýna, að hann hefur haft glöggva og einskorðaða pólitíska stefnu fyrir mark sitt og mið, þá stefnu, sem samboðin er sjálfstjórnar-framsókn þjóðarinnar og kröfum tímans. Þingvallafundurinn lítur ekki á sjálfstjórn landsins eður sjálfsforræði, eins og væri það dauð og ávaxtarlaus hugmynd, er rita má á pappírinn með einu orði, eður hafa fyrir munni sjer eins og utan að lærða þulu, heldur gjörir fundurinn sjer fullkomlega ljóst, hverja þýðingu frelsi hlýtur að hafa fyrir vora þjóð eins og aðrar þjóðir, og hvað hún eigi að sýna af sjer til þess að þeir, sem neita henni um það, hljóti að sjá, að hún þarf að hafa frelsi og á að hafa frelsi. Fundurinn sjer, að það þjóðfulltrúaping er máttlaust, sem, eins og alþingi, er skipað þannig, að flokksmenn stjórnarinnar í Kaupmannahöfn, sem stendur eins og bjargfastur klettur gegn öllum þeim málum, sem lúta að pólitísku sjálfstæði landsins, geta ónýtt og ónýta í reyndinni einn áratugin eptir annan sjerhverja ályktun og lagafrumvörp, sem eigi er að skapi hennar, af því það þykir stefna að því, að landið fari að spila upp á sínar eigin spýtur og standa á sínum eigin fótum, og losa þannig um afltaugarnar gömlu, sem halda landinu rígbundnu við stjórnartjóðrið í Kaupmannahöfn. Fundurinn sjer, að auðurinn er afl þeirra hluta, er gjöra skal, og að sönn mennt-

un og menning þjóðarinnar á að ganga í tvær aðalstefnur, er önnur þeirra (alþýðumenntunin) lýtur að verklegri og framkvæmdarsamri viðureign við náttúruna og miðar til þess að framleiða sem mest, flest og fjölbreyttast verðmæti eður auð í landinu, hvort sem er með afurðum lands eða sjáfar eða verzlun og viðskiptum við aðrar þjóðir; en hin að æðri andlegri starfsemi þjóðarinnar, að auðsafni þjóðarandans, ef vjer mættum svo að orði kveða. Fundurinn sjer, að ef það á að gerast að alvörumáli, að landið fái innlenda sjálfstjórn, þá má sízt við svo búið standa, að það lúti erlendum dómstól, sem er sú bersýnilegasta og bitrasta niðurlægning fyrir þjóð vora og heimsfrægu tungu, og jöfnum höndum blóðug rangindi gegn landsmönnum, hvort sem ræðir um hegningardóma eður þá, er lúta að lagavernd og rjettindum þeirra. Af þessu er það næsta skiljanlegt, að þessi fulltrúafundur þjóðarinnar, sem er gagntekinn af frelsis- og framfara-anda, hika eigi við að lýsa yfir þeirri áskorun til alþingis, að láta eigi fje skorta slíkum málum til framkvæmda, er þau öll, hvert í sínu lagi og öll til samans tekin, standa í nánasta eðlissambandi við aðalmálefni fundarins, stjórnarskipunarmálið sjálf, sem vjer nú viljum snúa máli voru að, með því það og er aðalumhugsunarefni vort í þessari grein.

III.

Svo sem Þingvallafundartíðindin sýna bls. 38, var ályktun fundarins í stjórnarskrármálinu þannig :

Fundurinn skorar á alþingi, að semja og samþykkja frumvarp til endurskoðaðra stjórnarskipunarlaga fyrir Ísland, er byggt sje á sama grundvelli og fari í líka stefnu og frumvörpin frá síðustu þingum, þannig, að landið fái alinnlenda stjórn með fullri ábyrgð fyrir alþingi.

Það er öllum ljóst, hver tildrögin voru að Þingvallafundinum 1888. Það voru afdrif þau, sem stjórnarskrármálið fjekk á alþingi 1887. Alþingið 1887 er orsök til Þingvallafundarins 1888. En hvernig skeður nú það, að fulltrúar þeir, sem þjóðin kýs á löggjafarþing sitt 1886—92 einmitt með því sjerstaka umboði, og með því ákveðna stefnuákvæði (programmi), að framfylgja því frumvarpi til endurskodaðra stjórnarskipunarlaganna fyrir Ísland, sem alþingi 1885 samdi og samþykkti, hvernig stendur á því, að þessir sömu þjóðfulltrúar skuli neyða þjóðina til, að senda með ærnum kostnaði aðra þjóðfulltrúa á Þingvallafund árið 1888, til þess að ítreka og ánýja eins og gjört er í ofangreindri áskorun það umboð, er þeir höfðu fengið frá þjóðinni 1886, það sama umboð, sem þeir höfðu opinberlega á kjörfundunum, hver í sínu kjördæmi, heitið kjósendum sínum að framfylgja, og gjört hátiðlega grein fyrir, að skoðun sín og sannfæring byði þeim að framfylgja föðurlandsins og þjóðarinnar vegna? Vjer viljum enganvegin leggja í lágina þær afsakanir í þessu efni, sem komið hafa fram: að þessu hafi valdið apturkippur í vilja kjósendanna í einstökum kjördæmum, sem leitt hafi af hinu bága árferði og skepnufelli voríð 1887, eður þá hitt: að menn hafi litið svo á málið, að sú endurskoðun stjórnarskrárinnar, sem kosningarnar 1886 höfðu tillit til, hafi verið á enda kljád 1886, þrátt fyrir það þó stjórnarskipunarlagafrumvarpið, sem aukapiingið samþykkti það ár, ekki næði staðfesting konungs. Tilgangur vor er sem sje ekki sá, að álasa, heldur sá, að setja hlutdrægnislaust og án manngreinarálits fyrir sjónir misfelltur þær og misskilning, sem lamað hefur sjálfstjórnarframsókn þjóðarinnar. En það er þar að auki annað atriði, sem hjer kemur til greina, og hefur að ætlan vorri enn meiri þýðingu. Menn hafa eingöngu lagt áherzlu á það, að þingið, eða rjettara sagt hinir þjóðkjörnu þingmenn hafi á alþingi 1887 orðið svo lin-

ir í sóknum sakir þess, að nokkrir þeirra hafa dregið sig út úr af aðalástæðum þeim, sem vjer nú nefndum, og viljað láta málið hvíla sig, og biða betri tíma, og með þessu móti á það þá að heita svo, að ábyrgðin af því, að hið lofsverða fylgi, bróðurhugi og sambeldni, sem hjelt svo að kalla öllum þjóðkjörnum þingmönnum saman sem einum manni á þingunum 1885 og 1886, hafi rofnað á alþingi 1887, eigi að lenda á þeim einum þingmönnum, sem *eigi* vildu greiða atkvæði með frumvarpi þingsins 1887. Þetta væri nú rjett ályktun, ef alþingið 1887 hefði haldið sjer við frumvarpið 1885 og 1886 óbreytt; en af því það er nú öllum vitanlegt, að það var ekki svo, þá verður ályktunin líka alveg óáreiðanleg, og menn verða þá að leita dýpra að orsökunum til þessa óheillavænlega ágreinings, er vjer munum seinna sýna, að getið hafi af sjer það illgresi, sem hefur vaxið svo upp úr á alþingi 1889, að til vandræða horfir, nema því að eins að þjóðin kippi því upp með rótum.

Til þess að gjöra sjer þetta atriði ljóst, sem sízt má leynd fyrir þjóðinni, ef hún á ekki að verða blinduð og á talar dregin af sínum eigin fulltrúum, er áriðandi að virða nákvæmlega fyrir sjer afstöðu stjórnarskrármálsins að afstöðu aukapingsinu 1886, bæði frá sjónarmiði stjórnarinnar í Kaupmannahöfn, og þjóðarinnar á Íslandi, sem eru aðilar þessa máls.

Afstæða stjórnarinnar gagnvart stjórnarskránni, sem alþingið 1886 samþykkti til fullnaðar, samkvæmt 61. gr. stjórnarskrárinnar 5. jan. 1874, var sannarlega engum getgátum undirorpin. Hún lá opin og öndverð fyrir allra manna sjónum. —

Það hefur verið tekið fram, hvað eptirtektavert það var, er stjórnin með hinni alþekktu auglýsingu 2. nóv. 1885, er var samfara auglýsingu dagsettri sama dag um það, að alþingi væri leyst upp samkvæmt 61. gr. stjórnarskrárinnar 1874, skyldi *fyrirfram* ákveða, að hin

endurskoðaða stjórnarskrá gæti ekki náð staðfestingu konungs, enda þótt svo færi að hún yrði samþykkt að nýju á hinu nýkosna alþingi, sem sje alþingi 1886. Þingmaður Borgfirðinga gat ekki orða bundizt um þetta og sagði þegar í byrjun fyrstu umræðu málsins 1886 (þingtíð. 1886 B. bls. 10):

«Það er óheppilegt hjá oss að stofna til nýrra kosninga jafnframt og lýst er yfir, að hvorki frumvarpið «til stjórnarskipunarlaga sjálft nje stefna þess verði samþykkt».

Og sannarlega er það óheppilegt, að beita synjunarvaldi konungs *fyrirfram*, því það var í raun rjettri sama sem að lýsa yfir því, að rjettur sá, sem stjórnarskráin veitti þjóðinni í 61. gr. til að koma fram breytingu á stjórnarskipunarlögum, hefði svo sem ekkert að þýða, nema til að eyða tíma, fje og kröptum landsins að árangurslausu, eins og líka síðast segir í auglýsingunni. En þetta neyðarúrræði stjórnarinnar var sjálfsagt engan veginn tilgangslaust. Auglýsingin sjálf ber það meira að segja með sjer, að stjórnin ætlaðist til, að þetta hefði þau áhrif á þjóðina, að hún skipaði hið nýkosna alþing þeim fulltrúum, sem *ekki* fylgdu fram hinni endurskoðuðu stjórnarskrá, heldur fjellust á það stjórnlaga samband milli Íslands og Danmerkur með tilliti til hinna sjerstaklegu málefna Íslands, sem auglýsingin tekur svo skýrt og skýlaust fram, og vill endilega hafa viðurkennt með *tilvitnun* í stöðulögin.

En eins og nú ekkert kjördæmi á Íslandi mun vilja kannast við það, að það hafi hagað fulltrúakosningu sinni eptir þessari hótunaryfirlýsing stjórnarinnar, — hvernig svo sem þessir fulltrúar kunna að reynast, áður en þessum kjörtíma er lokið — þannig hlaut sjerhvert kjördæmi og landið yfir höfuð að ganga að því alveg vakandi, að sú sama stjórn, sem kom til leiðar auglýsingunni 2. nóv. 1885, hlyti og að koma því til leiðar, að hin endurskoðaða stjórnarskrá eptir að alþing-

íð 1886 hafði samþykkt hana, ekki næði staðfestingu konungs, enda sýnir og brjef ráðgjafans fyrir Ísland til landshöfðingja um synjun konungsstaðfestingar á henni dags. 15. okt. 1886, að tillaga ráðgjafans til konungs um þessa staðfestingarsynjun, sem hann tjáir að konungur hafi fallizt á 29. september sama ár, hafi að öllu leyti verið byggð á auglýsingunni 2. nóv. 1885, og að þannig alls engar nýjar eða ýtarlegri synjunarástæður hafi komið til mála í því efni.

Afstæða stjórnarinnar gagnvart hinni endurskoðuðu stjórnarskrá 1885 og 1886 var eptir þessu þegar, *fyrirfram*, svo ákveðin og einskorðuð, að engum manni getur komið til hugar, að alþingið 1886 hafi getað byggt samþykki sitt á stjórnarskránni einu sinni á þeirri *von*, að hún næði staðfestingu konungs, með þeirri stjórn, sem þá var, heldur hlýtur maður að skoða samþykki þingsins sem órækan sögulegan vitnisburð um það, að þingið, eigi að eins sem annar löggjafaraðiliinn í þessu máli, heldur miklu fremur sem sjálfstæður málsaðili fyrir þjóðarinnar hönd og í hennar umboði, samkvæmt hinum nýju lögskipuðu þjóðfulltrúakosningum, hafi með fullri festu haldið fram þeim kröfum til sjálfstjórnar í landinu sjálfu, sem nákvæmar eru ákveðnar og einskorðaðar í hinni endurskoðuðu stjórnarskrá, sem hjer ræðir um.

En eptir öllum þeim hringlanda, sem fram er kominn í þessu máli, þá er þetta engan veginn nægilegt til þess, að sýna ljóst afstöðu þjóðarinnar hins vegar gagnvart stjórnarskrármálinu, og gefur það þó öllum að skilja, að það er umfram allt áriðandi, að enginn vafi sje um það, í hverju ágreiningurinn milli þjóðarinnar og stjórnarinnar sje fólgin, en það er langt frá að menn hafi gefið þessu aðalatriði nægilegan gaum. Menn verða þó að geta látið sjer það skiljast, að ekkert er meir áriðandi en það, að gjöra skarpa og glöggva skilgreining milli þess, sem stjórnina og þjóðina greinir

á um, og þess, sem þjóðina *sjálfa* greinir á um, viðvíkjandi því, hvernig stjórnarskráin eigi að vera löguð í þeim atriðum, sem stjórnin ekki hefur gjört að ágreiningsefni. Allir hljóta að sjá, að það er einungis hinn fyrnefndi ágreiningur, sem við kemur baráttunni milli stjórnarinnar og þjóðarinnar, og að hinn síðarnefndi þar á móti snerti aðfarir þjóðarinnar sjálfrar, baráttu meðal þjóðarinnar sjálfrar innbyrðis, sem þjóðin ekki má kveinka sjer við að taka fulla ábyrgð á, með öllum hennar hættulegu afleiðingum. Þjóðin má þó ekki vera svo blinduð og hlutdræg í sjálfs síns sök, að hún láti sjer til hugar koma, að varpa yfir á stjórnina ábyrgð af þeim ágreiningi og ósamkomulagi, sem hún sjálf vekur og elur og stjórnin ekki hefur gefið minnsta tilefni til, þegar rjett er að gætt og málavextir eru hreinskilnislega og hlutdrægnislaust rannsakaðir. — Þjóðin verður þvert á móti að gjöra sjer það alveg ljóst, að því fer svo fjarri, að hún geti varpað slíkri ábyrgð af höndum sjer yfir á bak stjórnarinnar, að hún meira að segja getur með engu öðru móti betur losað stjórnina við alla ábyrgð á því, að hún synjar landinu um sjálfstjórn, en með þeim hætti, að vekja og magna tvístring og tvídrægni innbyrðis um þau atriði, sem stjórnin ekki hefur gert að ágreiningsefni.

Að þessi tvöfaldi ágreiningur geti legið í sjálfstjórnarbaráttunni kemur til af því, að það innibindur tvö aðalatriði, annað það, að losa stjórn hinna sjerstaklegu málefna Íslands við stjórnarsamband Danmerkur, eður nákvæmar tiltekið við afskipti hins almenna lögjafar- og stjórnarvalds ríkisins, og svo hitt, hvernig löggjöf og stjórn þessara sömu sjerstaklegu málefna Íslands skuli skipað, þá er þau eru eða jafnskjótt og þau eru leyst úr þessu sambandi við hið almenna lögjafar- og stjórnarvald Danmerkur.

Menn mega nú umfram allt ekki gleyma því, að það er einungis í hinu *fyrnefnda* af þessum tveimur aðal-

atriðum, sem ágreiningurinn milli stjórnarinnar og þjóðarinnar liggur, frá því sjónarmiði sem vjer nú erum að virða málið fyrir oss. Það er nú þessi ágreiningur, þetta meginatriði málsins, sem vjer viljum fyrst reyna til að gjöra ljóst.

Menn gæti þó að því, að hjer getur ekki komið til greina neitt annað frá stjórnarinnar hálfu, en hin optnefnda auglýsing 2. nóv. 1885, og frá þjóðarinnar hálfu ekkert annað en hin endurskoðaða stjórnarskrá 1885 og 1886, sem er samþykkt af alþingi á stjórnskipulegan hátt, samkvæmt 61. gr. hinnar gildandi stjórnarskrár, og sem nefnd auglýsing eingöngu miðar sig við. Vjer leggjum áherzlu á það, að það sje þetta tvennt, og ekkert annað, auglýsingin frá stjórnarinnar og þessi stjórnarskrá frá þjóðarinnar hálfu, sem afstaðan og ágreiningurinn í málinu verði að einskorðast eptir.

Svo sem vjer ekki hikum við, að lýsa yfir því, að sjerhver sú mótbára, sem komið hefur frá hálfu stjórnarfulltrúans á alþingi, eður öðrum stjórnarsinum, gegn þessari endurskoðuðu stjórnarskrá, sem ekki verður byggð á nefndri auglýsingu stjórnarinnar sjálfrar, hljóti að liggja milli hluta sem allshendis þýðingarlaus, þar sem þeir ekkert annað hafa haft fyrir sig að bera frá hennar hálfu en auglýsing þessa, svo verði og heldur ekkert tililit tekið til nýmæla þeirra og breytinga, sem alþingi 1887 eður 1889 hefur ymprað á, nema að svo miklu leyti, sem þau snerta ágreiningsatriði þau, sem leidd verða út úr nefndri auglýsingu.

Það sem þannig veltur á, er þá fyrst, að gjöra sjer ljóst innihald auglýsingarinnar 2. nóv. 1885, og látum vjer þess fyrirfram getið, að vjer að sjálfsögðu tölum um þessa auglýsingu sem stjórnarathöfn ráðgjafans fyrir Ísland, þó það sanna sje, að hún er byggð á ályktun ríkisráðsins í Danmörku, eins og hver önnur lög-gjafar- og stjórnarathöfn í íslenskum málum. Og svo menn nú sjái, að vjer ekki drögum rangar ályktanir út

úr auglýsingunni, tilfærum vjer orðrjett þá kafla hennar, sem staðfestingarsynjunin er byggð á (Stjórnartíð. 1885 A. nr. 19. bls. 60—62).

A. «Ef æðsta stjórn Íslands yrði, eins og ákveðið «er í hinu samþykktu frumvarpi, fengin í hendur á-
«byrgðarlausum landstjóra, skipuðum af Oss með aðset-
«ur í landinu sjálfu, er skyldi hafa vald til að ráða þeim
«málefnum til lykta í umboði Voru, er konunglegt sam-
«þykki þurfa — með þeim einum undantekningum, að
«hann gæti eigi staðfest breytingar á stjórnarskipunar-
»lögnum, eigi náðað menn, nje veitt almenna uppgjöf
«á sökum — og sem skyldi taka sjer ráðgjafa, og láta
«þá framkvæma vald sitt og hafa ábyrgð á stjórnarstörf-
«unum fyrir alþingi, þá mundi Ísland með þessu móti
«eins og Vjer áður höfum tekið fram í auglýsingu Vorri
«til alþingis 23. maí 1873, er um líka uppástungu frá
«alþingi var að ræða, í raun og veru verða leyst úr
«öllu sambandi við ríkið, þar sem æðsta stjórn þess
«þá yrði falin á hendur stjórnarvaldi í landinu sjálfu,
«er óháð væri bæði hið annari stjórn Vorri og eins
«ríkisráði Voru. En slíkt fyrirkomulag mundi koma í
«bága við hina núgildandi stjórnarskipun ríkisins, og
«gæti ekki samrýmzt stöðu Íslands að lögum sem óað-
«skiljanlegs hluta Danaveldis, sem gjörir það að verkum,
«að æðsta stjórn hinna íslenzku mála og allra mála rík-
«isins til samans verður að vera í höfuðstað Vorum,
«eins og líka er gengið út frá í lögnum 2. jan. 1871,
«6. gr.»

Vjer viljum nú biðja lesendurna að veita nákvæma eptirtekt eptirfylgjandi atriðum.

1. Í hverju er nú sú synjunarástæða fólgin, sem tekin er fram í þessum kafla auglýsingarinnar? Þessari spurningu getur hver maður svarað, sem kaflann les; því þó hann leiti með logandi ljósi, þá getur hann ekki fundið nema þá *einu* ástæðu, að Ísland yrði

með því stjórnarfyrríðkomulagi, sem hið samþykktu frumvarp (þ: hin endurskoðaða stjórnarskrá 1885) fer fram á, leyst úr því sambandi við stjórn ríkisins, sem hin gildandi stjórnarskipun þess ákveður, og sem gjöri það að verkum, að æðsta stjórn hinna íslensku mála sem og allra mála ríkisins til samans verði að vera í Kaupmannahöfn, háð stjórn og ríkisráði Dana.

2. En svo sem það nú er alveg skýlaust tekið fram í þessum kafla, að það sje ríkiseiningin ein, sem sje þröskuldur fyrir staðfestingu frumvarpsins, svo er og jafn ótvírætt lýst yfir því, hvað það sje í hinni endurskoððu stjórnarskrá, sem leysi Ísland úr þessu alríkissambandi: það, að skipaður sje ábyrgðarlaus landstjóri með aðsetur í landinu sjálfu, er skyldi hafa vald til að ráða þeim málum til lykta í umboði konungs, er konunglegt samþykki þurfa, og sem skyldi taka sjer ráðgjafa, og láta þá framkvæma vald sitt og hafa ábyrgð á stjórnarstörfunum fyrir alþingi. Með þessu er þá með svo ljósum orðum, sem unnt er, meðal annars sagt, að það sje ósameinanlegt við ríkiseininguna, að ráðgjafar þeir, sem framkvæma ættu stjórnarvaldið á Íslandi, gætu haft ábyrgð á stjórnarathöfnunum fyrir alþingi. Með öðrum orðum: hinn svonefndi ráðgjafi Íslands, eða rjettara sagt ríkisráð Dana, sem að sjálfsögðu hefur ályktað þessa auglýsingu, hefur tekið af öll tvímæli um það, að innlend stjórn á Íslandi með ábyrgð á stjórnarstörfunum fyrir alþingi geti ekki samrýmt þeirri gildandi stjórnarskipun ríkisins, að hin sjerstaklegu lög-gjafar- og stjórnarmálefni Íslands skuli rædd og ályktuð í ríkisráði Dana. Og þetta dettur heldur engum heilvita manni í hug að vefengja, því það segir sig sjálft, að meðlimir hins danska ríkisráðs, hverju nafni sem þeir nefnast, geta að eins borið ábyrgð fyrir ríkisþingi og ríkisrjetti Dana, og sann-

nefndur barnaskapur væri það, að ímynda sjer, að þeir geti borið ábyrgð á stjórnarstörfum sínum fyrir alþingi og dómstóli úti á Íslandi. Það er því ekki um það, sem ágreiningurinn getur verið, heldur um hitt, að stjórnarskipun ríkisins, að svo miklu leyti sem hún er löglega til orðin og að svo miklu leyti sem henni getur orðið löglega beitt gagnvart Íslandi, geti haft það í för með sjer, að hin viðurkenndu sjerstaklegu málefni Íslands skuli lögð undir ályktun ríkisráðs Dana.

Vjer erum stjórninni samdóma um það, að hin endurskoðaða stjórnarskrá frá 1885 og 1886, kæmi í bága við ríkiseininguna, gæti hún (ríkiseiningin) *rjettilega* skilizt eins og stjórnin gjörir; en vjer neitum því með sjálf stöðulögin 2. jan. 1871 í höndunum, að stjórnin hafi haft lögfulla heimild til, að teygja ríkiseininguna eins og hún gjörir til hinna sjerstaklegu málefna Íslands, í staðinn fyrir að nema staðar við hin almennu ríkismál; og vjer neitum því líka, að þó stöðulögin væri að skilja eins og stjórnin skilur þau, að þau þá hefðu skuldhindandi afl fyrir Ísland (sbr. Andvara 14. árg. bls. 10—12 og 32). Vjer hikum eigi við nú sem fyrri að fara því fastlega fram, að hin sjerstaklegu landsrjettindi Íslands sjeu í því fólgin, að hin viðurkenndu sjerstaklegu málefni þess sjeu hinu almenna löggjafarvaldi Danmerkur og því einnig ríkisráði Dana alveg óviðkomandi. Að öðru leyti álitum vjer óþarft að ítreka á þessum stað röksemdir þær, sem vjer áður höfum leitt að þessu aðalatriði endurskoðunarmálsins, en látum oss nægja að vísa fyrst til greinar vorrar, sem prentuð er í Andvara 14. árgangi bls. 8—18, sjerstaklega einnig viðvíkjandi þessari einkennilegu röksemd stjórnarinnar seinast í þessum kafla auglýsingarinnar: eins og líka er gengið út frá í lögnum 2. jan. 1871 6., gr., og í öðru lagi

til þess, sem vjer höfum margsinnis tekið fram á alþingi, eins og alþingistiðindin, síðan endurskoðunarmálið var byrjað árið 1881, bera með sjer, sbr. t. a. m. Alptíð. 1886, B.-deild, bls. 109—11.

3. Viljum vjer leiða athygli að því, að það er ekki í minnsta máta gefið í skyn, að þetta fyrirkomulag hinnar endurskoðuðu stjórnarskrár skerði eða komi í bága við tignarrjettindi konungs, sem þó hefði hlotið að vera tekið fram, hefði spurning getað verið um það, að beita því sem synjunarástæðu; því enginn getur ætlað, að slík ástæða, hefði hún haft við nokkur rök að styðjast, væri látin liggja á milli hluta.

Orðin, sem standa í næstu málsgrein á undan þessum kafla auglýsingarinnar og svo hljóða: Vjer kunnum rjett að meta hugarfar það, er sprottin er af óskin um breytingar á stjórnarskránni, og Vjer virðum mjög mikils þann hinn hlýja vott um hollustu til Vor o. s. frv. — sýna einmitt svo ljóst, sem unnt er, að auglýsingin er byggð á þeirri skoðun, að tignarrjettindum konungs sje fullborgið í hinni endurskoðuðu stjórnarskrá.

4. Loksins viljum vjer setja fram þá spurningu: Getur maður hugsað sjer nokkra aðra betri sönnun en þessa ótvíræðu lýsingu sjálfrar stjórnariinnar, fyrir því, að hin endurskoðaða stjórnarskrá frá 1885 og 1886 hefði hlotið að tryggja Íslandi *innlenda-löggjöf og stjórn með ábyrgð fyrir alþingi*, ef hún hefði hlotið staðfestingu konungs?

Vjer höfum tekið þessi atriði fram nú þegar, í sambandi við þennan kafla auglýsingarinnar, svo lesendurnir ættu hægra með að bera þau saman við orð auglýsingarinnar, en vjer munum seinna vísa til þeirra, máli voru til sönnunar.

B. Þá kemur annar kafla auglýsingarinnar, sem vjer álitum einnig nauðsynlegt að tilfæra orðrjettan til

að fordást allan misskilning og tvímæli. Hann hljóðar svo :

«Ennfremur hefur það ekki getað dulizt Oss, að alþingi hefur tekið upp í fyrstu greinir frumvarps síns ákvarðanir um það, hver sjeu hin sjerstaklegu málefni Íslands, og hver sje staða þess, er um almenn mál ríkisins er að ræða, en hefur þó eigi, eins og stjórnarskráin 5. jan. 1874, sett í frumvarpið nauðsynlega tilvísun til laga 2. jan. 1871 um hina stjórnarlegu stöðu Íslands í ríkinu, og þessi lög hefur frumvarp alþingis líka látið ónefnd í 34. gr. sinni sem heimild fyrir tilslagi því, er ríkissjóðurinn leggur til sjerstaklegra gjalda Íslands. Það er bætt við, að ef frumvarpið yrði staðfest í þessu formi, þá mundi það stuðla til þess, að efla þá röngu skoðun, er hið ráðgefandi alþingi hjelt fram 1871, að lögin 2. jan. 1871 sjeu eigi bindandi fyrir Ísland, en slík skoðun fer hreint og beint í bága við stjórnarskipun ríkisins, sem byggð er á grundvallarlögunum og getum Vjer eigi rjett hjálparhönd til að efla og glæða hana».

Hjer kemur enn sama ástæðan, sem í hinum fyrri kafla : ríkiseiningin. Að þessu leyti er því ekkert nýtt í honum. En að öðru leyti má þó læra af honum sjerilagi það tvennt:

að hinn skuldbindandi kraptur laganna 2. jan. fyrir Ísland sje byggður á grundvallarlögunum dönsku, sem hafi stofnsett ríkiseininguna, það er að segja: að grundvallarlögin dönsku 5. júnímán. 1849 og hin endurskoðuðu grundvallarlög 28. júlí 1866 hafi verið skuldbindandi grundvallarlög fyrir Ísland, með öðrum orðum, að Íslendingar sjeu þegar samþegna sinna í Danmörku, sem hafi að lögum gegu yfirlýstum vilja og mótmælum þjóðarinnar á Íslandi afmarkað henni þann rjettlausa undirlægjusess, að hún geti aldrei orðið bær um að ráða sjer sjálfri í sínum eigin málum og aldrei fengið þá stjórn, sem hún geti kallað til ábyrgðar fyrir stjórnarat-

hafnir sínar, hve öfugar, ranglátar og óheillavænlegar sem þær væru fyrir viðreisn og framfaralíf þjóðarinnar; og

að maður hefur í þessum kafla auglýsingarinnar eigin orð stjórnarinnar fyrir sjer um það, hvað *tilvitnunin* í stöðulögin 2. jan. 1871 í hinni valdbodnu stjórnarskrá 5. jan. 1874 þýði; og að hún frá sjónarmiði stjórnarinnar ekki megi missa sig í endurskoðuðum stjórnarskipunarlögum fyrir Ísland, segir sig þá sjálf, af því þá skorti handsal og viðurkenning hinna íslensku þjóðar undir þann pólitíska dauðadóm, sem auglýsingin þannig boðar sem óumflýjanlega afleiðing hinna gildandi ríkisskipunar.

C. Hinn þriðja kafla auglýsingarinnar þykjumst hver eigi þurfa að tilfæra orðrjettan á þessum stað. Aðalinnihald hans er, með tilvísun til auglýsingarinnar 14. febr. 1874, að lýsa yfir því, að með stjórnarskránni um hin sjerstaklegu málefni Íslands 5. jan. 1874 sje stjórnarskipunarmál þess að fullu og öllu til lykta leitt, og að tekið hafi verið með lögum þessum það tillit til þeirra óska, sem komið hafi fram af hálfu Íslands, sem frekast má verða og samrýmzt geti hinni gildandi stjórnarskipun ríkisins (enn þá hin sama ríkiseining í Kaupmannahöfn), og að endurnýjuð barátta, til að koma fram kröfum, er gagustæðar sjeu einingu ríkisins, sje því að eins til að eyða tíma, kröptum og fje landsins í árangurslausu stjórnardeilu.

Það er ekki óeinkennilegt sjónarmið, sem hjer er gengið út frá: að það hafi verið óskir frá Íslands hálfu, sem tekið hafi verið tillit til sem framast hafi mátt verða í stjórnarskránni 5. jan. 1874, sem sje eptir grundvallarlögum Dana, sem hin íslenska þjóð ekki tók neinn þátt í að semja eða samþykkja, enda þótt fáeinir konungkjörnir Íslendingar mættu á ríkisþinginu, og sem sjálfir lögfræðingar Dana og háskólakennarar þó játa að ekki hafi náð gildi á Íslandi enn þann dag í dag.

Hjer er svo sem ekki um landsrjettindi eða stjórn-skipulegar rjettarkröfur frá Íslands hálfu að ræða, heldur um bænir og óskir, sem veitt hafi verið áheyrn af náð og miskunn af ríkissamkomu Dana, eptir því, sem þeim sjálfum sýndist! — Að öðru leyti viljum vjer við-víkjandi þessum kafla auglýsingariunnar einnig vísa til greinar þeirrar í Andvara, 14. árg., er vjer áður nefnd-um.

Af því sem nú er sagt, er þá afstaða stjórnarskrár-málsins 1886 mjög ljós og einföld.

Alþingi samþykkir með lögfullu atkvæði á stjórn-skipulegan hátt stjórnarskrá, sem inniheldur kröfu um innlenda löggjöf og stjórn með fullri stjórnskipulegri á-byrgð fyrir alþingi í öllum hinum viðurkenndu sjerstak-legu málefnum Íslands. Þetta er krafa hinnar íslenzku þjóðar 1886, þá er hún loksins fær heimild og tækifæri til að gjöra lögfulla samþykktarályktun um stjórnarskip-unarlög sín eptir konungsbrjefinu 23. sept. 1848, allt svo eptir 38 ár.

Gagnvart þessu stendur stjórnin með það svar, að þessi stjórnarskipunarlög fyrir Ísland geti ekki öðlazzt staðfestingu konungs fyrir sakir þess, að öll hin viður-kenndu sjerstaklegu málefni hljóti að liggja undir með-ferð og úrskurð stjórnarinnar og ríkisráðsins í Dan-mörku, samkvæmt stjórnarskipun ríkisins, sem byggð er á grundvallarlögum Dana. Þetta er niðurstaðan og sú eina ástæða fyrir henni, sem dregin verður út úr aug-lýsingunni 2. nóv. 1885 — niðurstaða og ástæða, sem gjörir innlenda löggjöf og stjórn á Íslandi með ábyrgð fyrir alþingi allshendis óhugsandi.

Ágreiningurinn milli þjóðarinnar á Íslandi og stjórn-arinnar í Kaupmannahöfn snýst þannig allur um það, hvort rikiseining grundvallarlaganna dönsku eigi að ná til hinna viðurkenndu sjerstaklegu mála Íslands eða ekki, eða, ef menn heldur vilja setja ágreiningsefnið fram þann-ig: Hvort Ísland eigi að hafa nokkur sjálfstæð lands-

rjettindi út af fyrir sig eða ekki, og það er því þetta aðalatriði, sem allt endurskoðunarmálið eða sjálfstjórnarmál Íslands veltur á. — Allir sjá, að annari eins spurningu og þessari er ekki unnt að svara með neinu hálfyrði, heldur hreint og beint með nei eður jái. Með neikvæðinu er dregið svart stryk yfir pólitíska tilveru hinna íslenzku þjóðar; með jákvæðinu er stjórnsleg sjálfstæði hennar viðurkennt. Hjer er um líf eða dauða að teffa.

Það gefur nú að skilja, að það er umfram allt nauðsynlegt, að hafa þetta sjónarmið jafnan fyrir augum, því það eitt getur haldið sjálfstjórnarframsókninni í rjetti stefnu, og beint huga og kröptum þjóðarinnar í rjetta átt.

En því fer því miður fjarri, að svo hafi verið hingað til.

Það er nú að vísu ógjörningur, nema í löngu máli, að skipa öllum þeim mótbárum og aðfinningum, sem komið hafa fram gegn hinni endurskoðuðu stjórnarskrá frá 1885 og 1886, undir glögg sjónarmið; svo meingaðar og stefnulausar eru þær; en þó virðist mega benda á aðalatriðin.

Fyrst má þá telja stjórnarfulltrúann sjálfan á alþingi, og þá menn, sem beint hafa fylgt hans skoðunum. Enginn maður getur furðað sig á því, þó fulltrúi stjórnarinnar, eptir stöðu sinni og skyldu gagnvart stjórninni, samkvæmt auglýsingu 2. nóv. 1885, vilji leitast við á allar lundir, að verja sjónarmið stjórnarinnar og sýna þinginu fram á, að synjunarástæða hennar væri á rökum byggð; en til þess hefði hann þurft, eins og nú var sagt, að sanna það: 1) að grundvallarlög Danmerkur hefðu á lögformlegan og stjórnskipulegan hátt og án þess að misbjóða rjettindum hinna íslenzku þjóðar skipað þannig fyrir um hina stjórnskipulegu stöðu Íslands, að öll hin sjerstaklegu löggjafar- og stjórnarmál efni þess skyldu lögð undir sameiginlega stjórn Dan-

merkur í Kaupmannahöfn, hvort sem hinni íslenzku þjóð væri það ljúft eða leitt, og hvort sem hún einn áratuginn eptir annan mótmælti því eða ekki; og 2. það, að stöðulögin 2. jan. 1871, sem nákvæmar skipa fyrir um þetta mál, eptir skoðun stjórnarinnar samkvæmt grundvallarlögunum, hefðu í raun og veru þau ákvæði inni að halda, sem þessi innlimun sjerstaklegra löggjafar- og stjórnarmála Íslands yrði byggð á. Því með þessu eina móti var það hugsanlegt, að sýna fram á, að staðfestingarsynjun stjórnarinnar hefði við skaplega og skiljanlega ástæðu að styðjast.

En þó maður nú lesi alþingistíðindin 1885 og 1886 um þetta mál frá upphafi til enda, þá mun enginn maður geta fundið, að fulltrúi stjórnarinnar hafi jafnvel gert tilraun til að reisa sjer þennan hurðarás um öxl, öðru vísi en svo, að vísa skýringarlaust til 6. gr. stöðulaganna, sem er þessu máli alveg óviðkomandi.

Þar á móti sjer maður, að fulltrúi stjórnarinnar hefur lagt alla áherzluna á annað alveg ólíkt og ósamkynja atriði, sem sje tignarrjettindi eða drottinsvald konungs, sem, eins og vjer áður höfum sýnt, ekki hefur hina minnstu átyllu í auglýsingunni 2. nóv. 1885. — Vjer skulum láta það ósagt, í hverju skyni þetta er gjört; það er oss nóg að það er *ástæðulaust*, og gæti það heitið svo, að það væri kænlega valið til þess, að geggja sjálfstjórnarframsókn hinnar íslenzku þjóðar í bráð, að henni væri innrætt sú alveg ranga og villandi skoðun, að vald konungsins yfir hinni íslenzku þjóð væri þá á förum, ef hann veitti henni innlenda löggjöf og stjórn í hennar eigin viðurkenndu sjerstaklegu málum með fullri ábyrgð fyrir fulltrúapingi hennar, þá gæti það á hinn bóginn farið svo, og það áður en langir tímar liðu, að menn sæu, að þessi kenning leiddi til þess, að sannfæra Íslendinga um, að tignarrjettindi Danakonungs og þjóðrjettindi þeirra ekki gætu orðið sam-

fara, og væri þá málstað konungsins heldur en ekki fimlega haldið uppi af fulltrúa Danastjórnar á alþingi!

Þessi aðalástæða stjórnarfulltrúans móti hinni endurskoðuðu stjórnarskrá 1885 og 1886 er því að voru álitir ekki að eins röng, heldur jafnvel skadleg.

Allir sjá þó, að vald konungs yfir Íslandi er jafnríkt í sjálfu sjer fyrir það, þó hann láti stjórn, sem hann hefur skipað þar, framkvæma það, í staðinn fyrir stjórn, sem hann hefur skipað í Danmörku.

Að því leyti, sem fulltrúi stjórnarinnar sjer í lagi á alþingi 1886 einnig byggði andmæli á því, að stjórnarskráin riði í bága við stöðulögin, bæði með tilliti til þess, að hin sjerstaklegu mál væru eigi nægilega orð fyrir orð upptalin (sbr. orðið »siglingar«), og að stöðu hæstarjettar, sem æðsta dóms í íslenskum málum, væri haggð — atriði, sem stjórnin þó hefði ómögulega getað leitt þegjandi fram hjá sjer — þá sýnir bæði auglýsingin og umræðurnar á alþingi, að þessar mótbáru voru ekki á rökum byggðar.

Það sem þannig einkennir mótbáru stjórnarfulltrúans gegn stjórnarskránni 1885 og 1886, er það, að þær hafi átt að sýna, að í henni væri krafizt *of ríkulegrar* sjálfstjórnar fyrir Íslands hönd.

En þá kemur annar flokkur, sem fer alveg í gagnstæða átt, flokkur, sem hafði allt á hornum sjer út af því, að sjálfstjórnarrjettindum Íslands væri ekki nógu vel borgið með hinni endurskoðuðu stjórnarskrá.

Mótbáruarnar í þessa stefnu lúta einkum að tveimur aðalatriðum:

1., að konungi væri eptir skilið of mikið og óákveðið vald, er svo væri mælt fyrir í ýmsum greinum löggjafar- eða stjórnarmálefna, að »konungur eða landsstjóri« skyldi staðfesta ályktanir um lög og stjórn; og

2., að þingræðislögmálinu væri ekki nógu vel borgið, sjer í lagi er bráðabyrgðarlög, þar á meðal bráðabyrgðarfjárlög, eigi væru gagngjört óheimiluð.

Það yrði nú of langt mál, að taka fram og útlista allar þær ástæður, sem sýna, að hvorug af þessum mótbárum er á rökum byggð. En þó viljum vjer fara um þær nokkrum orðum, sem vjer ætlum að nægja muni.

Viðvíkjandi hinu fyrra atriðinu skulum vjer þá taka það fram, að ef hinni íslenzku þjóð er alvara með að fá alinnlenda stjórn og löggjöf með fullri ábyrgð fyrir alpingi, og hún á hinn bóginn jafnframt vill veita konungi vorum persónulega svo mikið verksvæði, sem framast verður sameinað við slíka stjórn, þá verður þetta ákvæði »konungur eða landsstjóri« með öllu eðlilegt. Menn hafa misskilið þetta ákvæði svo, að með því væri konungi í lófa lagið, að synja um staðfestingu laga og stjórnarathafna takmarkalaust; en þetta kemur til af því, að menn hafa annaðhvort ekki aðgætt, eða þá ekki skilið í skilyrðunum fyrir staðfestingarsynjunum yfir höfuð, þar sem *þingræðisstjórn* er stjórnskipulega lögheimiluð; og þá ekki skilið eða aðgætt þær ákvarðanir í hinni endurskoðu stjórnarskrá, í sambandi við tilheyrandi ákvæði í ábyrgðarlögunum, sem hjer veltur á; menn tala um þingræðisstjórn í orði kveðnu, en í-mynda sjer þó konungsvaldið jafnótakmarkað eptir sem áður. En þingræðislögmálið er fólgið í því, að eins og stjórnin (ráðgjafarnir) eru með ábyrgðarlögunum knúðir til að fallast á samþykktir löggjafarpingsins, þannig er og konungur alveg á sama hátt og landsstjóri stjórnskipulega knúður til að staðfesta *samhljóða* ályktun pings og stjórnar, og afleiðingin af synjun hans yrði ekki önnur en sú, að ráðaneytið yrði að víkja.

Aðalatriðið er því ekki hjer það, hvort konungur eða landsstjóri staðfestir lögin, — sem að eins hefur áhrif á það, hvort ráðgjafi sá, sem ritar undir lögin, þarf að bera þau fram fyrir konung sjálfan eða ekki — heldur að hin ályktandi stjórn, sem ræður því, hvort lögin eru borin fram til staðfestingar eða synjunar, sje í landinu sjálfu. — Það er því í þessu síðara, sem full og ó-

yggjandi trygging fyrir alinnlendri stjórn með ábyrgð fyrir alþingi liggur. Hver sem nú vill íhuga 7., 8. og 9. gr. hinnar endurskoðuðu stjórnarskrár frá 1885 og 1886, þingtíð. 1886, C-deild, bls. 47 og 48, þingskj. 85, og bera saman við þessar greinar ábyrgðarlagafrumvarp það, sem þetta þing samþykkti (Alptíð. s. á., B-deild, bls. 57 og 58, þingskjal 90), hann getur sannfært sig um, að hjer er svo um hnútana búíð, sem lög geta frekast gjört, og að mótbárur gegn ákvæðinu, »konungur eða landsstjóri«, ekki geta rýrt eða veiklað stjórnskipulegt sjálfstæði hinnar innlendu stjórnar.

Um hitt síðara atriðið þurfum vjer heldur ekki að fjölyrða.

Allir vita, að alþingi er svo skipað, að það er naumast hugsanlegt, að það geti komið fyrir, að fjárlög vanti, nema þá af þeim ástæðum, sem þinginu væri sjálfa um að kenna, og beri menn saman 17. gr. í hinni endurskoðuðu stjórnarskrá, og hið ofan nefnda frumvarp til ábyrgðarlaga 1886, 6. gr., getur hver og einn, sem vill, sannfært sig um það, að heimild stjórnarinnar til að gefa út bráðabyrgðarlög, hvort sem um fjárlög eða önnur lög væri að ræða, aldrei gat orðið beitt, nema sönn og brýn nauðsyn bæri til, en það verður þó að teljast kostur á stjórnarskipunarlögum, eins og hverjum öðrum lögum, að þau innihalda lögákveðin úrræði fyrir landsstjórnina, hvaða atvik svo sem að höndum kunna að bera.

Að vísu er það nú svo, að allmörgum fleiri mótbárum var hreift móti hinni endurskoðuðu stjórnarskrá 1885 og 1886 um ýms jafnvel alveg óveruleg atriði, en þetta getum vjer alveg leitt hjá oss, því það er alls ekki tilgangur vor, að halda neinni nákvæmri vörn uppi fyrir henni, eða sýna fram á, að hún hafi verið svo fullkomin og vel úr garði gerð, að hún ekki geti staðið til bóta, — enda mundi maður ekki geta sagt það með rökum um nokkurt lagasmíði, hversu vandað sem það

væri, og hvað lengi sem um það væri hugsað — heldur hefur það verið tilgangur vor, að leiða athygli og eptirtekt þjóðarinnar að því, að aðalmótbárurnar gegn hinni endurskoðuðu stjórnarskrá 1885 og 1886 hafi ekki verið á rjettum rökum byggðar, og að hún, hvernig sem á hana væri litið, hefði tryggt landinu alinnlenda þingræðisstjórn með fullkomnustu ábyrgð fyrir alþingi, ef hún hefði orðið að lögum.

Það segir sig sjálft, að þjóðin hefur ekkert áhyggjufni af því, þótt fulltrúi stjórnarinnar og þeir sem líta á málið eins og hann, beiti ástæðum gegn sjálfstjórnarframsókn hennar, sem eins og vjer áður sýndum hafa hvorki heimild í hlutarins eðli, nje heldur í yfirlýsingum stjórnarinnar sjálfrar, nema að því leyti sem hún eigi má láta þær villa sig eða leiða af rjetttri leið.

En ekkert getur aptur skipt þjóðina og málstað hennar meira en það, eins og vjer áður höfum bent á, ef vakinn er tvískinnungur og ágreiningur um nokkur þau atriði í hinni endurskoðuðu stjórnarskrá, sem liggja fyrir utan ágreiningsefnið milli stjórnarinnar og þjóðarinnar, því það gengur næst því, að ganga beinlínis í lið með stjórninni og hefur allar hinar sömu afleiðingar fyrir málstað hennar. Ef þjóðin vill gjöra sig að því ríki, sem er sjálfu sjer sundurþykkt, hvaðan á hún svo að vænta sigurs í sjálfstjórnarmáli sínu?

Vjer viljum líta gjörr á þetta atriði.

Síðan árið 1851 hafði þjóðin krafizt þess, að henni á þjóðfundi í landinu sjálfu með ályktarvaldi gæfist kostur á að semja og samþykkja stjórnarskipunarlæg um sína eigin landsstjórn, á sama hátt og Dönum, eptir heit- orði því, sem þjóðinni var veitt í konungsbrjefinu 23. sept. 1848. Þessari rjettlátu kröfu þjóðarinnar og hins ráðgefandi alþingis var, eins og menn vita, aldrei veitt áheyrn. En stjórnarskráin 1874 veitti þennan rjett sem lögskipaðan í 61. gr. Árið 1885 fer þjóðin fyrst fyrir alvöru að gefa þessum rjetti gaum, og alþingi semur

og samþykkir stjórnarskrá eða frumvarp til endurskoðaðra stjórnarskipunarlaganna þetta ár, og það með svo mikilli eindrægni í báðum deildum þingsins og milli deildanna innbyrðis, að oss er óhætt að skjóta því undir vitnisburð þeirra manna, sem þá sátu á alþingi, að ekkert lagasmíði hefur komið frá alþingi, sem unnið hefur verið að í jafn-sambuga og bróðurlegum anda meðal þjóðkjörinna þingmanna. Að einhver einstakur þingmaður hafi haft bak við eyrað eitthvað það, sem hann seinna meir ætlaði sjer að gjöra að þrætnuþli, er oss ókunnugt um, því vjer erum ekki hjartnanna eða nýrnanna rannsakarar; en þá var það ekki gert uppskált oss vitanlega. Því næst var, eins og lög gera ráð fyrir, þingið leyst upp og nýjar kosningar fram fóru um allt land. Alþingið nýja kemur saman 1886 og samþykkir stjórnarskrána óbreytta. Þá var hinum formlegu skilyrðum fyrir því fullnægt, að þessi endurskoðaða stjórnarskrá yrði stjórnarskipunarlög fyrir Ísland, ef hún hefði öðlzt staðfestingu konungs. Þessu neitar þó enginn. En var þá ekki einnig hinum innri skilyrðum fyrir því fullnægt, að hin íslenska þjóð hefði með þessari stjórnarskrá fengið þau stjórnarskipunarlög, sem fullkomlega fullnægðu hinum margítrekuðu kröfum hennar og óskum um *innlenda löggjöf og stjórn með fullri ábyrgð fyrir alþingi*? Að þetta sje svo, þurfum við víst ekki frekari vitna við en yfirlýsinguna í auglýsingu 2. nóv. 1885 frá stjórninni sjálfri, sem, eins og vjer höfum áður sýnt, telur einmitt *þetta* sem aðalástæðuna fyrir staðfestingarsynjuninni, *því að íslensk löggjöf og stjórn hljóti að liggja undir stjórn og ríkisráð Dana í Kaupmannahöfn samkvæmt grundvallarlögunum og stöðulögunum 2. jan. 1871, 6. gr., er stjórnin þess vegna endilega vill láta vitna til sem viðurkenningu fyrir gildi grundvallarlaganna* eður hinni pólitísku innlimun Íslands í Danmörku. En til hvers var þá að gjöra breytingu á þessari stjórnarskrá, sem í svo ríkum mæli full-

nægði þeim sjálfstjórnarkröfum þjóðarinnar, sem hún hafði barizt fyrir í svo marga tugi ára? Var það til að gjöra stjórninni þægt verk, eða til að koma henni í enn meiri bobba og herða á togunum? Eða var það vel fallið til þess að styrkja og festa sjálfstjórnarfram-sókn þjóðarinnar?

Þessum spurningum viljum vjer svara með orðum sjálfs stjórnarfulltrúans á alþingi 1887, Alptíð. B, bls. 358 neðst og 359 efst. Hans orð eru þessi:

»Með því að bera nú upp þetta frumvarp (nefni-lega breytt frumvarp frá hinni endurskoðuðu stjórnar-skrá 1885 og 1886) virðist mjer því flutningsm. og nefndin vilja gera þjóðinni getsakir um hverflyndi, eða þá setja sinn vilja upp yfir vilja þjóðarinnar. Ef h. flutningsmenn pykjast fylgja fram vilja þjóðarinnar með því að bera þetta frumv. upp nú, gefa þeir í skyn, að það hafi ekki verið eindreginn vilji þjóðarinnar, eins og sagt var, að fá einmitt stjórnarskipunarlög eins og þau, sem rædd voru og samþykkt í fyrra, og þar afleið-andi, að ef frumvarpið, sem þingið samþykkti 1886, hefði verið staðfest af konungi, þá hefði þjóðin heimitað strax á næsta þingi, að því yrði breytt. Hún hefði sagt: nei, þessi stjórnarskipunarlög fullnægja ekki kröf-um mínum. Jeg vil hafa nýtt frumvarp«.

Á þessum orðum geta menn ljósast sjeð það, sem hver hugsandi maður annars getur fundið sjálfur, hvern-ig stjórnin muni líta á þá aðferð alþingis, að breyta einlægt hvert þingið eptir annað þeim frumvörpum til endurskoðaðrar stjórnarskrár, sem næstundangangandi alþingi hefur samþykkt eða viljað láta fá framgang.

Það sjá allir, að þetta er hið mesta snjallræði til þess, að innræta stjórninni og öllum þeim, er veita sjálfstjórnarbaráttu hinnar íslenzku þjóðar athygli, þá skoðun, að hún sje ekki fær um að semja og samþykkja þau stjórnarskipunarlög, sem hún mundi vilja við una ári lengur og þannig losa stjórnina við alla sanna á-

byrgð af staðfestingarsynjunum hennar, og leggja henni yfir höfuð upp í hendurnar fullnægjandi ástæður fyrir því, að daufbeyrast við sjálfstjórnarkröfum Íslands; en það er engu síður einkar-vel fallið til þess, að uppræta hjá þjóðinni allt traust á alþingi, og hjá henni sjálfri þá festu, sem sprettur af meðvitundinni um sanna þörf og rjettlátt málefni, og sem eru þau einu vopn, er hún nokkurn tíma getur vonast eptir að hana muni til sigurs leida.

Menn verða yfir höfuð að sundurliða og gjöra sjer ljóst eðli endurskoðunar- eða sjálfstjórnarmálsins. Þó það komi fram í lagaformi, þá viku því allt öðru vísi við en þegar ræðir um almennt lagasmíði. Þar veltur á því, að einkorða ýtarlegar og hagkvæmar reglur og lögmál um eitthvert gefið efni, eða koma á skipulagi í einhverja vissa, sjálfráða stefnu; en það einkennilegasta og verulegasta atriði í stjórnarskrármálinu er einmitt sjálf *undirstaða* laganna. Hjer veltur fyrst og fremst á þeim grundvallarspurningum: 1. Er það þjóðin á Íslandi eða er það stjórn Dana í Kaupmannahöfn, sem á að einkorða stjórnarskipunarlög Íslands? 2. Á löggjöf og stjórn sjerstaklegra málefna Íslands að vera háð úrslitum stjórnar Dana og ríkisráðs þeirra eða ekki? 3. Á stjórn þessara sömu Íslands mála að vera í Kaupmannahöfn, ábyrgðarlaus fyrir alþingi, eða á hún að vera á Íslandi með fullri ábyrgð fyrir því (alþingi)? Þetta eru hin fyrstu framtaksatriði endurskoðunarinnar, og þau eru, eins og hver maður sjer, alveg *fortakslaus*. Hjer tjáir ekki að hræra og hringla. Breytingaruppástungur og tilslakanir í þessum atriðum eru ekkert annað en uppgjöf á sjálfstjórnarkröfum lands og þjóðar. Hún verður því að vera annaðhvort hrá eða soðin. Og í þessu tilliti er hin endurskoðaða stjórnarskrá frá 1885 og 1886 sannarlega alveg óaðfinnanleg, hvað sem svo andmælendur hennar, annaðhvort af skilningsskortri eður

pá af öðrum ósæmilegri hvötum, þykjast geta spunnið út úr ákvæðinu »konungur eða landsstjóri«.

En nú er það aptur óneitanlegt, að endurskoðunin hefur aðra hlið, og hún er sú, að skipa fyrir um hina íslenzku landsstjórn, skoðaða sem innlenda og skipaða undir fulla ábyrgð alþingis, lausa við yfirdrottun stjórnar og ríkisráðs Dana. — Þessa hlið endurskoðunarmálsins má bera saman við almennt lagasmíði, það er að segja samning stjórnaarskipunarlagar um lögbundna þingstjórn; og um fyrirkomulagið á henni í hinum einstöku atriðum og greinum geta óneitanlega verið mismunandi skoðanir. En hjer er það einkum tíminn og reynslan í sambandi við framfaralíf og proskastig þjóðarinnar sem verður hinn eini áreiðanlegi mælikvarði. Mannlegum ófullkomlegleik og takmarkaða byggyviti er svo varið, sem allir vita, að ómögulegt er að sjá fyrirfram, hvað er hentast og bezt, hvað nauðsynlegt og hvað ónauðsynlegt fyrir ókomnu tímana, út í æsar. Vjer erum börn tímans; nýjar þarfir og kröfur myndast og hinar eldri hverfa fyrir hinu eyðandi og skapandi afli hans og framsókn kynslóðanna til hins betra og fullkomnara. Menn mega því ekki hugsa sjer nein stjórnaarskipunarlög svo fullkomin, að þau ekki þurfi breytinga við. Það sýnir mönnum bezt saga og reynsla allra landa og allra þjóða. Og sízt væri þess að vænta af hinni íslenzku þjóð, sem ekkert veit af frjálsri stjórn að segja, að hún gæti skrásett pá stjórnaarskrá, sem í öllum greinum og atriðum væri svo af hendi leyst, að um þau gæti enginn meiningamunur verið; því það yrði ókleyft verk fyrir alla spekinga heimsins, þó þeir settust á rökstóla. Það sem því mest veltur á við samning stjórnaarskipunarlagar er það, að þau sjeu byggð á þeirri aðalstefnu og grundvallarákvæðum, sem gefi þjóðinni fullt ráðrúm til frjálsrar framsóknar, og innihaldi næga tryggingu fyrir því, að þjóðin, eptir því sem þarfir og framfaralíf hennar proskast, ekki verði ofurliði borin og bæld niður

af ráðrikri og apturhaldssamri stjórn, en að þau þó á hinn bóginn reisi nægar og eðlilegar skordur við því, að augnabliksskodanir og flokkadrættir ekki raski friði og festu þjóðfjeldsins. Því það gefur þó öllum að skilja, að stjórnarskipunarlög bæru þá ekki nafn með rentu, ef þau ekki væru yfirskipuð jöfnum höndum stjórninni og vanhugsuðum og skaðlegum flokka-upppotum frá þjóðarinnar hálfu. Það er hið algilda jafnvægislögmál, sem á að leiða þjóð og stjórn eður þjóðfjeldagið í heild sinni sem fóstustum og skrikkjaminsstum fetum áfram á braut þjóðmenningar og menntunar.

Vjer erum nú sannfærðir um, að hver sá, sem íhugar þetta vel og rækilega og lætur ekki einstök atriði, leyst úr öllu sambandi, gleypja sig frá því, að hugsa málið frá rótum og í heild sinni, hann hlýtur að viðurkenna, að hin endurskodaða stjórnarskrá 1885 og 1886, í sambandi við ábyrgðarlögin 1886, er vjer áður nefndum, fullnægi þeim almennu grundvallarkröfum, sem vjer nú bentum á, og að hún jafnvel tryggi þjóðinni þingræðisstjórn í þessa orðs rjetta og sanna skilningi í svo ríkum mæli, að fullt eins vel gæti verið spurning um of eins og *van* í því tilliti.

Vjer þykjumst því með góðum og gildum rökum geta lýst yfir þeirri sannfæringu vorri, að miklu fleiri og ríkari ástæður hafi mælt með því, að halda þessari stjórnarskrá alveg óbreyttri á alþingi 1886, en að gjöra á henni nokkrar breytingar, þó maður aldrei nema vildi viðurkenna, að þær *í sjálfu sjer* eða skoðaðar út af fyrir sig hefðu verið til einhverra bóta, úr því stjórnin með auglýsingunni 2. nóv. 1885 ekki gaf nokkra hina minnstu ástæðu til slíkra breytinga, og úr því ekki gat orðið spurning um, að alþingi gæti slakað til við stjórnina í þeim *fortakslausu* kröfum, sem hún byggði staðfestingarsynjunina á. Hefði breytingunum verið svo varið, að meiri von gæti verið eptir en áður um það, að saman gengi með þjóðinni og stjórninni,

eða, rjettara sagt, hefði þingið fengið tryggingu fyrir því, að breytingarnar hlytu að leiða til samkomulags, þá hefðu þær sjálfsagt verið alvarlegasta umhugsunarefni; en því fer svo fjarri, að fulltrúi stjórnarinnar lýsti yfir því, hvað eptir annað, sbr. t. a. m. Alþíð. 1887 B. bls. 357 og 496, að stjórnarskipunarlagafrumvarp þingsins 1887 væri óaðgengilegra fyrir stjórnina en hin endurskoðaða stjórnarskrá frá 1885 og 1886. Og hvað var svo unnið með þessum breytingum? Var það hyggilegt, að kasta fleiri þrætueplum inn í stjórnarmáladeiluna en komin voru og ekki varð hjá komizt, og að auka þannig ágreininginn og margfalda? Eða var þetta í öllu falli svo mikið keppikefli, að það væri tilvinnandi með þessu móti að veikja fótfestu þjóðarinnar og skapa henni ámæli fyrir hvikulleik og staðfestuleysi, svo sem berlega kom fram í áðurgreindum ummælum fulltrúa stjórnarinnar?

Og ef vjer viljum vera hreinskilnir og draga enga dul á sannleikann, þó hann falli oss ekki vel, þá ætlum vjer að óþægilegt sje að svara þessari spurningu: Gat stjórnin í Kaupmannahöfn haft pungan ábyrgðarhluta af því að koma til leiðar staðfestingarsynjun konungs, á þeirri endurskoðuðu stjórnarskrá Íslands 1886, sem alþingið 1887 sá strax ástæðu til að breyta, og það jafnvel án þess, að þjóðin gæfi þinginu neina hvöt til þess?

Vjer viljum nú víkja aptur að því, er vjer áður sögðum að fylgisflokkur hinna þjóðkjörnu þingmanna hefði rofnað á alþingi 1887 með fram af öðrum dýpri ástæðum en þeim, að þeir sökum bágborins árferðis og tilfinnanlegs hnekkis í bjargræðisútvægum landsmanna álitu að hentast væri að láta málið hvíla sig og bíða betri tíma. Þessar dýpri ástæður höfum vjer nú, að vjer ætlum, full-glögglega bent á. Þær voru einmitt fólgnar í ágreiningi um það, hvort gjöra skyldi bréytingu á hinni endurskoðuðu stjórnarskrá, eða halda henni

fram óbreyttri. Hjer unnu þannig ástæður bæði af náttúrunnar og manna völdum til þess, að rjúfa það eindrægnisband, sem eitt gat verið sverð og skjöldur í þessu allsherjarmáli þjóðarinnar.

Það er alveg óhætt að fullyrða, að öllum hinum hyggjari og einlægu endurskoðunarmönnum kom saman um það, að rjettast væri, að halda fram hinni endurskoðuðu stjórnarskrá, þegar á allt væri litið, alveg óbreyttri, og að breytingar á henni hlytu að leiða til óvinafagnaðar eins, svo sem nú er svo bersýnilega á daginn komið, enda getur það engum vafa verið undirorpið, að yfirgnæfandi meiri hluti þingmanna hefði framfylgt þessari stefnu, hefði sumir þeirra ekki, af hinni annari ástæðu, sem eingöngu var borin fyrir, meðfram álitinu tiltækilegast að láta málið hvíla sig. Hins vegar er enginn vafi á því, að hefði ágreiningnum verið haldið til streitu, þá hefðu þrír flokkar myndast á þinginu.

1. Sá flokkur, er halda vildi málinu áfram hiklaust og breytingalaust.
2. Sá flokkur, er að vísu ekki vildi gjöra neinar breytingar, en lagði það til að láta málið hvíla sig að sinni; og svo
3. Sá, sem að vísu vildi halda málinu fram, en var því meir og minna fastlega fylgjandi, að gjörðar væru ýmsar breytingar á hinni endurskoðuðu stjórnarskrá; og þó þessi flokkur væri tiltölulega fámennastur, voru þeir, sem hann fylltu, nægilega margir til þess, að vekja þá sundrung og tvídrægni í málinu, sem hamlað mundi hafa nokkurn veginn eindregnum úrslitum þess. Undir svo löguðum málavöxtum var úr vöndu að ráða. En niðurstaðan var sú, að menn málsins vegna ljetu til leidast, að ganga að samkomulagi við breytingamenn, ekki af því, að menn sæu ekki glögg, að þetta var óheppilegt og skaðlegt fyrir málið í sjálfu sjer, heldur fyrir sakir þess, að menn þóttust allt þurfa til að vinna, að veikja ekki fylgisflokk máls-

ins, og svo engu síður af því, að menn treystu því öruggt, að málið mundi seinna meir mæta minni mótspyrnu, og að breytingarnar þannig mundu geta orðið til þess, að leggja tryggari og fastari grundvöll fyrir framsókn málsins framvegis, er breytingamenn einu sinni hefðu fengið vilja sínum framgengt. Vjer getum og borið það lofsorð á breytingamenn, að þeir, þegar til alvörunnar kom, ekki hjeldu fram mörgum, sízt verulegum breytingum, og engri þeirra, er haggði að neinu hinum fortakslausu frumsetningum og undirstöðuatriðum hinnar endurskoðuðu stjórnarskrár; og þannig er frumvarp neðri deildar í stjórnarskipunarmálinu 1887 tilorðið með fullu samkomulagi millum þeirra tveggja flokka, er vjer áður nefndum, þó ekki heppnaðist af þeim treim sameinudum ástæðum, sem vjer höfum frá skýrt, að það næði samþykki beggja deilda.

Að öðru leyti er oss ljúft að kannast hreinskilnislega við það, að vjer vorum hiklaust meðal þeirra þingmanna, sem vildu halda hinni endurskoðuðu stjórnarskrá 1885 og 1886 fram óbreyttri, alls ekki af því, að skrásetning hennar væri svo algjör og fullkomin, að ekkert væri við hana að athuga í því tilliti; því alla slíka galla var hin innlenda stjórn sjálf, þegar hún var fengin, bezt kjörin til að lagsæra eptir atvikum og kröfum tímans, heldur fyrir sakir þess, að þjóðin hafði með henni á stjórnskipulegan hátt sem bezt má verða ein-skorðað þær sjálfstjórnarkröfur gagnvart Danastjórn í Kaupmannahöfn, sem þjóðin á Íslandi á einn veg aldrei getur vikið frá, ef hún vill halda vígvellinum, og sem stjórnin á hinn bóginn eptir auglýsingunni 2. nóv. 1885 *eingöngu* hafði gjört að ágreiningsefni og synjunarástæðu. Það er hverjum manni innan handar að skilja það, að það er einungis á þennan hátt unnt að fá sönnun fyrir því, hvort þjóðin á Íslandi hefur festu og

proska til að reynast ókúgaður og sjálfstæður málsaðili í sínu eigin stjórnarskipunarmáli.

Svona, eins og vjer nú, eptir beztu vitund og þekkingu höfum frá skýrt, horfði þá stjórnarskrármálið við Þingrallafundinum 1888. Vjer sjáum, að það er ekki um skör fram, að þjóðin — öll kjörðæmi landsins — hafði sjeð sig knúða til að senda fulltrúa á pennan fund. Alþingistíðindin 1887, umræðurnar, meðferðin og niðurstaðan í stjórnarskrármálinu voru búin að bera þann tvöfalda boðskap inn í hvers manns hús á landinu, 1. að þjóðinni væri borið það á brýn, ýmist af fylgismönnum stjórnarinnar og ýmist af hennar eigin fulltrúum, að henni væri sjálfstjórnarmál sitt ekkert áhugamál, það væri að eins sprottið af undirróðri og fortölum einstakra manna; og 2. að fulltrúar þeir, sem þjóðin 1886 kaus fyrir kjörtímabilið frá þessu ári til 1892, með því sjerstaka umboði og með þeim sjerstöku heityrðum frá þeirra hálfu, að þeir framfylgdu þeirri endurskoðun stjórnarskrárinnar, sem samþykkt var 1885 — væru gengnir í sundurlyndissveitir, og hefðu látið málið eyðast á alþingi. Það var þessum *tvöfalda* boðskap, sem fulltrúarnir á Þingvelli við Öxará áttu að svara í nafni þjóðarinnar og fyrir hennar hönd.

Og þetta hafa nú þjóðfulltrúarnir á Þingvelli líka gjört svo berlega, að blindur maður getur preifað á því, hvað þá heldur sjáandi, er fundurinn skorar á alþingi, að semja og samþykkja frumvarp til endurskoðaðra stjórnarskipunarlaganna fyrir Ísland, er byggt sje á *sama grundvelli* og fari í líka *stefnu* og frumvörpin frá síðustu þingum, þannig, að landið fái alinnlenda stjórn með fullri ábyrgð fyrir alþingi, því með *«frumvörpum frá síðustu þingum»* getur ekkert annað verið meint en hin endurskoðaða stjórnarskrá frá 1885 og 1886 í sambandi við frumvarp neðri deildar 1887, sem, eins og áður er sýnt, hvorki víkur frá henni að *grundvelli* nje *stefnu*. Og svo menn sjái þetta glöggvar, ef það ann-

ars getur orðið glöggvara en glögg, þá lesi menn áskorun fundarins rjett á eptir í Fundartíð. bls. 38—39, er svo hljóðar:

Fundurinn skorar á þá alpingismenn, er eigi fylgdu stjórnarskrárfrumvarpinu 1887, að *gefu nú þegar kjósendum sínum fullnægjandi loforð um að framfylgja framvegis stjórnarskrárbreytingunni í frumvarpsformi hiklaust og röksamlega, en leggja ella tafarlaust niður þingmennsku.*

Geti nú fulltrúar þjóðarinnar á alþingi látið sjer það skiljast af þessari *síðarnefndu* áskorun, hvað þjóðin vilji láta við liggja, ef þeir ekki haldi fram endurskoðunar málinu í lagaformi hiklaust og röksamlega, þá *getur* þeim engu fremur dulizt það eptir hinni fyrnefndu um málið sjálft, að þeir í þjóðarinnar nafni eru enn, engu síður en árið 1886, er þeir voru sjer út um fulltrúakosning hjá henni, bundnir við hinn *sama grundvöll* og *stefnu*, sem hin endurskoðaða stjórnarskrá 1885, 1886 og 1887 hefur lagt.

Nú er þá að rannsaka, hvort og að hve miklu leyti alþingi 1889 í heild sinni og hinir einstöku þjóðfulltrúar hafa virt að vettugi þessar áskoranir þjóðarinnar frá hálfu fulltrúa hennar á þingvallafundinum 1888 eður eigi.

IV.

Áður en vjer förum að gefa oss við, að svara spurningu þeirri, er vjer nú höfum fram sett, verðum vjer fyrirfram að gjöra fáeinar athugasemdir og fyrirvara til þess, að girða fyrir ranga dóma og misskilning.

Það munu allir fyrst og fremst virða oss til vorkunnar, þótt vjer finnum til þess, að vjer sjeum í eigi litlum vanda staddir, er vjer eigum að rita um þetta

efni eins og oss býr í brjósti og vjer vitum sannast og rjettast.

Oss skortir eigi tilfinningu fyrir því, að vjer fyrir sakir stöðu vorrar á þessu þingi sjeum fremur öðrum skyldir til þess, að halda uppi sóma og virðing alþingis, sjer í lagi neðri deildar alþingis, og að vjer því höfum einkum sjerstaka hvöt til þess, að vísa sjerhverju því á bug, opinberlega, sem ranglega getur orðið neðri deild þingsins til ámælis í augum almennings og þjóðarinnar, en á hinn bóginn höfum vjer og fulla einurð til þess, að kannast við það, að sjálfstjórnarmál Íslands er oss svo hugfangið málefni, að vjer þykjumst ekki mega leggja í lágina eða draga dul á neitt það, hver sem í hlut á, sem getur orðið framgangi þess að fótakefli, til hnekkis eða niðurdreps, því þó þingið sem pólitísk stofnun sje hátt hafið og hafi mikla helgi á sjer sem löggjafarþing þjóðarinnar, þá er þó hvert einstakt þing ekki annað en fulltrúasamkoma hennar, kvödd og kölluð til þess, að vinna í hennar umbodi og þjónustu að velferðarmálum hennar og landsins, eptir því, sem sönn nauðsyn og vilji hennar krefur. Með öðrum orðum: þingið er fyrir þjóðina og mál hennar: landstjórn og lög, en þjóðin og málefni hennar, þau er undir starfsvæði þess liggja, ekki fyrir þingið. Og gildi þetta lög-mál fyrir þingið, þá gildir það í enn ríkulegra mæli fyrir hvern einstakan fulltrúa þjóðarinnar; en af þessu leiðir þá, að bæði hvert einstakt þing og því fremur hver einstakur þingmaður verða að gjöra sjer að góðu, þó fundið sje að þingstörfunum í sannleikans og þjóðarinnar nafni.

Í sambandi við þetta viljum vjer biðja alla þá, sem lesa þessi orð þor, að hafa sjer það hugfast, að enda þótt vjer eigi getum komizt hjá að kveða upp álit og dóma um aðferð og tillögur þeirra einstöku þingmanna, sem öllum vitanlega hafa opinberlega gert tilraun til að gjöra oss hneisu og vanvirðu í augum þjóð-

arinnar síðan þingi lauk í sumar, svo sem í blaðinu Þjóðólfi, þá er það fjarri oss, að gjöra slíkt í hefndarskyni eða til að gjalda líku líkt. Vjer vitum mjög vel, að þessir háttvirtu þingmenn hafa við mjög megnar persónulegar ástríður að berjast, sem hafa hneppt margan gildan kappu undan merkjum sannleikans, og vjer vitum líka, að þeim þykir sjer einn kostur naudugur, að leita allra bragða til þess, að öðrum verði ekki sýnilegt, að þeir hafi ekki vikið undan þessum merkjum. En sú ríkasta tilfinning, sem þetta og annað eins vekur hjá oss, er — satt að segja — meðaumkvun og löngun til að snúa oss í aðrar áttir, þar sem hreinna er fyrir dyrum, þó það kunni ef til vill að vera fátæklegra!

Þá verða menn því næst að gæta þess, að þegar ræðir um aðgjörðir þingsins í heild sinni, eða hinna sjerstöku deilda þess, þá getur aldrei komið til mála, að tillit verði tekið til annars en þess, sem gjört hefur verið, rætt eða ályktað af þinginu eða þingdeildunum á lögmatum þingfundum, og sem alþingistiðindin þannig bera með sjer. Sjerhvað það, sem fram fer meðal þingmanna utan þingfundanna, að skýrslum og álitum hinna skipuðu nefnda og starfsmanna þingsins undanskildum, er þinginu sem þingi óviðkomandi, og verður að skoðast sem privatgjörðir hinna einstöku þingmanna, sem þeir, hvort sem þeir eru margir eða fáir, en ekki þingið eða þingdeildirnar, hafa veg og vanda af.

Loks segir það sig sjálft, að hvor af þingdeildunum er sjálfstæð gagnvart hinni, og hlýtur hvor þeirra í sinn lagi að gjöra alls óháðar sjálfstæðar ályktanir, sem hvor þeirra út af fyrir sig verður að bera ábyrgð af, og þannig getur eigi orðið að ræða um neina ályktun alþingis, eða þingsins í heild sinni, nema því að eins, að annaðhvort hafi báðar deildir þess, hvor í sínu lagi, gjört samhljóða ályktun, eða hún sje gjörð á fundi hins

sameinada alþingis, þá er báðar deildir ganga í eina málstofu, eins og lög gera ráð fyrir.

Með því að það er nú lýðum ljóst orðið, að stjórnarskrármálið ekki komst svo langt áleiðis á alþingi í þetta sinn, að báðar þingdeildir felldu um það samhljóða ályktun, því síður að til þess kæmi, að það væri rætt og ályktað í sameinuðu þingi, þá gefur það að skilja, að menn með afdrifum þessa máls á alþingi 1889 að eins geta meint meðferð og mismunandi ályktanir hvorrar þingdeildarinnar fyrir sig, en alls ekki alþingis í heild sinni, og viljum vjer nú, er vjer fylgjum gangi málsins eptir tímaröð, víkja að þessu umtalsefni.

1. Stjórnarskrármálið í neðri deild alþingis 1889.

Vjer höfum sagt, að vjer álitum það brýna skyldu vora, að leiða athygli að sjerhverju því, sem hefði haft veruleg ábrif á framgang stjórnarskrármálsins á þessu þingi, og því er oss eigi unnt að leiða þegjandi framhjá oss tímaröð þá, sem dagskrá þessa máls var valin í neðri deild, með því þetta er bæði einkar-eptirtektavert og þýðingarmikið atriði, og það, sem engin tvímæli eða missagnir geta verið um. Því allir geta sjöð sannleikann í þessu efni af sjálfum alþingistíðindunum.

Hjer er yfir stutta sögu að fara.

Laugardaginn 13. júlímán. var frumvarpinu til stjórnarskipunarlagu um hin sjerstaklegu málefni Íslands útbýtt prentuðu meðal þingmanna frá skrifstofu alþingis og voru 5 þingmenn flutningsmenn þess: Sigurður Stefánsson 1. þingm. Ísfrðinga, Jón Jónsson þingmaður Norður-Þingeyinga, Eiríkur Briem 1. þingmaður Húnavetninga, Páll Briem þingmaður Snæfellinga, og Þorvarður Kjerúlf 1. þingmaður Norður-Múlasýslu.

Mánudaginn 15. júlí á ellefta fundi neðri deildar var málið á dagskrá og tekið til fyrstu umræðu og var þá 7 manna nefnd kosin og 1. umræðu málsins frestað. Urðu fyrir kosningu 1 nefndina allir 5 flutningsmenn

og þar að auki Þorleifur Jónsson 2. þingmaður Húnavetninga og Jón Jónsson 2. þingmaður Norður-Múla-sýslu (sbr. Alþingistíð. 1889 B. bls. 130—133, og C þingskjal 71. bls. 179—186).

Því næst var málið á dagskrá laugardaginn 27. júlí, á tuttugasta og öðrum fundi neðri deildar, til framhalds fyrstu umræðu, eptir að álitni nefndarinnar, eins og lög gjöra ráð fyrir, hafði verið útbýtt prentuðu degi áður á meðal þingmanna (sbr. Alþingistíð. B. bls. 410, C þingskjal 197, bls. 264) og var fyrstu umræðu málsins þá lokið.

Því næst var málið tekið á dagskrá mánudaginn 29. júlímán. á tuttugasta og þriðja fundi neðri deildar til annarar umræðu og henni lokið (sbr. þingtíð. B. bls. 441—455) og loksins fimmtudaginn 1. ágústmán. á tuttugasta og sjötta fundi deildarinnar til 3. umræðu og henni lokið, enda var málið strax þann sama dag afgreitt til efri deildar (sbr. Alþingistíð. B. bls. 544—568 og C. bls. 308—316, þingskjal 245).

Við þessa stuttu skýrslu um rekspöl málsins í neðri deild er nú allmargt athugavert.

Í fyrsta lagi sjer maður, að allur júlímánuður og þó einum degi betur hefur gengið til þess að koma málinu í gegn um neðri deild, og þetta er næstum fjórir fimmtu hlutir af þeim þingsetutíma (32 dagar af 42), sem stjórnarskráin eptir 5. gr. heimilar alþingi án samþykkis konungs, og 4 dögum meir en helmingur af þing tímanum, þó þingið væri lengt um hálfan mánuð, eins og varð, eptir venju undanfarandi þinga.

Í öðru lagi ber skýrslan með sjer, að þessi kynjamikla seinfærni málsins hvorki verður gefin að sök forseta neðri deildar, nje heldur deildinni í heild sinni, þar sem menn geta sjálfir sjeð, að umræðum málsins var svo hraðað sem þingsköpin heimiluðu, með þeirri einu undantekningu, að 3 dagar í staðinn fyrir 2 voru látnir líða milli annarar og þriðju umræðu málsins, svo

þingmönnum gæfist því betra færi á því að íhuga til hlítar, hvort þeir vildu koma breytingaratkvæðum að, og var það einungis fyrir sakir þess, að kvartað hafði verið um það á þingfundi, jafnvel frá hálfu fulltrúa stjórnarinnar, að þingmönnum á fyrra stigi málsins eða til annarar umræðu hefði ekki verið gefið nægilegt ráðrúm til þess (sbr. þingtíð. B. bls. 449 og 451).

Beri maður þetta saman við aukapingið 1886, er munurinn nokkuð átakanlegur. Það þing byrjaði 28. júlí og strax á öðrum fundi daginn eftir var málið borið upp og frumvarpið til hinnar endurskoðuðu stjórnarskrár lagt fram í neðri deild og málið tekið á dagskrá á þriðja fundi deildarinnar 30. júlí til fyrstu umræðu og nefnd kosin, enda gekk málið svo greitt áfram í deildinni, að það var til lykta leitt á fimmtánda fundi hennar 13. ágúst, eður á meira en helmingi skemmri tíma en á þinginu 1889, og hjer um bil alveg jafnlöngum tíma þeim, sem nú gekk til þess, að koma málinu til löglegrar umræðu í deildinni. Vjer ætlum þó, að þeir, sem lesa umræðurnar um málið á báðum þessum þingum og bera þær saman, muni sjá, að málið hafi hvorki verið rækilegar rætt eða íhugað 1889 en 1886, og hvað sem öllu öðru líður, þá hafi fleiri þingfundum og lengri tíma verið varið til þessa á hinu síðarnefnda þingi.

Það getur í þriðja lagi engum dulizt eftir skýrslunni, að orsökina til þess, að málið varð svo seint fyrir í neðri deild, er það tvennt, að málið kemur svo seint frá flutningsmönnum til 1. umræðu (15. júlí) og að nefndin varði, úr því svo var komið, æðilöngum tíma til að láta uppi álit sitt um málið, ekki lengra eða margbrotnara en nefndarálitið var, (sbr. þingtíð. 1889 B. bls. 264–266, þingskjal 197), sjer í lagi úr því að það voru uppástungumenn sjálfir, sem komnir voru í nefndina, og höfðu þannig sjálfir tekið sjer svo langan undirbúnings- og umhugsunartíma, áður en þeir komu

fram með frumvarp sitt. En hvað svo sem menn nú vilja álíta um þetta, þá er þó eitt víst, og það er það, að svo fremi sem menn hefðu viljað veita báðum þingdeildum nokkurn veginn jafnan tíma og ráðrúm til að íhuga og ræða stjórnarskrármálið, og svo fremi sem menn enn fremur hefðu viljað ráðgjöra, að málið yrði tvisvar sinnum rætt og ályktað í hvorri þingdeild fyrir sig, og svo loks í sameinuðu þingi, ef eigi hefði gengið saman með neðri og efri deild (sbr. 28. gr. hinnar núgildandi stjórnarskrár), þá lá það alveg í augum uppi, að mikils til of langur tími var látinn ganga til fyrstu meðferðar málsins í neðri deild. Maður getur þess vegna naumast komið hjá því, að vera í fullkomnum vafa um það, að minnsta kosti, að meiri hluti flutningsmanna stjórnarskrármálsins og nefndarinnar í neðri deild, hafi frá öndverðu látið sjer svo mjög annt um, að sjá málinu borgið hvað tímann snerti, eður að hann hafi varið honum í þjónustu þessa allsherjarmáls þjóðarinnar með þeirri alúð og elju, sem því sæmdi og þörf krafði, eins og raun gaf vitni. — Vjer segjum meiri hluti nefndarinnar í stjórnarskrármálinu í neðri deild, því eptir því, sem fram hefur komið opinberlega frá hans hálfu seinna um það, að hann hafi frá öndverðu haft fyrir augum, að ganga til samkomulags við efri deild til hins ýtrasta, þá bar honum einnig að hafa það hugfast frá öndverðu, að tímaleysi yrði ekki þessari tilraun, og málinu yfir höfuð, að fótakefli.

Yfir höfuð getum vjer ekki dulizt þess, að oss virðast alþingistíðindin bera þess allt of ljós merki, að stjórnarskrármálið hafi ekki haft það öndvegissæti í þingmálaröðinni 1889 sem vænta hefði mátt eptir eðli og þýðingu þessa máls, kröfum þjóðarinnar og áskorun þingvallafundarins 1888; en hvernig það hafi atvikazt, höfum vjer nú skýrt frá.

En nú viljum vjer þá hverfa til hinnar efnislegu meðferðar á stjórnarskrármálinu í neðri deild, og bera

niðurstöðu málsins í því tilliti saman við áskorun Þingvallafundarins um það, að alþingi hjeldi því fram á sama grundvelli og í líka stefnu og frumvörp hinna undangangandi þinga (sbr. frumvörp neðri deildar 1885, 1886 og 1887). Svo sem segir í álitu nefndarinnar í neðri deild (Alþingistið. 1889 C. bls. 264—266, þingskjal 197) er í þessu efni sjer í lagi um tvö aðalatriði að ræða.

1. Fyrirkomulagið á hinni æðstu stjórn (löggjöf og framkvæmdarvaldi).

2. Skipun alþingis (efri deildar).

Viðvíkjandi fyrra atriðinu fer greint nefndarálit svofelldum orðum, sem vjer viljum tilfæra orðrjett fyrir glöggleika sakir :

»Þessu frumvarpi hefur verið breytt frá frumvarpi »því, sem alþingi samþykkti 1885, í þá stefnu, er mið- »ar til að tryggja rjett og vald hans hátignar konungs- »ins; að vísu er hjer farið fram á, að hið æðsta fram- »kvæmdarvald sje falið á hendur landsstjóra, sem hafi »fast aðsetur í landinu sjálfu, og að hann staðfesti al- »menn lög, en hins vegar er ákveðið, að konungur skipi »landsstjórnann með ráðgjafa sínum fyrir Ísland, sem sje »í Kaupmannahöfn, og getur hann þannig valið þann »mann, sem hann má treysta; það er enn fremur ákveðið, »að konungur einn staðfesti breytingar á stjórnarskránni, »og að endingu getur hann apturkallað þau almennu »lög, er landsstjóri kann að staðfesta, og sem honum »kunna að þykja viðsjárverð sakir sambands Íslands við »Danmörku. Vjer fáum eigi sjeð annað, en rjettur og »vald konungs sje fullkomlega tryggður með þessu, og »hag ríkisins sje vel borgið. Hins vegar fulltreystum »vjer því, að þetta fyrirkomulag verði Íslandi til hags- »muna, með því að landsstjórnin verður að vera búsettur »hjer á landi, og lærir því að þekkja hag landsins og »þarfir þess«.

Með því nú þessi kaffi nefndarálitsins þannig bein-

línis snertir þau aðalatriði í hinni endurskoðuðu stjórnarskrá, sem ágreiningurinn milli stjórnarinnar og hinnar íslensku þjóðar veltur á, eptir auglýsingunni 2. nóv. 1885, eins og áður er frá skýrt, verðum vjer og að álíta nauðsynlegt, að tilgreina hjer orðrjettar þær greinar úr hinni endurskoðuðu stjórnarskrá 1885 og 1886, sem hljóða um þetta efni, með þeim óverulegu breytingum, sem gjörðar eru á þeim í frumvarpi neðri deildar alþingis 1887, og svo til samanburðar tilsvareandi greinar úr frumvarpi nefndarinnar, sem síðar var samþykkt óbreytt af neðri deild alþingis. — Þessar greinar hljóða þá svo:

A. *Hin endurskoðaða stjórnarskrá.*

3. gr. Konungur hefur hið æðsta vald í öllum hinum sjerstaklegu málefnum landsins með þeim takmörkunum, sem settar eru í stjórnarskrá þessari, og lætur landsstjóra, sem hefur aðsetur sitt í landinu, framkvæma það.

6. gr. Konungur skipar landsstjóra og víkur honum frá völdum. Landsstjóri hefur í umboði konungs hið æðsta vald í öllum hinum sjerstöku málefnum landsins, svo sem mælt er fyrir í stjórnarskrá þessari. Landsstjóri skal vinna eið að stjórnarskránni. Laun hans skal ákveða með lögum.

7. gr. Landsstjóri tekur sjer ráðgjafa, og getur vikið þeim frá völdum. Ráðgjafarnir hafa á hendi stjórnarstörfin og bera ábyrgð á þeim. Ábyrgð þessa skal ákveða með lögum.

Undirskript konungs eða landsstjóra í umboði hans undir ályktanir þær, er snerta löggjöf og stjórn, veitir þeim gildi, þá er einn ráðgjafi eða fleiri skrifa undir með honum. Ráðgjafi sá, er undir ályktun ritar með konungi eða landsstjóra, ber ábyrgð á henni.

19. gr. Konungur náðar menn og veitir almenna uppgjöf á sökum. Ráðgjöfunum getur hann eigi gefið upp sakir fyrir brot á stjórnarskránni nje fyrir önnur

brot, sem landsdómur hefur dæmt þá fyrir, nema því að eins, að neðri deild alþingis samþykki (Alptíð. 1886, C, bls 47, sbr. 1887, C, bls. 293).

B. Frumvarp neðri deildar 1889.

3. gr. Konungur hefur hið æðsta vald í öllum hinum sjerstöku málefnum landsins með þeim takmörkunum, sem settar eru í stjórnarskrá þessari. Konungur tekur sjer ráðgjafa fyrir Ísland og víkur honum úr völdum. Undirskript konungs undir ályktanir þær, er snerta löggjöf og stjórn, veitir þeim gildi með þeim takmörkunum, sem settar eru í stjórnarskrá þessari, þá er ráðgjafi hans fyrir Ísland skrifar undir með honum. Ráðgjafi þessi ber ábyrgð á ályktunum þeim, er hann ritar undir með konungi. Alþingi kemur fyrir sitt leyti ábyrgð fram á hendur honum eptir þeim reglum, er nákvæmar verður skipað fyrir um með lögum.

6. gr. Konungur skipar landsstjóra, sem hefur aðsetur sitt í landinu, og víkur honum frá völdum. Konungur lætur landsstjóra í nafni sínu og umboði framkvæma hið æðsta vald í hinum sjerstöku málefnum landsins, nema öðru vísi sje fyrir mælt í stjórnarskrá þessari (sbr. 3., 6., 7., 17., 71. gr.). Landsstjóri skal vinna eið að stjórnarskránni. Laun hans skal ákveða með lögum.

7. gr. Landsstjóri tekur sjer ráðgjafa og víkur þeim úr völdum. Hvar sem ráðgjafar eru nefndir í stjórnarskrá þessari, er átt við ráðgjafa landsstjórans, nema berlega sje nefndur ráðgjafinn fyrir Ísland. Ráðgjafarnir hafa á hendi stjórnarstörfin innanlands og bera ábyrgð á þeim. Ábyrgð þessa skal ákveða með lögum.

Undirskript landsstjóra undir ályktanir þær, er snerta löggjöf og stjórn, veitir þeim gildi með þeim takmörkunum, sem settar eru í stjórnarskrá þessari, þá er einhver ráðgjafanna eða fleiri þeirra skrifa undir með honum. Ráðgjafi, sem undir ályktun ritar með landsstjóra, ber ábyrgð á henni.

Nú hefur landstjóri staðfest lög, sem konungi þykja viðsjárverð sakir sambands Íslands við Danmörku, og getur hann þá ónýtt staðfesting landsstjórans á þeim lögum, ef hann gjörir það innan árs, frá því er lögin hafa birt verið á lögboðin hátt á Íslandi. Ónýting þessi fellir þá lögin úr gildi frá þeim tíma, er hún verður heyrum kunn á hverjum stað fyrir sig, þó hvergi síðar en 8 vikum eptir að hún hefur birt verið á þann hátt, sem lögboðinn er um lagabirtingar. Staðfestingar konungs þarf til breytingar á stjórnarskránni eða viðauka við hana, svo sem síðar er fyrir mælt í 71. gr.

19. gr. Landsstjóri náðar menn og veitir almenna uppgjöf á sökum. Ráðgjöfunum getur hann eigi gefið upp sakir fyrir brot á stjórnarskránni, nje fyrir önnur brot, sem landsdómur hefur dæmt þá fyrir, nema því að eins, að neðri deild alþingis samþykki (Alptíð. 1889, C. þingskj. 285, bls. 348—349).

Þó að maður nú fyrst um sinn leiði alveg það meginatriði fram hjá sjer, hve skaðleg áhrif það hljóti að hafa yfir höfuð á framsókn sjálfstjórnarmálsins, að gjöra breytingar á þeirri endurskoðuðu stjórnarskrá, sem alþingi einu sinni hefur samþykkt á lögskipaðan hátt, og þannig krafizt konunglegrar staðfestingar á — atriði, er vjer síðar munum gjöra að ýtarlegra umræðuefni —, þá er það samt frá tveimur ólíkum sjónarmiðum, sem menn verða að skoða málið, til þess að gjöra sjer ljósar þessar breytingar á frumvarpi neðri deildar 1889; því með því einu móti geta menn fengið glögga hugmynd um, hvers virði þær eru fyrir málefnið og sigursælan framgang þess.

Væri nú einungis um þá spurningu að ræða, hvort ákvæðin í þessum fjórum greinum (3., 6., 7., 19.) frumvarps neðri deildar væru í sjálfu sjer ákjósanlegri eða tryggðu í orðfyllra mæli innlenda löggjöf og stjórn í hinum sjerstaklegu málum Íslands með fullri ábyrgð fyrir alþingi, en hinar tilsvaramandi greinar í hinni end-

urskoðuðu stjórnarskrá. þá mundu menn að vísu naumast geta svarað þeirri spurningu öðru vísi en játandi, að því leyti sem það er *aðalkjarninn* í þessum breytingum, að landsstjórinn einn og ekki konungur (7. gr. 2. málsgrein) geti staðfest almenn lög, sem eigi fara út yfir verksvæði hins sjerstaka íslenzka löggjafarvalds, og að því leyti sem náðunnarrjetturinn (19. gr.) einnig er dreginn undir landsstjórnann, í staðinn fyrir konung sjálfan, og er oss því alveg óskiljanlegt, að þessar breytingar á hinn endurskoðuðu stjórnarskrá frá 1885 og 1886, miði, eins og nefndin þó segir með berum orðum, til þess, að tryggja rjett og vald hans hátignar konungsins, eins og það líka er mjög villandi, að telja það með breytingunum í þessa stefnu, bæði að konungur skipi landsstjórnann, og geti þannig valið þann mann, sem hann megi treysta, og að hann einn staðfesti breytingar á stjórnarskránni; því hvorutveggja þetta gjörir hann engu síður eptir hinn endurskoðuðu stjórnarskrá (sjá 6. og 16. gr.).

En af þessu flýtur aptur engan veginn, að þessar breytingar sjeu nauðsynlegar til þess, að gefa landina fulla stjórnskipulega tryggingu fyrir innlendri löggjöf og stjórn sönnu nafni með fullri ábyrgð fyrir alþingi, þar sem þetta meginatriði er eingöngu komið undir *því*, að *stjórnin*, hinir *íslenzku* ráðgjafar, millumliðurinn milli konungs eða landsstjóra á einn veg og alþingis á hinn, sjeu búsettir *í landinu sjálfu*, í fullri stjórnskipulegri samvinnu við alþingi og óháð í ályktunum sínum um löggjafar- og stjórnarmálefni landsins (landsráðið). En það skulum vjer aptur á hinn bóginn játa, að ætti sú kredda að gilda sem óhjasneidanlegt lögmál, að konungur ekki geti staðfest lög eður stjórnarathöfn, sem ályktuð hefur verið í landsráðinu á Íslandi, þannig, að íslenzkur ráðgjafi riti undir með honum og beri ábyrgðina, þá yrðu þessar breytingar neðri deildar óumflýjanlegar. En slíkar frumhugmyndir um stöðu konungsins

gagnvart þjóð, þingi og stjórn öllum vjer eigi með oss. Að öðru leyti sjeð það, því miður, ekki á nefndarálitinu eða umræðunum á alþingi, á hvaða ástæðu þessi breyting er byggð; en vjer getum þó ekki dulizt þess, að vjer furðum oss á því, að nefndin, hver svo sem ástæðan hefur verið, skuli hafa haldið ákvæðinu »konungur eða landsstjóri« í 17. gr., þar sem ræðir um bráðabirgðalög milli þinga, því í þeirri grein ætlum vjer að sjerstaklega hefði þó verið ástæða til að búa sem bezt um hnútana.

Vjer getum þannig ekki álitid öðruvísi en svo, að þessi aðalbreyting sje hvorki í sjálfu sjer *nauðsynleg*, nje heldur gjörð með samkvæmni. Að vísu er það nú einnig að athuga, að í frumvarpinu er gjörð önnur aðalbreyting, sem er fólgin í ákvæðinu um, að konungur taki sjer ráðgjafa fyrir Ísland (frumvarp 3. gr.), en eptir því, sem að voru álitu verður ráðið af ályktunum þeim, sem standa í sambandi við þetta, fáum vjer eigi betur sjeð, en að svo sje til ætlazt, að ráðgjafi þessi sje meðlimur hins danska ríkisráðs, og að þetta sje gefið tilkynna með ákvæðinu í 3. gr., sem orðrjett er tekið upp úr 3. gr. stjórnarskrárinnar 5. janúar 1874, fyrstu málsgrein. Alþingi kemur *fyrir sitt leyti* ábyrgð fram á hendur honum (ráðgjafanum) eptir þeim reglum, sem nákvæmar verður skipað fyrir um með lögum. Samkvæmt þessu þykjumst vjer þá og verða að ráða það fyrst af orðunum í 3. gr.: »Undirskript konungs undir ályktanir þær, er snerta löggjöf og stjórn, veitir þeim gildi með þeim *takmörkunum sem settar eru í stjórnarskrá þessari*«, og 2. í 3. málsgrein 7. gr.: »Nú hefur landsstjóri staðfest lög, sem konungi þykja viðsjárverð sakir sambands Íslands við Danmörku« — að hin stjórnskipulega staða þess ráðgjafa miði sig eingöngu við hin almennu mál ríkisins og takmarkaspursmál milli þeirra og hinna sjerstaklegu málefna Íslands, enda væri og að öðrum kosti raskað grundvelli og stefnu hinnar endurskoðuðu

stjórnarskrár. Að þessi skilningur sje rjettur, virðist og ljóslega mega ráða af orðum nefndarinnar í neðri deild, þeim, er vjer höfum orðrjett tilfært úr áliti hennar, þar sem í upptalning, er á að vera glögg og fullkomin, að einu leytinu er sagt, að landsstjórinn staðfesti *almennt* lög, en að hinu leytinu, að konungur, auk þess, sem hann skipi landsstjórnann, einn staðfesti breytingar á stjórnarskránni, og að endingu geti apturkallað þau almenn lög, sem landsstjóri kann að staðfesta og sem honum kunna að þykja viðsjárverð sakir sambands Íslands við Danmörku; því með þessum orðum getur ekki verið táknað annað en hin almennu ríkismál, eins og líka orðin: almenn lög í mótsetning við stjórnarskrána auðjánalega taka yfir öll önnur lög en hana eina. Loks yrði blutfallið milli ákvæðanna um undirskript konungs í 3. gr. og undirskript landsstjóra í 2. málsgrein 7. gr. alveg óákveðið og óskiljanlegt, ef öðruvísi ætti að skilja en vjer höfum sagt.

Eftir þessu verðum vjer að líta þeim augum á breytingar frumvarpsins, að þær hafi miðað til þess á einn veg að gjöra löggjöf og stjórn hinna sjerstaklegu mála Íslands sem innlendasta að hugsagt gat, en á hinn bóginn að tengja Ísland nánara en nú er fyrirskipað að lögum við ríkisheildina með ráðgjafa fyrir Ísland í hinum almennu málum ríkisins, og er sú stefna í *sjálfu sjer* hin eðlilegasta frá sjónarmiði Íslands, og alveg samkvæm grundvallarákvæðum og anda stöðulaganna 2. jan. 1871, eins og vjer álitum að þau eigi að skilja; en þeim skilningi frá stjórnarinnar hálfu hefur þjóð vor eigi að fagna, og verður því að haga sjer eftir því. Og allt annað mál er það þess vegna, hvort þessar breytingar samt sem áður eru hyggilegar og heppilegar á því stigi, sem stjórnarskrármálið er nú. Endurskoðun stjórnarskrárinnar er sem sje einskorðuð eingöngu við hina gildandi stjórnarskrá 5. jan. 1874, sem, eins og öllum er vitanlegt, að eins tekur yfir hin viðurkenndu

sjerstaklegu mál Íslands, og virðist þar af auðsætt, að sjerhvert atriði, sem lýtur að skipun hinna almennu mála eða inniheldur reglur, sem á einn eður annan hátt lúta að þeim, liggi fyrir utan verksvæði endurskoðunarinnar; með öðrum orðum: geti ekki heyrt undir þær breytingar eður viðauka á stjórnarskránni, sem alþingi getur borið upp samkvæmt 61. gr., heldur verði þær að gjörast að undangengnum lögum, sem bæði ríkisþing Dana og alþingi samþykkir, samkvæmt stöðulaganna 2. gr., þar sem svo segir: »Á meðan Ísland ekki hefur fulltrúa á ríkisþinginu, tekur það engan þátt í löggjöf-inni um hin almennu ríkismál«, en það verður auðsjáanlega ekki sagt um ráðgjafa Íslands, ef hann skal eiga sæti í ríkisráði Dana, að hann taki *engun þátt* í löggjöf-inni um hin almennu málefni ríkisins, sbr. hin tilgreindu orð frumvarpsins í 7. gr., 3. málsgrein, sakir sambands Íslands við Danmörku.

Í sambandi við þetta virðast oss einnig orð fulltrúa stjórnarinnar í neðri deild 1889 einkar-eptirtektaverð. Við *fyrstu umræðu málsins* fórust honum meðal annars svo orð: »Jeg vil því ráða nefndinni, sem sett verður »í þessu máli, til að íhuga grandgæfilega það, sem tekið »er fram í auglýsingu frá 2. nóv. 1885 um ástæðurnar »fyrir því, að stjórnarskrárfrumvarpið frá 1885 kæmi í »bága við stjórnarskipun ríkisins, og að stjórnin þess »vegna eigi geti gengið að því frumvarpi. En hafi »stjórninni þá þótt of langt farið, þá virðist mjér því »síður vera ástæða til að ætla, að spurning geti verið »um, að stjórnin gangi að frumvarpi, sem fer enn lengra »en frumv. 1885« (Alþíð. 1889, B, bls. 132).

Við aðra umræðu málsins segir hann meðal annars enn fremur: »— og það að geta numið úr gildi lög, »sem landsstjóri hefur staðfest, en konungi þykja viðsjár- »verð sakir sambands Íslands við Danmörku; en þetta á- »kvæði um, að konungur megi fella staðfestingu lands- »stjóra á lögum úr gildi, bætir lítið úr skák, og er ein-

»skorðað svo með viðbætinum, að lögin sjeu viðsjár-
 »verð regna sambands Íslands við Danmörku, að það
 »verður hjer um bil þýðingarlaust, því eptir mínum skiln-
 »ingi verða undir ákræðið, svona einskorðað, að eins
 »færð hin sameiginlegu mál, sem einmitt eru undanskil-
 »in löggjafaratkvæði alþingis. . . . Að endingu skal jeg
 »enn einu sinni taka það fram, að mjer virðist með
 »frumvarpi þessu stigið stórt stig áfram til að rýra og
 »takmarka vald konungs, og þetta frumvarp sje enn þá
 »fjarlægara því, að vera í samræmi við auglýsingu 2.
 »nóv. 1885, heldur en undanfarandi frumvörp, og geti
 »að minni hyggju aldrei fengið staðfestingu«.

Vjer ætlum þannig, að niðurstaðan verði sú, að
 breytingar neðri deildar 1889 á hinni endurskoðuðu
 stjórnarskrá 1885 og 1886 hafi aukið að mun ágrein-
 ingsefnið milli stjórnarinnar og þjóðarinnar, og sjeu þess
 vegna, frá því sjónarmiði skorað, síður en ekki lagað ar
 til þess að færa hana nær sigri í sjálfstjórnarbaráttunni,
 sem þó vafalaust væri fengiun með staðfestingu hinnar
 endurskoðuðu stjórnarskrár óbreyttar.

Þegar því næst ræðir um hina aðra aðalbreytingu,
 sem frumvarp neðri deildar 1889 hefur gjört á hinni
 endurskoðuðu stjórnarskrá, breytinguna um skipun efri
 deildar, þá fáum vjer eigi betur sjeð en að yfirgnæf-
 andi ástæður mæli á móti henni.

Oss getur í fyrsta lagi ekki skilizt öðru vísi en svo,
 að kosning neðri deildar á efri deild, eins og frumvarpið
 fer fram á, sbr. 20. og 21. gr., komi í bága við þann
 frumtilgang, sem liggur til grundvallar fyrir tvískipting
 þings (Tokammer-System), og hann er sá, að samviunna
 milli tveggja sjálfstæðra þingdeilda gefi meiri trygging
 fyrir grandgæfilegri rannsókn og varkárni, sem happa-
 sælu löggjafarstarfi er alveg ómissandi, og í öðru lagi
 sá, að sjá svo sjerstaklega fyrir með skipun annarar
 (efri) deildarinnar, að í henni sitji þeir menn, sem
 gjöra má með nokkurn veginn vissu ráð fyrir, að beita

muni tilhlýðilegri varkárni og íhaldi gagnvart neðri deildinni.

Vjer fáum nú ekki sjeð, að maður með skynsamlegum ástæðum geti sagt, að þessi augnamið sjeu og nægilega höfð fyrir augum með því, að neðri deild kjósi til efri deildar, eður að nokkur veruleg trygging fáiist fyrir þeim á þann hátt. Þvert á móti virðist sjálfstæði efri deildar gagnvart neðri deild að hverfa með þessu móti sem mest má verða, eins og menn geta heldur ekki búizt við, að meiri hluti neðri deildar leggi sjerstaklega áhuga á að kjósa íhaldsmenn til efri deildar, eða yfir höfuð þá menn, sem líklegastir væru til að veða upp á móti henni.

Þar sem enn fremur er svo fyrir mælt, eins og í hinni endurskoðuðu stjórnarskrá, að efri deildin skipi landsdóminn, en neðri deildin hafi ákærvald í þeim sömu málum, sem landsdómurinn dæmir, þá virðist almennum rjettlætiskröfum, sjálfstæði og óhlutdrægni þessa dómstóls miður borgið með þessari kvæðning neðri deildar á efri deild, en góðu hófi gegnir.

Að bæta úr þessum stórgöllum með því, eins og frumvarpið gjörir, að láta þingseturjett efri deildar manna ná til 70 ára aldurs, virðist oss því ótíltækilegra, sem slíkt fyrirkomulag hefur þann mikla ókost í sjálfu sjer, að hætt er við, að jafn-aldurhnignum mönnum bæði hætti um of við að verða á eptir tímanum, og að ekkert sje líklegra en að menn yfir höfuð á þeim aldri sjeu komnir á það apturfararskeið, sem gjörir þá lítt hæfa til jafnþýðingarmikils starfa fyrir land og lýð. Þykir oss einsætt, að menn á bezta aldri, sem að öðru leyti eru búnir að fá fullan andlegan þroska og reynslu, sjeu betur fallnir til slíkra hluta, enda getum vjer eigi efazt um, að þeir einir menn, sem þjóðin gæti borið bezt traust til, fyrir allra hluta sakir, mundu verða fyrir kosningu, ef hún, eins og mælt er fyrir um í hinni endurskoðuðu stjórnarskrá, hefði hana í sínum eigin

höndum, hvort sem hún svo heldur vildi aðhyllast hlutfallskosningar eptir frumvarpi alþingis 1886, sbr. þingtíð. 1886, C, bls. 77—79, tvöfaldar kosningar, eða þá beinar kosningar, sem einnig mætti haga samkvæmt skilyrðinu í 21. gr. hinnar endurskoðuðu stjórnarskrár (kosning um allt land); og álitum vjer það því þann aðalkost við þetta víðtæka ákvæði, sem eigi má missast, að eptir því má skipa fyrir um kosningar til efri deildar með einföldum lögum á þann hátt, sem reynslan sýnir að sje hollastur og hagfeldastur. — Því auðsjáanlega er það kredda ein, að stjórnarskráin sjálf þurfi að skipa nákvæmar um skipun efri deildar móts við neðri deild en að landið skuli vera allt eitt kjördæmi, og að kjörgengi til efri deildar skuli vera bundið við víst aldurstakmark, eður, eins og gjört er í hinni endurskoðuðu stjórnarskrá, 35 ár (sbr. 23).

Af því, sem vjer nú höfum talað um breytingar neðri deildar alþingis 1889 á hinni endurskoðuðu stjórnarskrá 1885 og 1886, þykjumst vjer þannig geta dregið þá ályktun, að þó vjer fullkomlega viðurkennum, að deildin hafi látið sjer umhugað um, að hoga ekki á hæl eður víkja ekki frá sjálfstjórnarkröfum Íslands, heldur miklu fremur skerpa þær og herða, þá hafa breytingar þessar, að ihuguðum öllum málavöxtum, samt sem áður yfir höfuð hvorki verið nauðsynlegar í sjálfu sjer nje heppilegar fyrir framgang málsins, eins og vjer heldur ekki getum sjeð, að þjóðin eða ályktun þingvallafundarins 1888 hafi gefið nokkurt sjerstakt tilefni eða hvöt til þessara breytinga.

Um leið og vjer á þennan hátt þykjumst hafa rjettillega einkennt hlutfallið milli þessa frumvarps neðri deildar og hinnar endurskoðuðu stjórnarskrár, þá viljum vjer biðja lesendurna að hafa það hugfast, sem þeir að öðru leyti geta sjeð í þingtíð. 1889, B, bls. 557—558, að þetta frumvarp er samþykkt til fullnaðar við 3. umr. í neðri deild 1. ágúst 1889 með atkvæðum allra þing-

manna neðri deildar, að einum treimur þingmönnum undanskildum, að viðhöfðu nafnakalli, eða með samtals 19 atkvæðum, og að þessi atkvæðafjöldi tekur yfir meira en helming allra þingmanna í báðum deildum, með öðrum orðum hefði verið einfaldur meiri hluti í sameinuðu þingi (absolut Majoritet), og vel getað verið ákveðinn meiri hluti (qualificeret Majoritet) eptir atvikum þar.

Vjer leggjum svo mikla áherzlu á þetta atriði fyrir sakir þess, að vjer viljum að allir veiti því eptirtekt, að enginn sá, sem eigi vill fara með augljós ósannindi, getur sagt eða borið fyrir sig, að nokkur meiri hluti verði talinn í stjórnarskrármálinu í neðri deild 1889 annar en þessi, sem samþykkti ofangreint frumvarp á lögmatum þingfundi í heyranda hljóði.

Vjer þykjumst samkvæmt sumum blöðum landsins og ritgjörðum þeim, sem í þeim hafa komið fyrir almennings sjónir frá einstökum mönnum, þar á meðal þingmönnum sjálfum síðan þessu þingi lauk, hafa fullkomna ástæðu til að vekja athygli þjóðarinnar á því, sem vjer áður tókum fram, að einungis þær ályktanir, sem fara fram á lögmatum þingfundum, geta verið mælikvarði fyrir meðferð og úrslitum alþingis og deilda þess í hverju máli sem er, og þá einnig í stjórnarskrármálinu, og að sómi alþingis liggi við, að þessu atriði sje gaumur gefinn; því það gefur að skilja, að það hlyti að verða hið mesta niðurdrep fyrir álit og þýðingu alþingis, bæði í augum þjóðarinnar og annara, ef menn skyldu glæpast á að setja utanþings-brellur og bollaleggingar einstöku þingmanna á bekk með eða jafnvel í staðinn fyrir umræður og ályktanir þingsins á lögmatum fundum þess.

2. Stjórnarskrármálið í efri deild alþingis 1889.

Af Alþingistíðindunum má glögg sjá, að jafnskjótt og stjórnarskrármálið kom til efri deildar, skiptir óðara í tvö horn. Samheldið og fylgið með málinu hverfur.

Hvert fet sem málið þokast áfram verður með sótt og harmkvælum. Nefndin, sem kosin er í málinu, 5. ágúst (Alþtíð. 1889, A, bls. 401), tveir konungkjörnir þingmenn og þrír þjóðkjörnir, klofnar í þrennt. Meiri hlutinn, þeir konungkjörnu (E. Th. Jónassen og J. A. Hjaltalín) og einn þjóðkjörinn (Friðrik Stefánsson), verða meiri hluti nefndarinnar, einn nefndarmaðurinn (Skúli Þorvarðarson) gefur gagngjört ágreiningsatkvæði móti meiri hlutanum, og vill halda neðri deildar frumvarpinu óbreyttu, og einn (Jón Olafsson) er að vísu bæði með og móti meiri hlutanum, en lýsir þó yfir því, að honum finnst það skylda sín, að styðja framgang frumvarpsins í þess breyttu mynd af ýtrasta megni á þessu þingi, ekki af því, að hann álíti tillögur meiri hlutans eins hagfelldar í sjálfu sjer eins og ákvæði frumvarpsins (þ: frá neðri deildinni), sjerstaklega að því er að skipun efri deildar lýtur — heldur af því að hann álíti, að frumvarpið með breytingum meiri hlutans þó feli í sjer verulega og þýðingarmikla umbót frá því, sem nú er; þingmaðurinn gjörir þó ekki hina minnstu grein fyrir, í hverju þessi verulega og þýðingarmikla umbót sje fólgin, sbr. þingtíð. 1889, C, þingskjal 369, bls. 449. Sú eina ástæða, sem hann gefur fyrir því, að hann hallast að meiri hlutanum, er, að hann segist álíta það ábyrgðarhluta að varna því, að stjórn og þjóð geti sagt álit sitt um þessi ákvæði, en vjer sjáum ekki, á hvern stjórnskipulegan hátt þetta hefði getað átt sjer stað annan en þann, sem fyrir er mælt um í 61. gr. hinnar endurskoðuðu stjórnarskrár, og getum vjer þá aptur ekki skilið, hvaða rök geta legið til þess, að styðja af ýtrasta megni að því, að kaupa álit þjóðarinnar á þeim uppástungum efri deildar með aukapingskostnaði, sem maður sjálfur játar, að sje ekki eins hagfelldar í sjálfu sjer, eins og ákvæði lögformlegs frumvarps frá neðri deild, og sem öllum vitanlega hefur staðfastar kröfur og nauðsyn þjóðarinnar við að styðjast.

Þetta álit nefndarinnar, sem dagsett er 10. dag ágústmán., kemur svo ásamt frumvarpinu til framhalds fyrstu umræðu 13. ágúst, en eigi til 2. umræðu fyr en 17., og ekki til 3. umræðu fyrri en 21. sama mánaðar, og ætlum vjer það rjett hermt, að málið á þessum tíma hafi þrisvar sinnum verið tekið út af dagskrá, þó vjer höfum eigi enn fengið Alþingistíðindin, til þess að geta sýnt þetta með rökum og tilvitnunum. En margt er það, sem ráða má af, að ríkur ágreiningur hefur verið um málið, sbr. þingtíð. C, breytingartillögurnar 410, 424 og 450 um *fyrirkomulag hinnar æðstu stjórnar*; en það tvennt teljum vjer þó eptirtektaverðast, *fyrst*, að þessi ágreiningur skyldi verða svo megn við aðra umræðu málsins um *skipun alþingis*, sbr. þingtíð. C, breytingartill. 465, 466 og 478, að 20. gr. frumvarpsins, stofnákvæðið um sjálft alþingi, skyldi falla alveg burtu úr frumvarpinu, sbr. þingtíð. C, þingskjal 461, bls. 521, og hið nýja nefndarálit í málinu, þingskjal 485 s. st., er sýnir, að þessar ófarir voru þó eigi nægar til að knýja nefndina til samkomulags; og í *öðru lagi*, að því óyndisúræði skyldi þurfa að beita, að málinu væri vísað aptur til nefndarinnar, — og það eptir uppástungu eins af nefndarmönnum sjálfum —, eptir að það var útrætt til þriðju umræðu og ganga skyldi til síðustu lögskipaðrar atkvæðagreiðslu um málið, enda ætlum vjer þetta alveg einsdæmi.

Það er nú þetta frumvarp (þingtíð. C, þingskj. 490 bls. 559—566), sem þannig var marið gegn um efri deild, að því er vjer þykjumst mega fullyrða, með 7 atkvæðum gegn 4, sem vjer viljum með nokkrum orðum bera saman við frumvarp neðri deildar í stjórnarskrármálinu, það, er vjer áður töluðum um.

Með því það nú eru sömu aðalatriðin, auk breytingarinnar að því, er landsdóminn snertir, sem sje fyrirkomulagið á löggjöf og stjórn hinna sjerstaklegu málafna landsins, og svo í öðru lagi skipunin á sjálfu al-

þingi sem hjer koma einnig til greina, eins og vjer áður tókum fram, er vjer bárum saman frumvarp neðri deildar við hina endurskoðuðu stjórnarskrá 1885 og 1886, sbr. frumvarp neðri deildar 1887, þá virðist rjettast fyrir glöggleika sakir, að tilfæra hjer orðrjettar þær greinir og breytingar í þessu efri deildar frumvarpi, sem að þessum aðalatriðum lúta, svo landsmenn geti sjálfir fylgt með í samanburðinum. Þessi ákvæði hljóða þá svo:

1. Er skotið inn í 2. gr. og 34. gr. þessum orðum: »svo sem segir í lögum um hina stjórnarlegu stöðu Íslands í ríkinu 2. janúar 1871, 3. gr.«

2. 3. gr. Konungur hefur hið æðsta vald í öllum hinum sjerstöku málefnum landsins, með þeim takmörkunum, sem settar eru í stjórnarskrá þessari. Konungur tekur sjer ráðgjafa fyrir Ísland og víkur honum úr völdum. Undirskript konungs undir ályktanir þær, er snerta löggjöf og stjórn, veitir þeim gildi, þá er ráðgjafi hans fyrir Ísland skrifar undir með honum. Ráðgjafi þessi ber ábyrgð á ályktunum þeim, er hann ritar undir með konungi. Alþingi kemur fyrir sitt leyti ábyrgð fram á hendur honum, eptir þeim reglum, er nákvæmar verður skipað fyrir um með lögum.

3. 6. gr. Konungur skipar jarl, sem hefur aðsetur sitt í landinu og víkur honum frá völdum. Konungur getur látið jarlinn í nafni sínu og umboði framkvæma hið æðsta vald í hinum sjerstöku málefnum landsins, enda skal þess getið við hverja stjórnarathöfn, að hann gjöri hana í nafni og umboði konungs. Jarlinn skal vinna eið að stjórnarskránni. Laun hans skal ákveða með lögum.

4. 7. gr. Jarlinn tekur sjer ráðgjafa og víkur þeim úr völdum. Hvar sem ráðgjafar eru nefndir í stjórnarskrá þessari, er átt við ráðgjafa jarlsins, nema berlega sje nefndur »ráðgjafinn fyrir Ísland«. Ráðgjafarnir hafa á hendi stjórnarstörfin innanlands, og bera ábyrgð á þeim. Ábyrgð þessa skal ákveða með lögum.

Undirskript jarls undir ályktanir þær, er snerta stjórn landsins, og konungur hefur gefið honum umboð til að framkvæma, veitir þeim gildi með þeim takmörkunum, sem settar eru í stjórnarskrá þessari, þá er einhver ráðgjafanna eða fleiri þeirra skrifa undir með honum. Ráðgjafi, sem undir ályktun ritar með jarli, ber ábyrgð á henni.

Nú er lagafrumvarp, er báðar deildir þingsins hafa samþykkt, lagt fyrir jarlinn til staðfestingar konungs, skal hann lýsa yfir innan mánaðar, hvort hann staðfestir það, eða neitar því staðfestingar í nafni konungs, eða hann geymir sjer rjett til að leita vilja konungs í því efni. Þegar jarlinn hefur í nafni konungs staðfest eitthvert lagafrumvarp, skal hann við fyrstu hentugleika senda ráðgjafa konungs (sbr. 3. gr.) nákvæmt samrit laganna. Nú þykir konungi rjett, áður en 12 mánuðir eru liðnir frá því, er ráðgjafi konungs tók við lögunum, að synja þeim staðfestingar, þá skal ráðgjafinn senda jarlinum synjun þessa, og geta þess um leið, hvenær hann hafi tekið við lögunum. Gjörir þá jarlinn kunnuga synjunina eptir þeim lögum er gilda um birtingu laga, og falla þá lögin úr gildi frá þeim degi, er birtingin er dagsett.

Nú hefur jarlinn geymt sjer rjett til að leita vilja konungs um eitthvert lagafrumvarp, og hefur það þá eigi lagagildi, nema jarlinn hafi birt, áður en 12 mánuðir eru liðnir frá því, er lagafrumvarpið var lagt fyrir hann til staðfestingar konungs, að konungur hafi staðfest það.

5. 8. gr. Ráðgjafar skulu eigi vera fleiri en þrír, og skal einn vera æðstur þeirra. Konungur og ráðgjafar eru landsráð, og er konungur forseti þess. Í landsráðinu skal ræða lagafrumvörp öll og mikilsverð stjórnarmálefni.

Fyrir utan mismun þann, sem liggur í þessum greinum, frá frumvarpi neðri deildar viðvikjandi löggjöf og stjórn sjerstakra málefna Íslands, þá er einkum að

geta breytinganna í 10. og 19. gr. frumvarpanna, er neðri deildar frumvarpið hefur þau ákvæði í greinum þessum, að *landstjóri* veiti öll þess konar *embætti*, er konungur hefur veitt hingað til (10. gr.) og sömuleiðis *náði menn* og *veiti almenna uppgjöf á sökum* (19. gr.), þar sem frumvarp efri deildar í hinni fyrnefndu grein segir svo, að konungur *geti* falið jarlinum (=landstjóranum) að veita þessi embætti, og í hinni síðarnefndu, að konungur *náði menn* og *veiti almenna uppgjöf á sökum*.

Þegar nú kemur til þess, að ákveða mismuninn á ákvæðum þessara greina frumvarps efri deildar, sem vjer höfum tilfært, og tilsvareandi greina í frumvarpi neðri deildar, sem einnig eru áður orðrjett tilgreindar, að undanteknum breytingunum í 2. og 8. gr., þá er næsta auðvelt að sjá hann og skilja, þegar menn bera bókstaf greinanna saman með athygli og hafa sjer það hugfast, sem vjer þegar höfum áður tekið fram, *enda* hafa menn einnig í þessu tilliti hinn bezta leiðarvísir í álit meiri hluta nefndarinnar í efri deild (þingtíð. C. þingskjal 369 bls. 445—447), samanbornu við álit nefndarinnar í neðri deild, sem vjer áður höfum talað um og vitnað til (þingtíð. C. þingskjal 197 bls. 264—265).

Með allt þetta fyrir augum viljum vjer þá taka eptirfylgjandi atriði fram.

Vjer verðum þá fyrst og fremst að biðja lesendurna að hafa sjer minnisfast það, sem vjer áður höfum sýnt fram á um það, hvað *tilvitnunin* til stöðulaganna 2. jan. 1871 þýði í stjórnaarskrá um hin sjerstaklegu mál-efni Íslands. Menn mega ekki gleyma því, að vjer höfum orð stjórnarinnar sjálfar í auglýsingunni 2. nóv. 1885 fyrir því, að þessi tilvitnun sje ómissandi viðurkenning þess frá Íslands hálfu, að grundvallarlögin dönsku, ríkisskipunin sem á þeim sje byggð, og þar af leiðandi einnig lögin 2. jan. 1871, eins og stjórnin skilur þau og beitir þeim í framkvæmdinni, sjeu og hafi

verið skuldbindandi fyrir Ísland. — Jafnframt þessu verðum vjer einnig að veita því fullkomna eptirtekt, að meiri hluti nefndarinnar í efri deild, sem setti þessa tilvitnun inn í efri deildar frumvarpið (2. og 34. gr.), fer þeim orðum um þetta atriði, að engum getur blandast hugur um, að nefndin hafi með fullkomlega ljósri meðvitund um þessa þýðingu tilvitnunarinnar aðhyllzt hana, og að þannig meiningin og *tilgangurinn* með henni sje allur hinn sami, eins og í auglýsingunni 2. nóv. 1885 hjá stjórninni; því í nefndarálitinu segir svo :

«Í hinni konunglegu auglýsingu 2. nóv. 1885 eru «einkum tekin fram tvö atriði, er valdi því, að frum-
«varp það, er þá var lagt undir staðfestingu konungs,
«var synjað staðfestingar. Annað atriði var, að þar var
«þeirra laga látið ógetið, er hefði að geyma heimildina
«(sic!) fyrir hinum sjerstaklegu rjettindum vorum. Úr
«þessu hefur eigi verið bætt í neinum þeim stjórnar-
«skipunarlagafrumvörpum, sem fram hafa komið hing-
«að til. En nefndin hefur viljað bæta úr þessu með
«viðbótunum við 2. og 34. gr. frumvarpsins».

Svo segir enn í nefndarálitinu :

«Hitt atriðið, sem auglýsingin segir að gjöri frum-
«varpið 1885 óaðgengilegt, er það, að með ákvörðunum
«þess verði Ísland leyst úr öllu sambandi við ríkið.
«Svo hefur sú ástæða opt verið borin fram á móti
«stjórnarskipunarlagafrumvörpum þeim, sem hingað til
«hafa komið fram, að með ákvæðum þeirra væri ótil-
«hlýðilega rýrt vald hans hátignar konungsins. Úr
«þessu hvorutveggju vonar nú nefndin, að hún hafi bætt
«með þeim breytingum, sem hún hefur gjört við 6. gr.
«og víðar».

Allir hljóta að sjá það, að hjer er hreinni vara en svo í poka nefndarinnar, eða rjettara sagt meiri hluta hennar, að nokkur maður geti glæpzt á henni í blindni eða ófyrirsynju.

Hún segir svo gott sem hreint út, að eins og hún með hinni eptiræsktu *tilvitnun* til stöðulaganna 2. jan. 1871 í 2. og 34. gr. *viðurkenni rikiseiningu* þá, sem auglýsingin 2. nóv. byggir á, þannig hafi hún sniðið tillögur sínar um fyrirkomulagið á löggjöf og stjórn hinna sjerstaklegu málefna Íslands eptir þeirri löggjafar- og stjórnartilhögun, sem auglýsingin haldi fram, það er að segja þeirri sömu löggjafar- og stjórnartilhögun, sem Íslendingar hafa búið undir síðan stjórnarskráin 5. jan. 1874 kom til framkvæmda.

Það er vonandi, að það þurfi ekki að segja Íslendingum það með berari orðum en þetta, að frumvarp efri deildar, sem er samhljóða þessum tillögum meiri hlutans, sje í þessum frumatriðum ekki rjettnefnd breyting á frumvarpi neðri deildar, heldur í raun og veru alveg *nýtt frumvarp* að þessu leyti, sem kollvarpar frá rótum sjálfri undirstöðunni undir sjálfstjórnarrjetti Íslands og fótunum undan innlendri löggjöf og stjórn í hinum sjerstöku málefnum þess, með ábyrgð fyrir alþingi, sem allir vita þó að er mark og mið þeirrar endurskoðunar, sem þjóðin hefur krafizt.

En þá hljóta menn líka að geta látið sjer skiljast, að hver sú endurskoðun eða frumvarp til stjórnarskipunarlags fyrir Ísland, sem hvílir á þessum grundvelli efrideildarfrumvarpsins, getur ekki orðið annað en kák og orðaleikur á pappírnum, þar sem stjórnskipuleg (constitutionel) orðatiltæki eru höfð að fífiskaparmáli, en verða í reyndinni, eins og í stjórnarskránni 5. jan. 1874, að eins til þess, að ala hjá þjóðinni á Íslandi svikular vonir um breytta og betri löggjafar- og stjórnarhætti, meðan stjórnin í næði með rás viðburðanna herðir innlimunarsnöruna æ fastara og fastara að kverku hennar.

Þetta sjest nú líka berlega, þegar menn íhuga, hvernig löggjöfin verður til í hinum sjerstaklegu mál-

efnum landsins eptir frumvarpi neðri deildar móts við frumvarp hinnar efri.

Eptir skýlausum ákvæðum neðri deildar frumvarpsins 6. gr. sbr. 7. gr., aðra og þriðju málsgrein, fer löggjöfin þannig fram, að lög þau, er alþingi samþykkir, liggja undir úrslit landsráðsins á Íslandi eins, og staðfesting landstjórans. Frá þessu er engin undantekning, og þegar um löggjöf í hinum viðurkenndu sjerstaklegu málefnum landsins er að ræða, að einum undanteknum bráðabyrgðalögum milli alþinga eptir 17. gr., að því leyti, sem það þeim viðvíkjandi er óákveðið, hvort konungur eða landstjóri staðfesti þau, og svo staðfestingu á breytingu eða viðauka á stjórnarskránni samkvæmt 7. gr., seinast í þriðju málsgrein, því ónýting sú, sem sama málsgrein áskilur konungi á staðfestingu laga, sem þykja viðsjárverð sakir sambands Íslands við Danmörku, getur, eins og vjer höfum áður sýnt, ekki náð til annara laga en þeirra, sem snerta *sameiginleg* mál beggja landanna, og sem slík þess vegna ekki heyra undir hið sjerstaklega löggjafarverksvið alþingis. Með þessum ákvæðum er því sannarlega innlendri löggjöf með ábyrgð fyrir alþingi borgið og öll afskipti stjórnar og ríkisráðs Danmerkur útilokuð, og að sama skapi verður staðfesting konungs sjálfs eða undirskript hans undir lögín einskorðuð undantekning við hliðina á hinní almennu reglu um staðfesting eða undirskript landstjóra, eins og gefið er til kynna með orðunum: *þeim takmörkunum, sem settar eru í stjórnarskrá* þessari í 3. gr. og tilvitnuninni í svigum (sbr. 3., 6., 7., 17. og 71. gr.) í 6. gr.

En hvernig er nú þessu aptur skipað eptir frumvarpi efri deildar? Einmitt á gagnstæðan hátt. Þetta gefur líka að skilja, því það flýtur af ríkiseiningu þeirri eptir augl. 2. nóv. 1885, sem frumvarpið er sniðið eptir, og liggur svo ljóst sem orðið getur í orðunum og sambandinu milli 6. og 7. gr.

Menn veiti því eptirtekt, að ráðgjafa Íslands, sem

ræðir um í 3. gr., er ófæð ætlað að sitja í ríkisráði Dana, sem er ljóst af ákvæðinu: *Alþingi kemur fyrir sitt leyti ábyrgð fram á hendur honum eptir þeim reglum, er nákvæmar verður skipað fyrir um með lögum, sem er orðrjett tekið upp stjórnarskránni 5. jan. 1874, eins og áður er sagt, að orðunum: með þeim takmörkunum, sem settar eru í stjórnarskrá þessari, sem menn sjá að standa í þessari grein neðrideildarfrumvarpsins, er hjer sleppt, og jafnhliða þessari breytingu á 3. gr., að orðinu: löggjöf einnig er sleppt í 7. gr. 2. málsgrein, þar sem ræðir um undirskript jarlsins (=landstjórans), svo að í efri deildar frumvarpinu stendur þar að eins «stjórn», sem í neðri deildar frumvarpinu stendur «lög-gjöf og stjórn».*

Eptir þessu getur það engum vafa verið undirorpið, að lagafrumvörp þau, sem alþingi samþykkir, geta ekki eptir þessum grundvallarákvæðum fengið lagagildi nema með undirskript konungsins eins, *eptir að þau (lagafrumvörpin) hafa verið rædd í ríkisráði Dana í nærveru ráðgjafans fyrir Ísland, alveg eins og nú á sjer stað, en af þessu flýtur aptur, að ákvæðið í 8. gr.: «Í landsráðinu skal ræða lagafrumvörp öll», verður þýðingarlaust ákvörðun á pappírnum, að eins til málamyndar, því það gefur þó öllum að skilja, að það er ekki unnt að hugsa sjer, að sömu lög eða lagafrumvörp frá alþingi sjeu rædd og endilega ályktuð til staðfestingar eða synjunar bæði í landsráði á Íslandi, og í ríkisráði Dana í Kaupmannahöfn, og sama verður einnig upp á teningnum, þegar litið er til hinnar stjórnskipulegu ábyrgðar lögunum viðvíkjandi, því þegar það er gefið, að undirskript konungs ein geti veitt ályktunum þeim, er Íslands löggjöf snerta, lagagildi, að ráðgjafinn fyrir Ísland einn geti skrifað undir með konungi, sem allt til samans flýtur af innihaldi 3. gr. (sbr. 1. gr. 2. málsgrein), þá er það svo augljóst, sem nokkur hlutur getur verið, að hinir íslenzku og innlendu ráðgjafar hljóta að*

vera ábyrgðarlausir af öllum þeim ályktunum, sem löggjöf snerta í hinum sjerstöku málefnum Íslands. Með öðrum orðum, ábyrgðarleysi hinna innlendu ráðgjafa íslenzkri löggjöf viðvíkjandi verður að vera samfara því, að landsráðið er svipt lögfullu atkvæði um þau mál, og því, að hinir íslenzku ráðgjafar geta *ekki* með því, að skrifa undir ályktanir þær, er löggjöf snerta, með konungi, komið því til leiðar, að þessar ályktanir nái gildi.

Það er þannig alveg auðsætt, að jarlinn (=landstjórinn) og landsráðið hverfa, að því er löggjöf landsins snertir, úr sögunni, svo eigi er hugsanlegt, að um annað eða meira vald geti verið frá þess hálfu að ræða en tillögurjett, á líkan eða sama hátt og landshöfðingi nú hefur gagnvart stjórn Danmerkur og ríkisráðinu.

Menn geta nú ekki dregið neina vörn eða vefenging móti þessari niðurstöðu út úr ákvæðinu í 6. gr.: «Konungur *getur látið jarlinn* (landstjórnann) í nafni sínu og umbodi framkvæma hið æðsta vald í hinum sjerstaklegu málefnum landsins». Því auk þess sem hjer að eins ræðir um mögulegleika, sem eingöngu ætti að vera kominn undir geðþekkni konungs, og þess vegna ekki um stjórnskipulega trygging, er á nokkurn hátt væri bindandi fyrir hann, þá er hjer annars að gæta, sem gjörir þetta ákvæði alveg þýðingarlaust, hvað hina íslenzku löggjöf snertir. Menn verða þó að játa, að konungur getur ekki falið jarli eða neinum öðrum það vald, sem hann ekki sjálfur hefur. En nú byggir efri deildar frumvarpið á því með hinni konunglegu auglýsingu 2. nóv. 1885, að *ríkisskipunin* í Danmörku hafi það óumflýjanlega í för með sjer, að öll löggjafarmálefni Íslands heyri undir meðferð og úrslit stjórnar- og ríkisráðs Dana í Kaupmannahöfn; og hvernig getur þá konungur, sem sjálfur er háður þessari ríkisskipun, sem lögbundinn konungur, svipt ríkisráð Dana þessu valdi í löggjafarmálum Íslands, eður hvernig er það hugsanlegt, að ríkisráð Dana gefi jákvæði sitt til þess, að

sleppa því valdi og ætlunarverki í hendur umboðsmanni konungs á Íslandi, sem því ætti að vera lögð á herðar með grundvallarlögum Dana? En nú göngum vjer að því vakandi, að menn segi, að þó svona fari með þessa ákvörðun í 6. gr. efri deildar frumvarpsins, þá sje úr öllu bætt með ákvæðinu í 3. málsg. 7. gr.: «Nú er lagafrumvarp, er báðar deildir pingsins samþykkja» o. s. frv.

En ekki þarf djúpt að grafa til þess að sjá, að þessi ákvæði geta ekki á nokkurn hátt samrýmzt við þær grundvallarákvarðanir um staðfesting laganna, sem vjer höfum sýnt fram á, að liggi í 3. gr. (sbr. 7. gr. 2. málsgrein). Því þegar þar segir svo, að undirskript jarls undir ályktanir þær, er snerta «stjórn» landsins, veitir þeim gildi þá er einhver ráðgjafanna einn eða fleiri skrifa undir með honum, þá er með þessu orði «stjórn» andspænis ákvæðinu í 3. gr. «löggjöf» og «stjórn» svo augljóslega sem orðið getur að eins gefið til kynna ályktanir, er umboðs- eða framkvæmdarvaldið snerta, og að undirskript jarls undir ályktanir, sem snerta *löggjöf*, veitir þeim þá *ekki* gildi, þó einhver ráðgjafanna einn eða fleiri skrifi undir með honum, enda hlyti hið gagnstæðu að ríða í bága við 3. gr. En það er þá aptur jafn auðsætt, að sá staðfestingarjettur jarlsins á lögum, sem í þessari eptirtekta-verðu málsgrein er látinn hrapa eins og úr loptinu, kemur í bera mótsögn við þetta grundvallarákvæði um hið stjórnskipulega verkswæði jarlsins yfir höfuð.

En þó maður nú eitt augnablik vildi ímynda sjer, sem þó er alveg heimildarlaust, að orðið «stjórn» væri í þessari 2. málsgrein 6. gr. haft í svo víðtækum skilningi, að það þýði sama sem «löggjöf og stjórn», þá kæmi hjer aptur fram alveg sama ástæðan, sem vjer viðvíkjandi ákvæðinu í 6. gr. töldum fyrir því, að konungur hefði sjálfur enga stjórnskipulega heimild til, að losa nokkurt íslenzkt löggjafarmálefni undan meðferð og

ályktun stjórnar og ríkisráðs Dana, nefnilega ríkisskipun og grundvallarlög Danmerkur, sem frumvarpið gjörir að óraskanlegum hyrningarsteini með tilvitnunum í stöðulögin, í sambandi við nóvemberauglýsinguna og skýlausar yfirlýsingar nefndarinnar í efri deild, eins og vjer höfum ýtarlega tekið fram.

Í þriðja lagi erum vjer að öðru leyti fúsir til að viðurkenna, að það er ofvaxið skynsemi vorri, að fylgja með þeirri skoplegu ímyndun, að konungur geti fyrirfram veitt jarli umboð til að staðfesta þau lög, sem enn eru ekki til orðin, og hann því ekki getur hafa sjeð, en nú er það skýlaust tekið fram, að þess skuli getið við hverja stjórnarathöfn, sem staðfesting laganna þó sjálfsagt ætti að heimfærast undir, og því við staðfesting hverra *einstakra* laga, að hún sje gjörð í nafni og umboði konungs, sbr. orðin í 7. gr. 2. málsgrein, «og konungur hefur gefið honum umboð til að framkvæma», og að þetta geti svo aptur samrýmzt við það, að konungur eigi að síður eptir vild sinni geti innan 12 mánaða frá því ráðgjafi tók við lögunum synjað þeim staðfestingar, með öðrum orðum ónýtt það staðfestingarumboð, er hann áður hafði gefið og jarlinn til vitnað samkvæmt stjórnarskipunarlögunum.

Af þessu gefur það að skilja, hve mörg og mikilvæg þau lög yrðu í framkvæmdinni, sem jarlinn mundi staðfesta. Þó menn aldrei nema ráðgjörðu það, sem óhugsandi er, að slík staðfesting gæti sameinast við það, að öll íslensk löggjafarmálefni skuli rædd og ályktuð af stjórn og ríkisráði Dana í Kaupmannahöfn.

Og hvað væri svo unnið við þessa staðfestingu laganna, þegar þó konungur að sjálfsögðu, eptir tillögum stjórnar Dana og ríkisráðs, hefur ótakmarkað vald til að kalla lögin aptur innan 12 mánaða? Eða skyldu menn ímynda sjer, að stjórnin og ríkisráð Dana mundi kveinka sjer við að láta ónýta þau lög, sem það annars mundi ráða konungi frá að staðfesta? Skyldi nokkur maður

geta verið svo skapi farinn, að hann gerði sjer í hugar-
 arlund, að ríkisráðið hikaði sjer við að láta ónýta t. a.
 m. lög um stofnun lagaskóla, landskóla eða háskóla, um
 búsetu fastakaupmanna á Íslandi, um fiskiveiðar Fær-
 eyinga og Dana á fiskimiðum Íslendinga, eður yfir höf-
 uð að tala nokkur þau lög, sem menn nú sem stendur
 mundu ekki geta gjört ráð fyrir konungsstaðfestingu á?
 Og hvað væri svo unnið með því, að slík lög hefðu
 staðið að nafninu til í 11 mánuði, nema skemur væri?
 Ekkert annað en eitt ef tvennu, annaðhvort rjettaró-
 vissu, sem hæglega gæti orðið öllu böli þyngri í land-
 inu, eða þá að landsbúum ekki gæti komið til hugar
 að vilja lifa undir þeim lögum, sem þeir ættu von á
 að yrðu apturkölluð næstum að vörmu spori aptur. Og
 þó er enn ótalin hin banvænasta afleiðing af þessum
 apturköllunarrjetti, en hún er sú, að hvorki þjóð nje
 þing mundi treystast til að framfylgja þeim lögum að
 nýju, sem einu sinni væru ónýtt eða aptur kölluð.
 Eða mundu menn eigi geta átt nokkurn veginn vissa
 von á því, að hinir íslenzku ráðgjafar, sem í rauninni
 yrðu með þessu móti atkvæðalausir og ábyrgðarlausir,
 hvað löggjöfina snertir, mundu verða hneigðir til að
 beita því vopni á alþingi, að lögin yrðu apturkölluð, og
 þannig smokka fram af sjer öllum vanda, ef um nokk-
 ur þau lög væri að ræða, sem gætu verið Kaupmanna-
 hafnarstjórninni miður geðfeld.

Það mætti nú að visu taka mörg fleiri atriði fram,
 sem öll benda á það sama, að þessi ákvæði um staðfest-
 ing jarlsins (landstjórans) og apturköllunarrjettur kon-
 ungs á lögum eru að einu leytnu ósamrýmanleg við
 grundvallarsetningar efri deildar frumvarpsins, og að
 hinu leytnu ekki fela í sjer hina minstu rjettarbót
 fyrir Ísland, heldur þvert á móti hlytu að hafa í för
 með sjer pólitískt ástand, sem yrði enn skaðlegra en
 það sem vjer nú búum undir; en vjer ætlum þetta
 nægja til þess að sýna, að þetta frumvarp ekki gjörir

löggjöfina í hinum viðurkenndu sjerstaklegu málefnum landsins innlendari en hún er eptir stjórnarskránni 5. jan. 1874, eða lausari við afskipti stjórnarinnar og ríkisráðsins í Danmörku.

Þetta geta menn nú gert sjer ljóst með einudæmi. Setjum svo, ef þetta ákvæði í 7. gr. 3. málsgrein ekki væri þýðingarlaust, að alþingi eða báðar deildir þess hafi samþykkt lagafrumvarp t. a. m. um fiskiveiðar í landhelgi. Eptir 8. gr. á nú að ræða þetta lagafrumvarp í landsráðinu, sem þá ætti sjálfsagt að gjöra ályktun um það, hvort lögin skyldu lögð fyrir til staðfestingar eða synjunar. Og setjum nú, að allt falli í ljúfa lög í þessu landsráði, og að það ráði til staðfestingar, og nú kemur þá til kasta jarlsins. Eptir lög málinu er nú þrennt til: «Jarlinn staðfestir frumvarpið, eða neitar því staðfestingar í nafni og umboði konungs, eða hann geymir sjer rjett til að leita vilja konungs í því efni». Það er nú ljóst, að leiti jarlinn vilja konungs, þá kemur spurningin um staðfesting frumvarpsins undir úrlausn ríkisráðsins, sem ráðgjafinn fyrir Ísland hefur sæti í, og þá hverfur tillaga landsráðsins *eptir á* um staðfestinguna burtu sem þýðingarlaus. Neiti jarlinn um að staðfesta, þá rekur að þeirri ályktun, sem veldur því umboði frá konungi, sem staðfestingarsynjun jarlsins er byggð á, og þessi ályktun getur ekki komið annarstaðar frá en frá ríkisráði Dana. Hjer er því að eins sá munur, að tillaga landsráðsins um staðfestingu laganna er hjer gjörð fyrirfram þýðingarlaus með ályktun ríkisráðsins. En gangi nú allt sem bezt og jarlinn staðfesti lögin, þá er veiðin samt sýnd en ekki gefin, því lögin hljóta að verða lögð fyrir ríkisráðið, sem svo getur komið því til leidar, ef því svo sýnist, að lögin skuli felld úr gildi á þann hátt, sem greinin skipar fyrir um, en það sjá þó allir, að í þessu liggur, að það er atkvæði ríkisráðsins í Kaupmannahöfn en ekki landsráðsins á Íslandi, sem ræður

hinum endilegu forlögum frumvarps þess, sem vjer höfum tekið til dæmis, og að sama gildir þá um sjerhvert annað lagafrumvarp frá hálfu þingsins. Það getur þó engum dulizt, sem hugsa vill þetta mál, að hjer sjeu reistir rammir slagbrandar gegn sjálfstæðri og þjóðlegri löggjafarframsókn Íslands.

Vjer getum að öðru leyti ekki skilizt svo við þetta þýðingarmesta atriði í sjálfstjórnarmáli landsins, löggjöfina í hinum sjerstaklegu málefnum þess, að vjer látum þess ógetið, að oss þyki það gegna hinni mestu furðu, að þeir, sem samið hafa og samþykkt þetta stjórnarskipunarlagafrumvarp, skuli hafa getað látið sjer koma til hugar, að ætla sjer að tryggja Íslandi innlenda löggjöf með ábyrgð fyrir alþingi á þann hátt, að kippa útúr stjórnarskipunarlögum Canada þessu eina ákvæði og fleyga það inn í stjórnarskrá byggða á *rikiseiningu* Danmerkur eptir auglýsingunni 2. nóv. 1885, gætandi ekki þess, að þessi ákvæði, sett í þetta samband, eru einkar vel fallin til þess, að verða notuð í framkvæmdinni til þess, að ofurselja hina sjerstöku íslenzku löggjöf geðþekktu og gjörræði hins almenna löggjafarvalds, á svo háu stigi, sem framast má verða, og verður það þannig næsta skopleg ástæða, sem álit meiri hluta nefndarinnar í efri deild færir fyrir þessum ákvæðum, að hann hafi með þeim farið að dæmi þeirrar þjóðar, er allar aðrar þjóðir, er nú hafi þingbundna stjórn, hafi tekið sjer til fyrirmyndar, — eins og rikiseining Danmerkur sje gjörð eptir þessari fyrirmynd eður geti samþýðzt við hana!

Þegar því næst ræðir um það, hvaða rjettarbót þetta efri deildar frumvarp hafi að geyma, að því er snertir framkvæmdar- eða umboðsvaldið, þá verður því ekki neitað, að það er auðsjáanlega tilgangur frumvarpsins, að færa umboðsstjórnina inn í landið í rífara mæli en nú á sjer stað, enda er þetta með berum orðum sagt

í álitu meiri hluta nefndarinnar í efri deild, sem vjer höfum opt þegar vitnað til.

Sjerstaklega viljum vjer í þessu efni taka fram embættisveitingar, 10. gr., leyfi og undanþágu frá lögum 18. gr., og náðun og almenna uppgjöf á sökum, 19. gr., sem eptir frumvarpi neðri deildar átti að vera í höndum landstjórans eins í umboði konungs.

En eins og nú efri deildar frumvarpið hefur gjört þá breytingu á 19. gr., að konungur einn náði menn og veiti almenna uppgjöf á sökum en ekki jarlinn í hans umboði, þannig hefur það í 10. gr. sett ákvæðið: «Konungur getur falið jarlinum að veita» o. s. frv. í staðinn fyrir: Landstjóri veitir o. s. frv., og í 18. gr.: Konungur veitir eða getur falið jarlinum að veita o. s. frv., í staðinn fyrir: Landstjóri veitir o. s. frv. Með öðrum orðum: það er gjört að geðþekknismáli konungs, hvort hann vill eða að hve miklu leyti hann vill veita jarlinum (landstjóranum) það vald, sem greinir þessar ræða um. Menn verða og að gæta að því, að úr því að gjört er ráð fyrir því sem undirstöðuatriði, eins og þetta frumvarp gjörir, að löggjafarmálefni Íslands í hinum sjerstöku málum þess heyri undir verkahring ríkisráðsins í Danmörku, þá hlýtur og hið sama að gilda um mikilsverð stjórnarmálefni, því ákvæðið í hinum yfirskoduðu grundvallarlögum Dana 28. júlí 1866, 16. gr.: «Í ríkisráðinu skal ræða lög öll og mikilsverð stjórnarmálefni (Alle Love og vigtige Regjeringsforanstaltninger forhandles i Statsraadet)», hlýtur annaðhvort að gilda um hin sjerstaklegu málefni landsins í heild sinni eður alls ekki. Má af þessu tvennu sjá, að trygging fyrir verulegri færslu umboðsvaldsins inn í landið og þar af leiðandi ábyrgð hinnar innlendu stjórnar fyrir alþingi í þeim málum stendur á ærið veikum fótum, og er algjörlega komin undir því, hvernig þessum ákvæðum verður beitt í framkvæmdinni.

Þá hefur efri deildar frumvarpið gjört þá breytingu á frumvarpi neðri deildar, 9. gr. sbr. 48. gr., að fella burtu landsdóminn og setja landsyfirdóminn í staðinn í þeim málum, sem búin eru til á hendur ráðgjöfunum. Fyrir þessari breytingu gjörir meiri hluti nefndarinnar í efri deild þá grein, að landsdómurinn að miklu leyti missi þýðingu sína eptir þeirra skipun efri deildar, sem hann hafi stungið upp á (12 þingmenn, sem konungur kveður til þingsetu, 3 úr fjórðungi hverjum); en þó vjer alls ekki viljum neita því, að þessi ástæða hafi við allmikið að styðjast, þá ætlum vjer þó, að rjettara hefði verið að telja það til, að eptir grundvallarákvæðum og stefnu frumvarpsins yfir höfuð væri ekki ástæða til að skipa pólitískan dómstól í þessum málum, með því að eigi yrði að ræða í þeim um pólitíska ábyrgð, eða nokkuð það, sem útheimti annað en almenna þekking á lögum. En þegar svo er litið á málið, ætlum vjer, að sú ákvörðun, að landsyfirdómurinn dæmi *einn* í þessum málum, geti ekki staðizt, heldur hljóti þá einnig að liggja undir úrslit hæstarjettar í Danmörku eptir fyrirvaranum í 3. gr. stöðulaganna 2. jan. 1871.

Hvað loksins áhrærir breytingu þá, sem efri deildar frumvarpið hefur gjört á frumvarpi neðri deildar um skipun efri deildar alþingis, og sem fólgin er í því (sbr 20. gr.), að jarlinn skuli í umbodi konungs kveðja í fyrsta sinn 6 og síðan 4 þingmenn til þingsetu, en amtsráðin í fyrsta sinn jafnmarga og síðan 8, þá viðurkennum vjer að vísu, að með þessu fyrirkömulagi hverfur annmarkinn um ósjálfstæði efri deildar gagnvart hinni neðri, en að öðru leyti hefur það í för með sjer þá ókosti í fullum mæli, sem vjer áður töldum á skipun efri deildar, er um frumvarp neðri deildarinnar var að ræða, enda álitum vjer það alveg gagnstætt hugsunarhætti þjóðarinnar, að hún treysti stjórninni betur en sjálfri sjer til að velja fulltrúa að nokkru eða öllu leyti á löggjafarþing sitt.

Af því, sem vjer nú höfum talið um frumvarp efri deildar 1889, ætlum vjer, að öllum hljóti að vera það ljóst, að það hafi raskað þeim grundvelli og stefnu frá rötum, sem bæði frumvörp neðri deildar 1887 og 1889 og hin endurskodaða stjórnarskrá 1885 og 1886 eru byggð á, og að þetta frumvarp þannig gangi í fullkomið berhögg við ályktun Þingvallafundarins 1888 og þau sjálfstjórnarrjettindi, sem þjóð vor hefur fyrr og síðar haldið fram.

V.

Vjer höfum nú skýrt frá þeim tveimur stjórnarskipunarlagafrumvörpum, sem neðri og efri deild alþingis hver um sig samþykkti, hin neðri með 19 atkvæðum gegn 2, hin efri með 7 atkvæðum gegn 4. — Vjer höfum sýnt, að í þessum frumvörpum felst sá grundvallar- og stefnumunur, með tilliti til hins pólitíska sjálfstæðis landsins gagnvart Danmörku, að eigi er unnt að skoða þau öðru vísi að þessu leyti en tvö allshendis gagnstæð frumvörp, annað (neðri deildar frumvarpið) byggt á sjálfstjórnarkröfu Íslands í hinum sjerstaklegu málefnum þess, hitt (efri deildar frumvarpið) á pólitískri innlimun þess í ríkiseininguna í Kaupmannahöfn. Eftir því fyrra verður þungamiðjan í löggjöf og stjórn á Íslandi, eftir hinu síðara í Danmörku. Eftir því fyrra á þjóðin að sækja ábyrgðina fyrir löggjafar- og stjórnarstörfun í hendur búsettum mönnum á Íslandi, eftir því seinna á hendur manni í Kaupmannahöfn, sem er meðlimur hins danska ríkisráðs og sem slíkur aldrei getur komið til að bera ábyrgð fyrir alþingi, þó það standi á pappírnum, að alþingi komi fyrir sitt leyti ábyrgð fram á hendur honum.

Lengra en þetta komst nú málið ekki á þessu þingi. Er það þannig auðsætt, að það er fullkomið ranghermi,

þó einstakir þingmenn hafi viljað breiða það út í blóð-
um landsins, svo sem Þjóðólfi, að efri deildar frumvarpið
hafi meiri hluta alþingis fyrir sig að bera. Og hvernig
hefði það átt að geta komið fram með öðru móti en
því, að frumvarp þetta hefði komið til umræðu og at-
kvæðagreiðslu á ný, að minnsta kosti í neðri deild, á
lögskipaðan og lögformlegan hátt? En þessu var eigi
að heilsa. Höfum vjer áður skýrt frá tildrögunum til
þess, að málið yfir höfuð var svo seinfara á þinginu, en
viljum að eins bæta við það *sannri* skýrslu um það,
sem gjörðist eptir að efri deildar frumvarpið var sam-
þykkt í efri deild og afgreitt til neðri deildar 22. ágúst,
þá er því deginum áður, rjett fyrir atkvæðagreiðslu,
hafði verið vísað aptur til nefndarinnar, eins og áður er
á vikið. Sem lög gjöra ráð fyrir, fjekk 7 manna nefnd
sú, sem sett var áður í neðri deild, efri deildar frum-
varpið til álita, enda var því útbýtt meðal þingmanna
strax daginn eptir, föstudaginn 23. ágúst. Í nefndinni
varð ágreiningur, 6 í meiri hlutanum, en 1, Sigurður
Stefánsson í hinum minni, og eptir því sem fram er
komið frá beggja hálfu, var ágreiningurinn fólginni í því,
að meiri hlutinn vildi falla frá frumvarpi neðri deildar,
er hann sjálfur hafði samþykkt fyrir nokkrum dögum,
en minni hlutinn halda því fram, að skipun efri deild-
ar einni undantekinni. En hin þinglega aðferð meiri
og minni hlutans er að öðru leyti allshendis ólík. Minni
hlutinn vinnur svo ötult að sínu ágreiningsáliti, að því
var útbýtt prentaðu laugardaginn 24. ágúst, enda er
þetta ágreiningsálit í lögformlegu tilliti óaðfinnanlegt,
með ákveðnum tillögum (Alptíð. 1889 C, þingskjal 498,
bls. 568—570). Hefði nú meiri hluti nefndarinnar gjört
slíkt hið sama, þá hefði verið mögulegt, samkvæmt 37.
gr. þingskapanna, að taka málið á dagskrá til mánu-
dags, en sunnudagur var að morgni, og nota allan fyrri
hluta dags til umræðu og atkvæðagreiðslu um málið,
og minna ráðrúm eða umhugsunartíma er eigi heimilt

án afbrigða frá þingsköpunum, að gefa þingmönnum, sízt þegar um áriðandi lagafrumvarp er að ræða. En álit meiri hlutans kom ekki þenna dag og eigi fyr en seinni hluta sunnudags, sem eigi er til þingstarfa ætlaður, og þá eigi svo af hendi leyst, er mestu varðar í sjálfu sjer, að það yrði lagt til grundvallar fyrir umræðu og atkvæðagreiðslu málsins. Það getur engum vafa verið undirorpið eptir hlutarins eðli, nje ákvæðum og anda þingskapanna, að nefndir, sem settar eru til að íhuga þingmál, sjeu skyldar til að koma fram með einskorðaðar tillögur, sem greitt verði atkvæði um eins og þær liggja fyrir, og þegar svo er ástatt, sem hjer var, að um frumvarp, samþykkt af annari þingdeild, var að ræða, þá gat nefndin ekki uppfyllt þessa skyldu sína með neinu öðru móti en því, að setja fram í álitu sínu *ákveðnar tillögur* um eitt af því þrennu, að fella frumvarpið eins og það var í heild sinni, að samþykkja það eins og það var í heild sinni, eða þá í þriðja lagi um það, hvaða breytingaratkvæði nefndin vildi gjöra, með því að orða og einskorða þau við hverja þá grein og ákvæði frumvarpsins, sem hann vildi ráða til að gjöra breytingu á. Þetta er nú svo ljóst mál, að engum þingmanni að minnsta kosti ætti að geta blandast hugur um það, og því er það í rauninni óþarft, að vísa til fyrirmælanna í 17. gr. þingskapanna, samanborinni við ákvæðin í 14. gr. um þriðju umræðu lagafrumvarpa og alls þess grúa af nefndarálitum, sem finna má í alþingistíðindunum til sönnunar og skýringar þessu atriði. Það segir sig sjálfst, að hverju því nefndarálitu, sem eigi fullnægir þessum sjálfsögðu og lögboðnum skilyrðum, hlýtur að verða vísað til nefndarinnar aptur sem ógjörðu.

En líti menn nú á hið svo nefnda álit meiri hluta nefndarinnar, sem hjer ræðir um (Alptíð. 1889 C, þingskjal 504, bls. 571—574), og menn munu ekki finna í því neinar ákveðnar tillögur í eina eða aðra átt. En þar á móti eru tvær seinustu málsgreinir álitsins, sem

vjer hyggjum að nauðsynlegt sje fyrir hvern mann að íhuga, orðrjett svohljóðandi:

»Eptir álitu voru getur eigi verið umtalsmál, að sam-
 »þykkja frumvarpið óbreytt; en þar sem að eins er eptir
 »einn dagur af þingtímanum, hlýtur þetta að hafa þær
 »afleiðingar, að frumvarpið nær eigi fram að ganga á
 »þinginu. Að því er snertir breytingar á frumvarpinu,
 »getur það verið álitsmál, hvort breyta skuli frumvarp-
 »inu meira eða minna. Þetta verður nokkuð að fara
 »eptir undirtektum hins annars málsaðila, stjórnarinnar,
 »en þar sem menn geta eigi nú vitað, hverjar þær mundu
 »verða, og þar sem frumvarpið heldur eigi getur náð
 »fram að ganga á þinginu, þá virðist oss tilgangslaust,
 »að koma fram með ákveðnar breytingartillögur við frum-
 »varpið, eða ræða málið frekar að þessu sinni.

»En hins vegar höfum vjer leyft oss að koma fram
 »með tillögu til þingsályktunar um, að skora á ráð-
 »gjafa Íslands, að leggja fyrir næsta alþingi frumvarp
 »til stjórnarskipunarlaganna um hin sjerstaklegu málefni
 »Íslands, er veiti Íslandi innlenda stjórn í hinum sjer-
 »staklegu málefnum þess, með fullri ábyrgð fyrir al-
 »þingi, og að í því verði tekið svo mikið tillit til vilja
 »þingsins og þjóðarinnar, sem framast má verða.

Vjer verðum hreinskilnislega að játa, að vjer getum
 eigi hugsað oss niðurlag í nefndarálitu um lagafrumvarp
 óheppilegra en þetta, eður betur fallið til að vera sýn-
 ishörn fyrir því, hvernig nefndarálit á og má ekki vera;
 og ekki getum vjer heldur ímyndað oss kýmilegri ástæðu-
 ur færðar fyrir þessu sýnishorni en gert er.

Það er þó auðsjeð, að einn dagur, sem nefndin
 telur eptir af þingtímanum, var þó dagur, og að þann
 dag var nefndin skyldug að vinna að þeim starfa, sem
 henni var falin á hendur á löglegann hátt, eða svo, að
 hann væri lögformlega af hendi leystur, hvort sem svo
 málið gat að öðru leyti náð fram að ganga á þingi eða
 ekki, enda var eigi allítið unnið við það, að þjóðin fengi

vissu fyrir því, hvernig lagað stjórnarskipunarlagafrumvarp 6 fulltrúar hennar vildu ráða til að samþykkja, úr því þeir vildu breyta til um það, sem þeir höfðu sjálfir lagt til og samþykkt fyrir nokkrum dögum. En þessi dagur er fyrirborin ástæða, því meiri hlutinn segir, að það verði að fara nokkuð eptir undirtektum hins annars málsaðila, stjórnarinnar, hvort breyta skuli frumvarpinu meira eða minna. En hvað mundi hafa þurft marga daga af þingtímanum til þess, að meiri hluti nefndarinnar hefði fengið að vita um undirtektir stjórnarinnar, svo að hann gæti hagað breytingartillögum sínum eptir þeim? Og undir hvaða formi mundi meiri hlutinn enn fremur hafa hugsað sjer, að leita undirtekta stjórnarinnar, þó hann hefði haft nægilega marga daga til slíkra málaleitana? Og hvaða umboð eða heimild hafði nefndin frá þingdeildinni til þess, að haga breytingartillögum sínum eptir »instrúxi« frá stjórninni?

En hvað sem svo þessum frábæru röksemdum líður í sjálfu sjer, þá er þeim þó óneitanlega beitt til þess, að útvega málinu áfangastað í nefndinni eða stinga því svefnþorn, því það skín þó út úr orðum meiri hlutans, að hann hafi haft fullkomna hugmynd um, að ákveðnar breytingartillögur væru skilyrðið fyrir frekari framgangi og umræðu um málið, en telur þær að eins *tilgangslausar að sinni*.

Í þessari málsgrein hins svo nefnda álits meiri hluta nefndarinnar í neðri deild hafa menn þá með höndum sönnun, sem eigi er unnt að vefengja, fyrir því, að meiri hlutinn hefur *ekki* ætlazt til, að málið kæmi að nýju til umræðu og atkvæðagreiðslu í neðri deild á þann hátt, sem lögskipað er í 17. gr. þingskapanna, sbr. 28. gr. stjórnarskrárinnar, og að hann hafi gjört þetta ómögulegt í sjálfu sjer með því, að vanrækja að láta uppi ákveðnar tillögur eða breytingaratkvæði, samkvæmt sömu grein, sbr. við 14. gr. orðin: »skal ræða breytingaratkvæðin, þær greinir, sem breytingaratkvæðin eru gjörð

við og lagafrumvarpið sem heild —, vjer segjum: vanrækja, afdráttarlaust, því það liggur í augum uppi, að meiri hlutanum var innan handar að láta uppi álit sitt í lögskipuðu formi á sama tíma sem minni hlutinn gjörði það, og það því fremur, sem hann hafði meiri kröptum á að skipa, og, að því er hann sjálfur gefur skyn, mundi hafa gert fáar og óverulegar breytingar við frumvarpið. En nú var, eins og áður er sagt, ágreiningsálit minni hlutans útbýtt prentuðu á þingfundi laugardaginn 23. ágúst, sjá alþ.tíð. á tilvitnuðum stað, og hefði svo verið einnig gjört með álit meiri hlutans, þá hefði samkvæmt fyrirmælum 34. gr. verið sjálfsagt við lok þessa fundar, að ákveða fund svo árla næsta mánudag (þinglokadaginn), sem unnt var, og taka málið lögformlega á dagskrá, sem að öðru leyti ekki var unnt að ákveða, af því ekkert mál annað var fyrir hendi, enda hefðu þá þingmenn haft seinni hluta laugardags og sunnudaginn eptir vild til umhugsunar og undirbúnings í þessu umfangsmikla og vandasama máli.

Það verður þannig aldrei varið með sönnu, að meiri hlutanum hafi ekki verið það fullkomlega sjálfrátt, að láta málið sofna út af í höndum sjer, eins og hann gjörði. Og sje þetta sett í samband við hina harla óskiljanlegu seinfærni hans á fyrri stigum málsins, er vjer áður höfum sýnt og sannað, þá lítur út fyrir, að honum fyrst og fremst hafi ekki um of verið minnisstæður sá hluti úr áskorun þjóðarinnar á Þingvallafundinum 1888, sem tiltekur, að framfylgja framvegis stjórnarskrárbreytingunni *hiklaust og röksamlega*.

En þá kemur í öðru lagi til álita hin tilgreinda seinni málsgrein álitsins, er meiri hlutinn lýsir yfir því, að hann hafi leyft sjer að koma fram með tillögu til þingsályktunar.

Eptir sambandinu millum hinnar undangangandi málsgreinar, sem vjer höfum þegar gjört að umtalsefni, og þessarar, sbr. orðin: »Hins vegar höfum vjer« o. s.

frv., liggur það í augum uppi, að meiri hlutinn segir sem svo: Af því einn dagur er eptir af þingtímanum, virtist oss tilgangslaust, að koma fram með ákveðnar breytingartillögur við frumvarpið eða ræða málið frekar, svo frumvarpið frá efri deild hlýtur að hvíla sig, en í þess stað höfum vjer leyft oss að koma fram með tillögu til pingsályktunar o. s. frv. Vjer getum eigi dulizt þess, að oss þykir enginn vafi á því, að þessi aðferð hafi verið ólöglegt gjöræði af meiri hlutanum. — Ætlunarverk nefndarinnar, rjettur og skylda náði að eins til þess, að láta uppi lögformlegt álit um frumvarpið með ákveðnum tillögum, en það var þingdeildin en ekki nefndin, sem átti að ráða forlögum þess með löglegum umræðum og atkvæðagreiðslu um málið, samkvæmt 17. og 14. gr. þingskapanna, er vjer höfum vitnað til. Auðvitað gat nefndin gjört tillögu til pingsályktunar, en hún hafði ekki heimild til, að láta frumvarpið falla úr sögunni, en setja tillöguna í staðinn, eða verja þeim tíma til hennar, sem þurfti til þess, að leysa álitid um frumvarpið löglega af hendi.

En að þessu slepptu, — hvaða þýðingu hafði það fyrir málið, að setja tillögu til pingsályktunar til stjórnarinnar í staðinn fyrir stjórnarskipunarlagafrumvarp? Ályktunin átti að verða svohljóðandi: »Neðri deild alþingis
 »skorar á ráðgjafa Íslands, að leggja fyrir næsta alþingi
 »frumvarp til stjórnarskipunarlaga um hin sjerstaklegu
 »málefni Íslands, er veiti Íslandi innlenda stjórn í hin-
 »um sjerstaklegu málefnum þess, með fullri ábyrgð
 »fyrir alþingi, og þar sem tekið verður svo mikið tillit
 »til vilja þingsins og þjóðarinnar, sem framast má verða«
 (Alptíð. 1889, C, þingskj. 499, bls. 570).

Fróðlegt hefði það verið, að sjá ástæður meiri hlutans fyrir þessari tillögu til pingsályktunar, en hann verst allra orða í þá átt, enda ætlum vjer það vorkunn, því vjer hyggjum, að það sje engum manni unnt, að rökstyðja hana, eins og á stóð, nema ef vera skyldi

með því, að hún var einkar-vel fallin til þess, að gjöra þingi og þjóð stórkostlega hneisu og vanvirðu.

Eða hvað var að gjöra þjóðinni eða fulltrúafundi hennar á þingvelli, sem árið 1888 skoraði á alþingismenn, að framfylgja framvegis stjórnarskrárbreytingunni í *frumvarpsformi*, vanvirðu, ef eigi það, að svæfa einmitt stjórnarskipunarlagafrumvarp, -en leitast við að koma fram þingsályktun á alþingi í staðinn 1889? Hvað var að gjöra alþingi, sem stöðugt hafði haldið fram frumkvæði sínu (Initiativ) í stjórnarskrármálinu frá 1885 til 1889, vanvirðu, ef eigi það, að leggja það til, að það fráfjelli frumkvæðisrjetti sínum í málinu, einmitt þegar svo stóð á, að búið var að láta það daga uppi og koma því í þá bendu, að eigi var unnt að skilja þetta öðru vísi en neyðarlegustu protajátningu (Falliterklæring) frá þingsins hálfu? Hvað var að koma þingi og þjóð til að leggja niður sverð og skjöld í málinu, ef eigi þetta?

Ög líti menn nú aptur á, hvernig málið horfir við gagnvart stjórninni, þá tekur ekki betra við. Innihald tillögunnar sýnir það bezst sjálft, að það er ekki sparað, að gjöra þjóðina og þingið, sem löggjafarþing hennar, svo auðvirðilegt og lítilþægt, sem framast má verða. Sú áskorun, að í því frumvarpi til stjórnarskipunarlags, sem ráðgjafi Íslands átti að leggja fyrir næsta alþingi, »verði tekið svo mikið tillit til vilja þingsins og þjóðarinnar, sem framast má verða«, felur þó, dregin úr dularbúningnum, ekki annað eða meira í sjer en það, að stjórn Dana og ríkisráði sje í sjálfs vald sett, hve mikið eða hvernig lagað þetta *tillit* skuli vera, því orðin »sem framast má verða« miða sig auðsjánlega við sjónarmið stjórnarinnar, en ekki vilja þingsins og þjóðarinnar. Hann kemur hjer eigi fram sem sjálfstjórnarkrafa, byggð á ályktarvaldi þjóðar og þings, heldur sem kvakandi og biðjandi á náðar-fótskór hinnar dönsku stjórnar og ríkisráðsins, þó í áskorunarformi sje. Engum getum er að

leiða um það, að alþingi er látið koma fram með þessum orðum *ráðgefandi*, en ekki löggefandi, og í þessu tilliti er tillagan stjórnskipulega ólögheimiluð. Þetta getur hver sem vill gjört sjer ljósara með því, að bera saman bænarskrár hins ráðgefandi alþingis við tilsvaramandi konunglegar auglýsingar, sem nóg er af í hinum eldri alþingistíðindum, og svo menn eigi þurfi að leita langt, þá er ekki annað en að líta í hina þráttnefndu auglýsing 2. nóv. 1885, 3. kaflann, hjer að framan, því þar segir, að með stjórnarskránni 5. jan. 1874 *hafi verið tekið það tillit til þeirra óska*, sem komið hafi fram frá Íslands hálfu, sem frekast mátti verðað, en allir sjá, að hjer eru meint hin *ráðgefandi* alþingi.

En þó vjer nú eitt augnablik vildum setja neðri deild alþingis á þetta ráðgefandi sjónarmið, þá vænkast ekki ráðið fyrir tillögunni; því hvað sýnir betur en einmitt þessi orð auglýsingarinnar um stjórnarskrána 1874, hve herfilega skoplegt það er í tillögunni, þegar um breyting á þessari sömu stjórnarskrá er að ræða, að fara að biðja stjórnina að gjöra það 1889, sem þessi konunglega auglýsing segir að hafi verið þegar gjört 1874. En menn munu mäske segja, að það sje sá vilji þingsins og þjóðarinnar, sem komið hafi í ljós síðan 1874, sem meintur sje í tillögunni. En sje þessi mælikvarði tekinn, þá spyrjum vjer, hver sá nýi vilji þingsins og þjóðarinnar sje, sem tillagan vísar stjórninni á, og hvar hann sje að finna? Í hinni endurskoðuðu stjórnarskrá 1885 og 1886 getur hann eigi verið fólgin, því meiri hlutinn lagði áherzlu á, að breyta henni í hinum verulegustu atvridum, eins og að framan er sýnt. Í frumvarpi neðri deildar alþingis 1887 getur hann heldur ekki verið að finna, því meiri hlutinn breytti því á sama hátt. En skyldi hann þá vera finna í frumvarpi neðri deildar 1889, sem meiri hlutinn sjálfur hafði stungið upp á og maður fyrir mann samþykkti 1. dag ágústmán.? Alls ekki, því þetta svo nefnda álit hans,

dags. 24. sama mánaðar, sýnir ljóst, að hann er fallinn frá því og hneigist að frumvarpinu frá efri deild, sem er gagnstætt því í öllum þeim aðalatriðum, sem vilji þingsins og þjóðarinnar hefur stöðugt lagt mesta áherzlu á. En er það þá loksins í þessu efri deildar frumvarpi, sem vilja þingsins og þjóðarinnar er að finna? Ónei! ekki er það nú heldur, hlýtur meiri hlutinn að svara, því álitid hans góða segir, að það sje ekki tiltökumál, að samþykkja það óbreytt; en hverjar þær breytingar sjeu, sem gjöra þurfi, lætur hann óákveðið og ósagt, eptir hans eigin bendingu, þangað til hann fær um undirtektir hins málsaðilans að vita; fyrr treystist nefnilega meiri hluti nefndarinnar eigi til með vissu að feta hringinn fullan í kringum tjóðurhæl sinn: vilja stjórnarinnar í Kaupmannahöfn.

Hver meining sje í orðunum: »tillit — sem framast má verða«, sjest glöggast á sömu tillögunni í efri deild; því þar segir hreint út: »er stjórnin sjer framast fært«, eins og líka auðvitað er meiningin (Alptíð. C, þingskjal 500, bls. 570).

En þá kunna menn enn að segja, að þó stjórninni frá sjónarmiði meiri hlutans í tillögunni væri vísað til að lesa þá óskrifuðu bók um vilja þingsins og þjóðarinnar, sem hann eigi sjálfur hafi getað lesið, þá sje þó gamla utan að lærða pulan: *innlend stjórn á Íslandi með fullri ábyrgð fyrir alþingi*, nægur og nógu glöggur mælikvarði, sem stjórnin geti tekið náðarsamlega *tillit til*. En með þessu setur meiri hlutinn stjórnina enn út á hálan ís, sem hann sjálfur hefur gliðnað á, því þýðing þessara atriðisorða verður öll önnur í munni meiri hlutans en þeirra manna allra, sem hingað til hafa viljað einkenna með þeim sjálfstjórn Íslands í hinum sjerstaklegu málum þess, og viljum vjer um það efni vísa til þess; sem áður er sagt um mótsetninguna milli »löggjöf og stjórn« í tilvitnuðum greinum efri

deildar frumvarpsins, og sem í fullum mæli einnig á við álit meiri hluta nefndarinnar um það.

Það er einnig auðsætt, að þessi tillaga er byggð á því sjónarmiði, að neðri deild feli stjórninni frumkvæðið (Initiativet) í stjórnarskrármálinu, og að hún verði við álíka bæn og þeirri, sem hin ráðgefandi þing báru fram ár frá ári um innlenda stjórn með ábyrgð fyrir alþingi. Tillagan felur stjórninni málið, er alþingi sje að protum komið. Þetta er nú svo sem klemman, sem meiri hlutinn vill setja á stjórnina, til þess að *knýja* hana til að veita Íslandi sjálfstjórn! Hann biður stjórnina svo gott sem um steina ólöglega, í staðinn fyrir að krefjast af henni brauðs að lögum. Hann (meiri hlutinn) gengur sjálfur undir höggið, eins og lamb til slátrunar leitt.

Eða hvað mundu menn hafa sagt, hefði stjórnin skorað á alþingi að semja og samþykkja stjórnarskipunarlagafrumvarp fyrir Ísland og ekki sett annað ríkara skilyrði fyrir varðveiting ríkiseiningarinnar, sem hún heldur fram gegn sjálfsforræði Íslands, löggjöf og stjórn, en að alþingi hefði svo mikið »tillit« til hennar, *sem framast mætti verða?* Mundi alþingi þá ekki hafa álitnið sjer það heimilt, að sníða það mál að sinni vild og skoðun, en eigi stjórnarinnar, og mundu menn ekki hafa skoðað sigurinn genginn í hendur þjóðarinnar á Íslandi, og stjórnina nokkurn veginn bundna við innihald þessarar áskorunar?

Með þessu dæmi geta menn gjört sjer. skiljanlegt, hve ríflega jafnrættisstöðu meiri hlutinn ætlar þjóðinni á Íslandi gagnvart stjórninni í Kaupmannahöfn og ríkisráði Dana!!! En þjóðin á Íslandi þarf ekki að fá neina slíka áskorun frá stjórninni í Kaupmannahöfn; hún getur tekið hana hjá *sjálfri sjer* og er skyldug til þess, svo fremi sem hún vill gæta rjettar síns og sóma.

En nú er þó ónefndur sá þröskuldur, sem stóð í vegi fyrir *lögætum* framgangi tillögu þessarar, og er

sú sjón ærið danf, sem yfir hann sjest. Í 9. gr. hinnar gildandi stjórnarskrár stendur svo: »Konungur getur látið leggja fyrir alþingi uppástungur til laga og ályktana«. Annað eða meira stendur ekki í þeirri grein. Aftur stendur í 21. gr.: »Hvor alþingisdeildin um sig á rjett á að stinga upp á lagabodum og samþykkja þau fyrir sitt leyti; einnig má hvor þingdeildin fyrir sig senda konungi ávörp«. Meira eða annað stendur ekki í þessari grein.

Nú hlýtur mönnum að vera forvitni á að vita, hvaðan meiri hluti nefndarinnar hefur fengið stjórnskipulega heimild til þess, að skora á stjórnina að leggja fyrir alþingi frumvarp til stjórnarskipunarlags. Á nú að gjöra ráð fyrir því, að hann hafi ekki getað glöggvað sig á því, að gjöra greinarmun á »konungur« og »stjórn hans«, sjá orðin: »Konungur getur látið« (o: stjórn sína), eða á maður að gjöra ráð fyrir, að hann skilji orðin: »Konungur getur látið« (o: stjórn sína) leggja fyrir alþingi, eins og þar stæði: »Alþingi getur látið (o: stjórn konungs) leggja fyrir alþingi?« Því eigi mun þó ráð fyrir því að gjöra, að þessir háttvirtu þingmenn hafi verið svo langt leiddir, að þeir álitu, að stjórnarskrármálið gæti komið iun undir 39. gr. stjórnarskrárinnar! En hvernig sem meiri hluti nefndarinnar fer að skilja, þá sjer hver naður, að hann skortir heimild í stjórnarskránni til þess, að koma með þá tillögu til neðri deildar, að hún sneri sjer með áskorun til ráðgjafa Islands í staðinn fyrir til konungs, og að það þá enn var heimildarlaust, að við hafa áskorunarform í staðinn fyrir ávarp, sem 21. gr. stjórnarskrárinnar að eins heimilar. Og þó ekkert væri annað að setja út á þessa tillögu en það, hve óeðlileg og öfug sú aðferð hlýtur að vera, að þeir tveir hlutadeigendur, konungur og alþingi, sem lagafrumkvæðisrjettinn (Initiativet) hafa, sjeu innbyrðis að áminna hvorn annan, að neita þessa valds, sem hvor þeirra hefur sjálfstætt fyrir sig, þá er þetta ærið til þess

að sýna, að slík tillaga sje andstæð stöðu löggjafarpings gagnvart konungi.

Menn hyggi þá að ályktun og áskorun Þingvalla-fundarins til þjóðfulltrúa Íslands á alpingi, að stöðu al-pingis sem löggjafarpings, og að skýlausum ákvæðum hinnar gildandi stjórnarskrár, sem hver höfum tilgreint, og menn hljóta að sannfærast um, að tillagan gengur í svo mikið berhögg við allt þetta, að engum þjóðfulltrúa verður með rökum lagt það til ámælis, þó hann hliðr-aði sjer hjá *allri hluttöku* í framgangi slíks máls, og að það sje þvert á móti fagnaðarefni fyrir þjóð og þing, að atvikin höguðu því svo, að slík uppástunga sálaðist í fæðingunni í neðri deild, enda var sams konar uppá-stunga tekin aptur í efri deild, er hún átti að koma til umræðu fyrri hluta dags þess 26. ágúst, er alpingi var slitið.

Og engu síður munu menn geta sjeð af því, sem að framan er greint um álit meiri hluta nefndarinnar um frumvarp efri deildar, að það hafi ekki verið ófyrir-synju gjört, að forseti neðri deildar færðist undan því með rökstuddu svarbrjefi samstundis, að verða við upp-ástungu allmargra neðri deildar þingmanna, er hann fjekk fyrst öllum á óvart hálfri annari stundu fyrir há-degi, er þingi skyldi slitið, að kveðja til fundar í neðri deild til þess að taka *stjórnarskrármálið á dagskrá*, því auk þess sem slík aðferð hefði verið alveg ósamboð-in slíku máli og alls eigi heimilað í lögum eða þing-venju, að gefa þingmönnum svo nauman umhugsunar-tíma, þá var álit meiri hluta nefndarinnar svo ólög-formlega í garðinn búið, eins og áður er sagt, að eigi hefði verið unnt fyrir deildina, að komast hjá því neyð-arúrræði, að vísa því aptur til hans, og þingsafglöpun legið við, ef önnur hefði orðið nidurstaðan. Lá það því í augum uppi, að slíkur málamyndarfundur gat ekki haft nokkur gagnleg áhrif á málið, sem þegar var búið

að leggja á hylluna, er því eigi var framfylgt í tæka tíð á lögformlegan hátt.

En þá er enn eptir að líta á athugasemdir þær, sem meiri hlutinn hefur gjört við sjálft innihald efri deildar frumvarpsins, og sem að rjettu lagi hefðu átt að vera forsendur eða ástæður fyrir tillögum hans, ef hann hefði samið lögformlegt nefndarálit. Um þetta efni getum vjer verið fáorðir. Þessar athugasemdir bera það með sjer, að meiri hluti nefndarinnar hallast gagngjört að frumvarpi efri deildar, en ekki að frumvarpi neðri deildar, sem hann sjálfur hafði vandað sem bezt og samþykkt fyrir liðugum 3 vikum. Þetta sýna bæði athugasemdirnar við hin einstöku ákvæði frumvarpsins og svo stefnan og blærinn á þeim yfir höfuð. En auðsjeð er það nú aptur á hinn bóginn, að meiri hluti nefndarinnar vill ekki, að þjóðin líti svo á málið; hann vill ekki að mönnum *sýnist* að svo sje, því hann segir á 3. bls. nefndarálitsins: »*Vjer sjáum eigi, að breytingar efri deildar, að því er snertir staðfesting laga og framkvæmdarvaldið, hafi farið í aðra stefnu en frumvörpin frá síðustu þingum.*»

Á þessum orðum, sem öllum er sýnilegt að eiga að vera *atriðisorðin* í öllum athugasemdunum, er það auðsætt, að meiri hluti nefndarinnar vill láta mönnum *sýnast* svo, að hann haldi fram breytingum efri deildar frumvarpsins, af því, að þær *ekki* fari í aðra stefnu en frumvörpin frá síðustu þingum, hvað staðfesting laga og framkvæmdarvaldið snertir, og að hann því ekki hafi yfirgefið stefnu frumvarpa síðustu þinga með því að fallast á þessar breytingar. En tókum nú það sem hendi er næst og lítum á það, af hverju meiri hluti nefndarinnar ályktar svona. Á undan ályktuninni stendur svo í sömu málsgrein: »Í frumvarpi neðri deildar var ákveðið, að konungur tæki sjer ráðgjafa fyrir Ísland, því að deildinni (o: neðri deild) þótti eðlilegt, að taka skýrt fram í stjórnskipunarlögum landsins, að konungur

»skrifaði undir með þeim ráðgjafa, er hann tæki sjer
 »sjálfur, en *úr því* þetta ákvæði var tekið beinlínis fram
 »(ó: í frumvarpi neðri deildar 1889) í stað þess að það
 »ekki hefur verið tekið fram í frumvörpum frá síðustu
 »þingum¹, *pá* sjáum vjer eigi o. s. frv.

Menn gæti nú að því, að með frumvörpunum frá
síðustu þingum getur meiri hlutinn ekki meint annað
 en hina endurskoðuðu stjórnarskrá 1885 og 1886, sbr.
 við frumvarp neðri deildar 1887, og *pá* ályktar hann
 sem svo: Af því þessi frumvörp ekki hafa ákvæði um,
 að konungur taki sjer ráðgjafa fyrir Ísland, *pá* fer frum-
 varp efri deildar, sem *hefur* þetta ákvæði, *ekki* í aðra
 stefnu, að því er snertir staðfesting laga og framkvæmd-
 arvaldið, en þessi frumvörp. Með öðrum orðum: sönn-
 unin fyrir því, að frumvarp efri deildar fari í sömu
 stefnu og frumvörpin frá síðustu þingum, að því er
 snertir staðfesting laga og framkvæmdarvaldið, verður
 hjá meiri hluta nefndarinnar sú, að efri deildar frum-
 varpið hafi hjer að lútandi ákvörðun (ákvæðið um ráð-
 gjafann fyrir Ísland), sem hin frumvörpin einmitt ekki
 hafi! Er nú þetta frambærileg ályktun fyrir skynsama
 menn, sem veitendur eða þiggendur? Nei, langt í frá.
 Meiri hluti nefndarinnar gat ekki smokkað frumvörpun-
 um frá síðustu þingum inn í *þessa* röksemdaleiðslu,
 heldur að eins frumvarpi neðri deildar 1889, sem einn-
 ig hefur ákvæðið um, að konungur taki sjer ráðgjafa
 fyrir Ísland, og þar gat þó ályktunin því að eins átt
 heima, að efri deildar frumvarpið hefði látið ráðgjafann
 fyrir Ísland hafa sömu eða líka þýðingu, sem hann hef-
 ur eptir frumvarpi neðri deildar. En nú er þetta ein-
 mitt öfugt, því eins og sýnt er með rökum, er eigi
 verða vefengd og byggð eru á eigin orðum meiri hluta

1) Af þessum orðum sjer maður að öðru leyti, að meiri hluti
 nefndarinnar misskilur frá rótum hina endurskoðuðu stjórnarskrá
 og frumvarp neðri deildar 1887.

nefndarinnar í neðri deild, þá náði verkvið ráðgjafans fyrir Ísland eptir frumvarpi neðri deildar að eins til skipunar landsstjórans, staðfestingar á stjórnarskránni og svo til apturköllunar á lögum, sem kynnu að þykja viðsjárverð sakir sambands Íslands við Danmörku, eður þeim, sem snerta sameiginleg mál beggja landanna, þar sem landsstjórinn *einn* átti að staðfesta öll almenn lög eða öll lög í hinum sjerstöku málefnum Íslands, með þessum einu takmörkunum og að sjálfsögðu án þess konungur gæti apturkallað þau. En nú höfum vjer einnig sýnt með jafuljósum rökum, að frumvarp efri deildar leggur öll íslensk lög undir staðfesting konungs sjálfs og um leið undir verkvið ráðgjafa Íslands og stjórnarinnar í Kaupmannahöfn, og að staðfesting jarlsins (landsstjórans) á lögum, sem frumvarpið að eins *ráðgjörir* í einni grein, þvert á móti öðrum grundvallarákvæðum þess, sje eigi annað en yfirdrepsákvörðun til málamyndar og í bráð, er konungur eigi að síður getur synjað staðfestingar á slíkum lögum og felld þau þannig jafnskjótt úr gildi, eins og líka stjórnskipuleg trygging er veitt fyrir slíkri bráðabyrgðarstaðfesting frá jarlsins (landsstjórans) hálfu eptir þessari ákvörðun, sem er hripuð úr stjórnarlögum Canada og slett á frumvarpið eins og sauðsvartri bót á mjallahvítt fat.

Það er nú ef til vill ekki hægt að vefengja það, að meiri hluti nefndarinnar sjái ekki stefnu-mun á slíku sem þessu; en það ætlum vjer þó, að íslenska þjóðin muni sjá minna grand í mat sínum.

Þessi málsgrein er nú að eins eitt sýnishorn þess, hvernig meiri hlutinn skýrir frá og ályktar, en þau eru eins mörg, ef ekki fleiri, í athugasemdum hans, eins og málsgreinarnar eru í þeim, svo sem að tilvísunin til stöðulaganna sje ekki efnisbreyting, sem máli skipti um, að það sje *beinlínis ákveðið í frumvarpi efri deildar*, að *jarlinum sje heimilt að staðfesta sjerhvert lagafrumvarp*, er *alþingi samþykki*, — ákvæði, sem hvergi finnst

í frumvarpinu, þó leitað sje með logandi ljósi o. s. frv., o. s. frv. En um allt þetta og annað því líkt álitum vjer það fullkomlega nægja, að vísa til þess, sem vjer þegar höfum tilgreint og leitt rök að, viðvíkjandi þessu efri deildar frumvarpi, og þeim gagngjörða mismun á grundvelli þess og stefnu móts við frumvörpin frá síðustu þingum og seinasta frumvarpi neðri deildar nú í sumar.

Sje þetta borið saman, þykjumst vjer sannfærðir um, að menn verði svo samdóma um það, að athugasemdir meiri hluta nefndarinnar sjeu áþekkari málfærslumanns vörn — og henni fremur ófimlegri — en alvarlegri og hlutdrægnislausri útskýring frumvarpsins og málsins í heild sinni; hver setning er svo grugguð og meinguð, og sjerstaklega furðar oss á því, á hve miklum flótta meiri hlutinn stiklar yfir öll þau atriði, sem mestu varðar um að menn fái glögga og rjetta hugmynd um, svo sem um tilvísun til stöðulaganna, staðfesting laganna og fleira, því er það eins og meiri hlutinn hafi ekki þorað að stíga niður fæti og stiklað á glóðum. Því valdi meiri hluti nefndarinnar ekki heldur þann veg, að viðurkenna hreint og beint grundvallar- og stefnumun efri deildar frumvarpsins, eins og hann er fyrir allra sjónum, móts við hina endurskoðuðu stjórnarskrá, og seinni frumvörp neðri deildar, en sanna svo með rjettum og ljósum rökum, að þessi nýi grundvöllur og stefna — óviss og óveruleg umbót á framkvæmdarvaldinu, sem hann óbeinlínis getur ekki komizt hjá að viðurkenna í seinni hluta athugasemda sinna — sje betri og hollari fyrir land og lýð með jafndýrri stjórn, en fullkomið sjálfsforræði í löggjöf og stjórn með fullri ábyrgð fyrir alþingi, eins og þjóð og þing einlægt hafa krafizt? Það getur þó ekki skeð, að meiri hluta nefndarinnar hafi brostið siðferðislegt prek til, að kannast við, að

hann gengi svona í berhögg við ályktun Þingvallafundarins 1888?

VI.

Af því, sem vjer nú höfum skýrt frá og orðrjett tilgreint úr frumvörpum alþingis, nefndarálitinu, umræðum á alþingi og auglýsingunni 2. nóv. 1885, vonum vjer, að öllum, sem um það mál vilja nokkuð hugsa, geti orðið ljós afstaða stjórnarskrármálsins að þinglokum 1889, og hvar sjálfstjórnarbaráttu þjóðar vorrar nú sje komið. Einnig vonum vjer, að þetta mál sje svo hugleikið öllum Íslendingum, og alvarlegt í augum þeirra, að þeir láti sjer annnt um, að fá ljósar og sjálfstæðar skoðanir á því, þó það kosti meira ómak og umhugsun en að fylgja straumnum og því sem á yfirborðinu flýtur.

Það er fóst sannfæring vor, að það sje engum greindum og hugsandi alþýðumanni ofætlun, að sjá það, ef hann með athygli ber saman frumvarp efri deildar 1889 og frumvörp þau frá síðustu þingum, þar með talið frumvarp neðri deildar 1889, sem vjer höfum gjört að umtalsefni, að hjer standa þær hinar sömu grundvallarstefnur andvígar hvor gegn annari, sem rekja má eins og tvo rauða þræði gegn um alla hina eldri og yngri stjórnarbaráttu, önnur frá hálfu þjóðarinnar á Íslandi — jafnrjettisstaða Íslands gagnvart Danmörku, eða sjálfstjórn í hinum sjerstaklegu málefnum þess; hin frá stjórnarinnar hálfu — stjórnskipuleg innlimun í Danmörku, eða samdráttur sjerstaklegra málefna Íslands inn undir löggjafar- og stjórnarráð Danmerkur. Það eru þessar sömu gagnstæðu stefnur eða grundvallarskoðanir, sem stóðu andvígar hvor annari á þjóðfundinum 1851; það voru þær, sem höfðu það í för

með sjer, að hið ráðgefandi alþingi hafnaði ár eptir ár þeim konunglegu frumvörpum um stjórnarskipun Íslands, og stöðu þess í ríkinu, sem lögð voru fyrir alþingi, og loksins eru það þær hinar sömu andstæðu grundvallarstefnur, sem stjórnin tekur svo skýlaust og skilmerkilega fram í auglýsingunni 2. nóv. 1835 sem ástæðu fyrir staðfestingarsynjun á hinni endurskoðuðu stjórnarskrá, eins og áður er sagt.

Öllum er kunnugt, að þessi pólitíska frumstefna er vísindalega framsett frá stjórnarinnar hlið í þinu al-kunna riti háskólakennara J. E. Larsens í Kaupmannahöfn 1855 (om Íslands hittilværende statsretlige Stilling) og frá Íslands hálfu í svarriti hins fræga landa vors Jóns sál. Sigurðssonar í Kaupmannahöfn sama ár (om Íslands statsretlige Forhold).

Kenning J. E. Larsens er sú, að grundvallarlög Dana 5. júní 1849 hafi einnig verið gefin fyrir Ísland, það er að segja að ríkisdagurinn í Danmörku hafi haft löggjafarvald yfir Íslandi, sem með 19. gr. konungalaganna gömlu 14. nóv. 1665, hiuni sömu löggjöf og yfir höfuð stjórnarfyriřkomulagi einveldisins hafi verið orðið að einum hluta Danmerkurrikis. Hann viðurkennir að eins, að ný einföld lög þyrftu til þess, frá *hálfu ríkisdagsins í Danmörku*, að ákveða nákvæmar um hina stjórnarskipulegu stöðu Íslands, með tilliti til hins mismunandi ásigkomulags þess í samanburði við Danmörku, og um þessi lög *hins danska ríkisdags* vel að merkja ætti þjóðin á Íslandi að eins heimtingu á *ráðgefandi* en alls ekki ályktandi (besluttende) atkvæði. Það er samkvæmt þessari kenningu, að stöðulögin 2. jan. 1871 eru samin og samþykkt eingöngu af ríkisdegi Dana. Allir sjá nú, að með þessum hætti eru Íslendingar gjörðir að þegnum og undirlægjum Dana, sem með ofríki og gjöræði hripsa undir sig sem meiri máttar það löggjafarvald, sem konungurinn 4. apríl 1848 hafði heitið

að afsala sjer í hendur *öllum* þeim sjerstöku þjóðum, jafnt Íslendingum engu síður en Dönum, sem tengdar höfðu verið undir einveldi hans með sjerstöku samþykki bverrar þjóðarinnar fyrir sig. Allir sjá, að þó það yrði sagt, að Íslendingar á Kópavogsfundinum góða 1662 hefðu í sambandi við hina seinni viðburði gengizt undir einveldi Danakonunga, þá hafi þeir þó ekki með því gengizt undir löggjafarvald samþegna sinna, Dana, og allir sjá, að þó Danakonungur samkvæmt þessu samþykki hinnar íslenzku þjóðar hafi haft lögmætt einveldi yfir henni, þó *gat* hann ekki einu sinni. Þó hann hefði viljað, afsalað því valdi í hendur samþegnum Dönum, heldur að eins hinni íslenzku þjóð sjálfri.

Hver er nú sá maður, er íslenzkt blóð rennur í æðum hans, að hann vilji eða geti gefið sig fanginn undir þessa kenningu? Það er þó einmitt á henni, sem byggja verður ríkiseining þá, sem auglýsingin 2. nóv. 1885 bindur sig rígfasta við, og það er einnig allveg hugsunarrjett afleiðing af henni, að *tilvitnunin* til stöðulaganna sje nauðsynleg í hinum endurskoðuðu stjórnarskipunarlögum um hin sjerstaklegu málefni Íslands, eða rjettara, í þeim stjórnarskipunarlögum, sem byggjast eiga á *samþykki* hinnar íslenzku þjóðar, því á þann hátt er fengin hin eptiræskta stjórnskipulega viðurkenning hennar fyrir því, eigi að eins að stöðulögin hafi til orðið á lögformlegan hátt og skuldbindandi fyrir Íslendinga, þó þeir vitanlega væru útilokaðir frá öllu samþykktaratkvæði um það, heldur einnig fyrir því, að það löggjafar- og stjórnarfyrrkomulag, sem stjórn Dana hefur byggt í framkvæmdinni á stöðulögnum sem afleiðing af þeirri ríkis- eða innlimunareining, sem stofnsett sje með hinum eldri (5. júní 1849) og endurskoðuðu (28. júlí 1866) grundvallarlögum Dana samkvæmt löggjafar- og stjórnaryfirráðum hinnar dönsku þjóðar yfir hinni íslenzku, sje í

alla staði gott og gilt. Það er þessi handskript hinnar íslenzku þjóðar, sem stjórn Dana vill svo gjarna fá í lok 19. aldar, og sem formælendur efri deildar frumvarpsins segja að skipti engu máli um!

Þá fengu Íslendingar þó þriðja einkennilega ártalið inn í sögu sína. Árið 1262 kasta þeir frá sjer fjöggra alda lýðveldisstjórn og ganga á hönd Noregskonungum, en þó svo, að Ísland verður frjálst sambandsland Noregs, með ríkulegu þjóðfrelsi í löggjöf stjórn og dómum. Árið 1662, eða aptur eptir fjórar aldir, láta þeir leiðast til að ganga undir erfðir og einveldi Danakonungs, en þó að áskildum fornum lögum og landsrjettindum, og svo ætti smíðshöggið að koma eptir rúmar tvær aldir, 1892 eða svo, eptir að þeir þó að nafninu hafa fengið löggjafarvald, að þeir játuðust undir löggjafar- og stjórnaryfirráð samþegna sinna í Danmörku, gjörandi sig ánægða með þá mola, sem hrökkva kynnu af náðarborði þeirra!

Vjer ætlum, að það sje með öllu óparft, að útlista frekar en orðið er hið andstæða sjónarmið og frumstefnu hinnar íslenzku þjóðar, eða að rifja upp rit og röksemdir þess manns, sem vjer vitum allir að varði sínu starfríka lífi til hinnstu stundar til þess, að vekja, glæða og efla þjóðarmeðvitund hennar, athygli á sjálfri sjer, þekkingu á rjetti hennar og þörfum, og þrek hennar og þolgæði til að leggja alla krapta framsjer til frelsis, hagsældar og frama, enda talar framrás tímans og nauðsynjar öllum mannlegum tungum betur um þessi efni öll.

Þar á móti viljum vjer geta þess, að vjer erum þess fullvissir, að svo framarlega sem stjórnarskrármálið hefði komið til skaplegrar yfirvegunar og lögmætrar umræðu og atkvæðagreiðslu á ný í neðri deild, þá hefði það ekki orðið frumvarp efri deildar, heldur frumvarp neðri deildar sjálfrar, sem hefði borið sigurinn úr bít-

um, að undanskildum ef til vill ákvæðunum um skipun efri deildar. Vjer höfum enga ástæðu til að gera nokkrum þingmanni í neðri deild þær getsakir, að hann hafi fyrir fram verið búinn utanþings að bindast heitum um það, — enda hefðu slík heit sem ólögleg ekki verið skuldbindandi —, að ganga frá frumvarpi því, er bæði hann og aðrir þingmenn næstum í einu hljóði höfðu samþykkt fyrir örstattum tíma, og að greiða atkvæði með frumvarpi frá efri deild, sem marízt hafði í gegnum þá deild, að vjer ætlum öllum vitanlega með þeim hætti, sem að minnsta kosti er alveg óvenjulegur, og sem raskar þeim aðalgrundvelli og stefnu frumvarps neðri deildar og hinnar endurskoðuðu stjórnarskrár svo mjög, að vjer hikum ekki við að lýsa yfir því, að hina þjóðkjörnu þingmenn frá 1886 skorti umboð frá þjóðinni til að samþykkja það. Vjer erum alveg sannfærðir um, að þingmenn neðri deildar hafa yfir höfuð svo mikla pólitíska festu og varkárni, þegar um helgustu rjettindi lands og þjóðar er að tefla, að þeir hefðu ekki vikið frá þeirri grundvallarstefnu í þessu máli, sem bæði þjóð og þing hafa fyr og síðar haldið staðfastlega fram, og að nákvæmari íhugun málsins og umræðurnar um það á þinginu mundu hafa leitt í ljós, hvað í húfi var, þó hugmyndir einstakra þingmanna kynnu að hafa verið nokkuð á reiki um það, hve langt mætti fara án þess, að ganga of nærri landsrjettindum Íslands, eður skýlausum kröfum þjóðarinnar. Vjer verðum jafnvel að telja það hina mestu furðu, ef sú raun hefði á orðið, að einu sinni allir þeir þingmenn, sem voru í meiri hluta nefndarinnar í neðri deild, svo sem að minnsta kosti 2. þingmaður Norður-Múlasýslu, er var Þingvallafundarfulltrúi 1888, hefðu greitt atkvæði með þeim grundvallarbreytingum efri deildar, sem riðu svo bersýnilega í bága við ályktun Þingvallafundarins, engu síður en framvarp neðri deildar og rökstutt álit þeirrar

sömu nefndar, þá er málið var þar til umræðu. — Á hinn bóginn þorum vjer að fullyrða, og það geta menn líka sjeð í hendi sinni, að t. a. m. 2. þingmaður Árnesinga, sem gaf svo eindregið ágreiningsatriði í nefndinni í efri deild það er vjer áður höfum tilgreint, hafi látið til leidast að greiða atkvæði með frumvarpi efri deildar að eins til þess, að það gæti komizt til umræðu á ný í neðri deild, en væri ekki gjörsamlega felkt í þeirri efri, sem helzt lá við borð, eptir umræðunum, eins og vjer og margir fleiri utan þings og innan höfum verið heyrnar- og sjónarvottar að, og svo mun og hafa verið um fleiri efri deildar þingmenn. Yfir höfuð erum vjer staðfastlega sannfærðir um það, að það er mjög langt frá, að þetta efri deildar frumvarp hafi fest nokkrar djúpar eða alvarlegar rætur í hugum þjóðkjörinna þingmanna 1889, og að ástæðan til þess, að því fleyttist svona að nafninu til í gegnum efri deild, sje eingöngu ófyrirsynju kappi — mest tveggja þjóðkjörinna þingmanna, eins í efri deild (1. þingmanns Suður-Múlasýslu) og annars í neðri deild (þingmanns Snæfellinga) — að þakka eða kenna, er þingmönnum mun í fyrstunni alls ekki hafa verið ljóst, sem heldur ekki var von á, hve gagngjörða grundvallar- og stefnubreyting nýmæli þeirra, tilvitnunin í stöðulögin, staðfesting konungs með ráðgjafa í Kaupmannahöfn og í ríkisráðinu, eður þá apturköllun og ónýting á öllum íslenskum lögum o. s. frv., hafði í sjer fóligna, en vonin á hinn bóginn um að geta fengið fylgi nokkurra konungkjörinna þingmanna og hugmyndin um miðlun og samkomulag ofur áþekk eplinu góða, þegar eigi eru hafðar nægar gætur á málinu sjálfu!

En vjer höfum nú sýnt og sannað, að miðlun og samkomulag á þessum grundvelli er ómögulegt, nema á þann hátt, að þjóðin leggi niður sverð og skjöld í sjálfstjórnarbaráttunni og læði sjálf fyrir borð landsrjettindum sínum.

Og hvað skyldi nú geta knúið hana til að fara svo að ráði sínu?

Vjer höfum frá öndverðu, að minnsta kosti síðan auglýsingin 2. nóv. 1885 birtist oss, ekki þurft að ganga gruflandi að því, að ráðaneytið Estrúp, sem hinn svo nefndi ráðgjafi Íslands sem slíkur er þýðingarlaust brot úr, er síður en eigi hneigt til þess, að veita Íslandi rífara pólitískt frelsi en það hefur með því lög-gjafar- og stjórnarfyrríðkomulagi, sem í framkvæmdinni er byggt á stjórnarskránni 5. jan. 1874 og stöðulögunum 2. jan. 1871, 6. gr. Þetta var þjóðinni ekki óljósara árið 1886, í byrjun þessa kjörtímabils, en nú, eður nú ljósara en þá, því þessi auglýsing er það eina svar, sem vjer höfum fengið frá stjórninni um endurskoðun stjórnarskrárinnar fyr og seinna. Vjer vitum og, að þjóðin lagði mikið kapp á, að fylkja því liði á alþing 1886 til 1892, sem hún þóttist mega bezt treysta til þess, að halda fram sjálfstjórnarrjettindum Íslands, og á hinn bóginn dró stjórnin heldur enga dul á það, — því það stendur svo gott sem með berum orðum í nóvemberauglýsingunni sjálfri, að hún einnig að sínu leyti vildi fylkja sem traustast undir sitt merki. — Nú spyrjum vjer: Hvaðan kemur hinum konungkjörnu þingmönnum þá heimild til að gera pólitískar tilslakanir fram yfir það stefnumið, sem stjórnin birtir sjálf í auglýsingunni 2. nóv. 1885? Eða skyldu menn halda, að stjórnin mundi hafa tilslakanir að nokkru, þó þær væru gjörðar, þvert á móti vilja hennar og tilgangi? Og vjer spyrjum aptur á hinn bóginn: Hvaðan kemur hinum þjóðkjörnu þingmönnum frá 1886 ástæða og heimild til þess fyrir þjóðarinnar hönd, að leggja hinar þýðingarmestu pólitísku tilslakanir og rjettarafsal í hendur nokkurra konungkjörinna þingmanna, þvert á móti því stefnumiði, sem þjóðin lýsti yfir með kosningunum 1886? Vjer sjáum, að hjer skortir gjörsamlega

hin fyrstu frumskilyrði fyrir öllum *samningum*, en það er heimild (competence) þeirra, er hlut eiga að máli. Það eru ekki hinir þjóðkjörnu þingmenn gagnvart hinum konungkjörnu á alþingi, sem eru þeir rjettu málsaðilar í stjórnarskrármálinu, heldur er það þjóðin, eða fulltrúar hennar fyrir hennar hönd á aðra hlið og konungur og stjórn hans á hina.

Þessi orð vor er þó eigi svo að skilja, að vjer metum lítils fylgi hinna konungkjörnu þingmanna. Væri það svo, að þeir fylgdust að máli þjóðarinnar af fullri alvöru og sannfæringu eigi síður en hinir þjóðkjörnu þingmenn, þá væri miklum mun meiri von um, að stjórnin ljeti til leiðast að fullnægja sjálfstjórnarkröfum þjóðarinnar, sem í sjálfu sjer eru á brýnustu nauðsyn og rjettlæti byggðar, en af þessu verðurekki leidd nein heyrileg ástæða til þess að vjer kaupum fylgi þeirra *svo* dýrt, að vjer afsölum oss með stjórnarskipunarlögum sjálfstjórnarkröfu þjóðarinnar, og gjörum oss ánægða með tryggingarlaus ákvæði hvað löggjöfina snertir, og þær einar umbætur á umboðsstjórninni, sem sameinalegar eru við þann grundvöll og stefnu, sem hið núverandi stjórnarskipunarfyrirkomulag er byggt á, en kosta þó landið tiltölulega mjög dýra stjórn.

Það skiptir þó miklu, hvort hin íslenzka þjóð hlýtur, af því hún er minni máttar, að búa undir valdboðnum stjórnarskipunarlögum og því löggjafar- og stjórnarfyrirkomulagi, sem gjörir hana í rauninni pólitískt ómynduga og ósjálfbjarga, eða hún lætur fulltrúaping sitt semja og samþykkja stjórnarskipunarlög, sem fara í þessa stefnu.

Það er þannig auðsætt, að vjer höfum hvorki heimild eða ástæðu til þess, að hupa á hæl frá sjálfstjórnarkröfum vorum, þó hinir konungkjörnu þingmenn hafi ekki á þessu tímabili veitt þeirri endurskoðun á stjórn-

arskránni fylgi, sem vjer sjáum að landi voru og þjóð er borgið með.

Því síður er það ástæða fyrir oss, að láta letjast eða hugfallast, þó vjer verðum að játa, að tilraunir hinna þjóðkjörnu þingmanna á þingunum 1887 og 1889 til að halda sjálfstjórnarkröfunni fram hafi misheppnast. Að stjórnin rjeð konungi vorum til að synja um staðfesting á hinni endurskoðuðu stjórnarskrá 1885 og 1886 er engin sönnun fyrir því, að hún hefði einnig ráðið til synjunar á endurskoðaðri stjórnarskrá, samþykktari í annað sinn, og svo í þriðja, samkvæmt 61. gr. hinnar gildandi stjórnarskrár. Jafnvel þeir, sem hafa þótt vilja halda fram frestandi neitunarvaldi, gætu ekki hugsunarrið komið hjá því að viðurkenna, að það væri þó ekki ofætlun fyrir þjóð og þing Íslands, að fullnægja þeim skilyrðum. En þessi þing hafa stefnt í aðra átt. Vjer höfum sjóð, að frumvarp neðri deildar 1887 hjólt fram breytingum, mestmegnis á hinum óverulegri atriðum. Frumvarp sömu deildar 1889 gengur svo lengra, og gjörir breytingar sjer í lagi á hinum þýðingarmestu, en í harðari stefnu en áður var.

En svo kemur efri deild og dettur af baki og fellur í fang ríkiseiningunni og auglýsingunni 2. nóv. 1885! Þetta er niðurstaðan og ávöxturinn af nýmælasýkinni, sem í öndverðu var kveikt og mögnuð af hinum öflugustu mótstöðumönnum hinnar endurskoðuðu stjórnarskrár, enda er hún og orðin að tilætluðum óvinafögnum, um leið og hún hefur sparað stjórninni allt ábyrgðar- og áhyggjuefni út af því, sem fram hefur farið í málinu. Vjer verðum þó hreinskilnislega að játa, að eigi er árangurs að vænta, meðan svo stendur, að heita má að það sje rífið niður að morgni, sem byggt var að kveldi.

Það er því loksins engin afsökun fyrir oss, að linast í sókninni eða leggja árar í bát fyrir sakir þess, að

stjórnin ekki hefur sinnt máli voru öðruvísi en hún hefur gert síðan 1886. Því skyldi stjórnin ekki ábyrgðarlaus geta setið hjá og horft á, meðan hinir þjóðkjörnu fulltrúar á alþingi, að minnsta kosti, eru að velta fyrir sjer þeim stjórnarskipunarlögum handa Íslandi, sem þeim er full alvara að framfylgja stundu eða ári lengur? Að vorri hyggju getur stjórnin alveg lýtalaust og hugsunarrjett frá hennar sjónarmiði, eptir auglýsingunni 2. nóv. 1885, beðið þeirrar stundar, að þjóðfulltrúar Íslands sýni svo mikinn pólitískan þroska, að þeir uni við það, að stjórnarskipunarlög eru eins og hver önnur mannaverk, miðuð við þann tíma, sem þau myndast á, og geta aldrei til *fullnustu* fullnægt þeim kröfum, sem straumur tímans hefur í för með sjer, nje heldur þeim mótbárum, sem mannlegur andi getur fundið sjer til. Stjórnin hefur sagt oss skýlaust fyrirfram, að hún álíti enga breytingu á löggjafar- og stjórnarháttum Íslands, sem nú við gangast, nauðsynlega; og því skyldi hún ekki halda þeirri skoðun fram, þangað til að fulltrúar Íslands hafa *komið sjer sjálfir saman um*, hvernig löguð stjórnarskráarskipunarlög það sjeu, sem þeir vilji halda *staðfastlega* fram?

Fyr hafa þeir alls ekki beitt framkvæmdarrjetti sínum (Initiativ) eptir 61. gr. stjórnarskrárinnar með þeirri alvöru og festu, sem nokkur líkindi eru til að geti knúið til samþykkis eða samkomulags.

Ög því spyrjum vjer enn, hvað getur freistað oss til að hupa á hæl og lina sóknina í sjálfstjórnarbaráttunni? Þjóðin hefur ávarpað oss frá þingvöllum við Öxará og skorað á oss, að halda málinu hiklaust og skörulega áfram, og að yfirgefa ekki þann grundvöll, sem þegar er lagður, eður stefnu þá, sem þegar er tekin — fullkomin frjáls löggjöf og stjórn í þeim málum, sem enga þjóð varðar nema hina íslenzku þjóð eina—. Ef vjer þyrftum hvetjandi raddir utan að, þá getum

vjer glatt oss við það, að nú er þó svo komið, að allir hinir beztu og frjálslyndustu menn meðal frænd-þjóðar vorrar, Dana, viðurkenna, að sjálfstjórnarkrafa vor sje á sönnum landsþörfum og rjettlæti byggð; og skyldum vjer þá eiga að gjöra oss ómaklega þess fylgis, sem vjer getum vænt úr þessari átt? En vjer þurfum ekki hvatir utan að; vjer höfum þær nægar hjá sjálfum oss. Ó-yrkt land og ónotaður sjór liggur við fætur oss, en vjer stöndum agndofa, fátækir og farandi alls þess á mis sem eykur unað lífsins og stefnir hendinni og hefur andann á æðra stig. Og þó vitum vjer vel, að hvorki náttúrunnar nje andans ríki lýkur sinni blessun upp nema fyrir frjálsri og sjálfstæðri þjóð með starfandi höndum og rannsakandi anda.

Gætum þess vel, að þessi kynslóð hefur kannazt við þá skyldu sína, að ryðja þeim björgum úr braut niðja vorra og komandi kynslóða, sem feður vorir og sjálfir vjer höfum rasað um, er vjer vildum reyna að efla hagsæld og framför fósturjarðarinnar, svo vjer jafnan höfum höggið í sama far.

Gætum þess, að það afl, sem þessu fær orkað, getur ekki komið annarsstaðar að en frá sjálfum oss, að það sprettur af lifandi meðvitund um það, að vjer sjeum skapaðir og ákvarðaðir til þess, að vera frjálsir og óháðir og hafa veg og vanda af vorum eigin gjörðum og högum, að vjer sjálfir og eigi aðrir eigum að sjá og framkvæma það, sem landi voru horfir til heilla og viðreisnar, frelsis og framfara í andlegum og líkamlegum efnum, og að vjer hvorki eigum nje megum sleppa þeirri umhyggju og forsjá um hagi lands vors og lýðs í hendur öðrum, sem lögmál náttúrunnar og boð forsjóunarinnar hafa lagt á vort eigið vald og á vora eigin ábyrgð.

Sje þessi kynslóð, — ungir og gamlir, ríkir og fátækir, karl og kona, — svo skapi farin, mun henni sízt dyljast, að stjórnaðskipunarlög Íslands eigi að spretta úr

skauti þjóðarinnar sjálfrar, en ekki drjúpa í smáskammtamæli af náðarborði stjórnarinnar í Kaupmannahöfn og ríkisráðs Dana. Þá munu eiturnöðrur sundurpykkis, hverflyndis, flokkadráttar og fjandskapar víkja fyrir bróðurlegum samvinnuhug, sannleiksást, djörfung, þreki og staðfestu, og þá munu þúsundir á þúsundir ofan um gjörvallt Ísland endurtaka með einurð þeirri og alvöru, sem frjálsbornum mönnum sæmir, ályktan Þingvallafundarins 1888 :

Afram, sjálfstjórnarmál Íslands, á sama grundvelli og í sömu stefnu og hingað til !

